

Foto: PP Telašćica

3 PLAN UPRAVLJANJA PARKOM PRIRODE PU 6013 TELAŠĆICA

TELAŠĆICA

Park prirode
Nature Park

Plan upravljanja Parkom prirode Telašćica (PU 6013) 2023.-2032.

Sali, 22. svibnja 2023.

*Plan upravljanja Parkom prirode Telašćica (PU 6013) izrađen je u okviru projekta „**Razvoj okvira za upravljanje ekološkom mrežom Natura 2000**“ financiranog iz Europskog kohezijskog fonda kroz Operativni program Konkurentnost i kohezija.*

Stručna podrška izradi Plana upravljanja osigurana je kroz ugovor „805/02-19/15JN: Usluga izrade planova upravljanja područjima ekološke mreže Natura 2000 i zaštićenim područjima - Grupa 4: izrada planova upravljanja iz skupine 4“

Naručitelj usluge: Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja

Izvršitelj: Zadruga Granum Salis

Jedinica za provedbu projekta: WYG savjetovanje d.o.o.

Nositelj izrade Plana upravljanja:

Javna ustanova Park prirode Telašćica, Sali X 1, HR-23281 Sali

Izrađivači Plana upravljanja:

JAVNA USTANOVA PARK PRIRODE TELAŠĆICA

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo gospodarstva
i održivog razvoja

MINISTARSTVO GOSPODARSTVA I ODRŽIVOG RAZVOJA

Uprava za zaštitu prirode

Zavod za zaštitu okoliša i prirode

Jedinica za provedbu projekta – WYG savjetovanje d.o.o.

ZADRUGA GRANUM SALIS

Park bureau d. o. o.

Granulum Salis d. o. o.

Geonatura d. o. o.

Zelena infrastruktura d. o. o.

SADRŽAJ

1	UVOD I KONTEKST	9
1.1	Svrha plana upravljanja.....	9
1.2	Područja obuhvaćena planom upravljanja	10
1.2.1	Zaštićena područja	11
1.2.2	Ekološka mreža	11
1.2.3	Ciljne vrste i stanišni tipovi	12
1.3	Javna ustanova	14
1.4	Proces izrade plana upravljanja i uključivanje dionika.....	15
2	OBILJEŽJA PODRUČJA	17
2.1	Smještaj područja i naseljenost.....	17
2.1.1	Geografski i administrativni položaj.....	17
2.1.2	Naselja i stanovništvo	18
2.2	Krajobraz.....	19
2.3	Klima.....	21
2.4	Georaznolikost.....	22
2.4.1	Geologija.....	22
2.4.2	Hidrogeologija i hidrologija.....	23
2.4.3	Geomorfologija	24
2.4.4	Pedologija	26
2.5	Bioraznolikost.....	26
2.5.1	Morska staništa	27
2.5.2	Obalna staništa	32
2.5.3	Podzemna staništa	36
2.5.4	Travnjačka staništa.....	38
2.5.5	Šumska staništa.....	41
2.5.6	Vodena staništa	43
2.6	Kulturna baština	45
2.7	Korištenje područja.....	50
2.7.1	Posjećivanje	50
2.7.2	Drugi oblici korištenja	53
3	UPRAVLJANJE	56
3.1	Vizija	56
3.2	Tema A. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti i krajobraza.....	58
3.2.1	Opći cilj.....	58
3.2.2	Evaluacija stanja.....	58

3.2.3	Posebni ciljevi Teme A.....	69
3.2.4	Aktivnosti Teme A.....	73
3.3	Tema B. Očuvanje kulturno – povijesne baštine	85
3.3.1	Opći cilj.....	85
3.3.2	Evaluacija stanja.....	85
3.3.3	Posebni cilj Tema B.....	88
3.3.4	Aktivnosti Teme B.....	89
3.4	Tema C. Podrška lokalnoj zajednici i održivo korištenje prirodnih dobara	92
3.4.1	Opći cilj.....	92
3.4.2	Evaluacija stanja.....	92
3.4.3	Posebni cilj Tema C.....	94
3.4.4	Aktivnosti Teme C	96
3.5	Tema D. Upravljanje posjećivanjem, edukacija i interpretacija.....	100
3.5.1	Opći cilj.....	100
3.5.2	Evaluacija stanja.....	100
3.5.3	Posebni ciljevi Tema D	105
3.5.4	Aktivnosti Teme D	106
3.6	Tema E. Razvoj kapaciteta za upravljanje.....	113
3.6.1	Opći cilj.....	113
3.6.2	Evaluacija stanja.....	113
3.6.3	Posebni ciljevi Tema E	116
3.6.4	Aktivnosti Teme E	117
4	UPRAVLJAČKA ZONACIJA.....	121
5	RELACIJSKE TABLICE	126
6	LITERATURA.....	137
7	PRILOZI	145
7.1	7.1. Popis dionika koji su bili uključeni u izradu Plana upravljanja 6013	145

POPIS KRATICA

APPRRR	Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
APUP	Akcijski plan upravljanja posjećivanjem
CLC	<i>Corine land cover</i>
CR	Kritično ugrožena vrsta
CST	Ciljni stanišni tip
CV	Ciljna vrsta
DD	Nedovoljno poznata vrsta prema IUCN
DGU	Državna geodetska uprava
DHMZ	Državni hidro-meteorološki zavod
DIRH	Državni inspektorat Republike Hrvatske
DVD	Dobrovoljno vatrogasno društvo
DZS	Državni zavod za statistiku
EM	Ekološka mreža
EN	Ugrožena vrsta prema IUCN
EU	Europska unija
FZOEU	Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost
HAZU	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HV	Hrvatske vode
IEC	Informacijsko-edukacijski centar
IUCN	<i>International Union for conservation of nature</i>
JLS	Jedinica lokalne samouprave
JU	Javna ustanova
KO	Konzervatorski odjel
LC	Najmanje zabrinjavajuća vrsta prema IUCN
LGO	Lovno-gospodarska osnova
LSZDŽ	Lovački savez Zadarske županije
LSVR	Lokalno savjetodavno vijeće za ribarstvo
MINGOR	Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja
MKM	Ministarstvo kulture i medija
MMPI	Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture
MP	Ministarstvo poljoprivrede

MPUGDI	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine
MUP	Ministarstvo unutarnjih poslova
NKS	Nacionalna klasifikacija staništa
NN	Narodne novine
NP	Nacionalni park
NT	Gotovo ugrožena vrsta prema IUCN
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
PEM	Područje ekološke mreže
POP	Područje očuvanja značajno za ptice
POVS	Područje očuvanja značajno za vrste i stanišne tipove
PP	Park prirode
PU	Plan upravljanja
RC	Ronilački centar
RH	Republika Hrvatska
RK	Ronilački klub
SDF	<i>Standard Data Form</i>
ŠRD	Športsko ribolovno društvo
UNIZD	Sveučilište u Zadru
ZDŽ	Zadarska županija
ZZOP	Zavod za zaštitu okoliša i prirode
ZZP	Zakon o zaštiti prirode

1 UVOD I KONTEKST

Pred nama je Plan upravljanja Parkom prirode Telašćica (PU 6013). Strukturiran je kroz tri glavne cjeline, počevši od uvodnog dijela i opisa konteksta upravljanja, preko opisa obilježja područja, do upravljačkog dijela koji je centralni dio plana, a uključuje viziju, ciljeve upravljanja, evaluacije stanja, aktivnosti po temama, pokazatelje provedbe, upravljačke zone zaštićenih područja te ciljeve i mjere očuvanja ciljnih vrsta i stanišnih tipova. Ciljevi i mjere očuvanja ciljnih vrsta i stanišnih tipova, koji se propisuju pravilnikom, postižu se provedbom aktivnosti upravljanja. Poveznica aktivnosti s definiranim ciljevima i mjerama očuvanja za svaku ciljnu vrstu i stanišni tip kojima doprinosi prikazana je u relacijskoj tablici. Aktivnostima upravljanja planira se provedba onih mjera očuvanja koje se odnose na područje djelovanja Javne ustanove sukladno Zakonu o zaštiti prirode (ZZP, NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19).

Plan se odnosi na razdoblje provedbe od 2023. do 2032. godine.

1.1 Svrha plana upravljanja

Sukladno Zakonu o zaštiti prirode, plan upravljanja zaštićenim područjem i/ili područjem ekološke mreže je akt planiranja kojim se utvrđuje stanje zaštićenog područja i/ili područja ekološke mreže te određuju ciljevi upravljanja i/ili očuvanja, aktivnosti za postizanje ciljeva i pokazatelji provedbe plana. Donosi se za razdoblje od deset godina, uz mogućnost izmjene i/ili dopune nakon pet godina.

Upravljanje zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže, u okviru zakonom predviđenih ovlasti Javne ustanove, provodi se na temelju plana upravljanja, kojeg donosi Upravno vijeće Javne ustanove, uz suglasnost Ministarstva.

Planom upravljanja nastoje se na jednom mjestu sažeto i jasno prikazati sve glavne informacije o području obuhvaćenom planom te, participatornim procesom utvrđene strategije (kroz ciljeve i aktivnosti) koje usmjeravaju upravljanje tim područjem, kao i upravljanje resursima Javne ustanove. Plan upravljanja u prvom redu pomaže Javnoj ustanovi da dugoročno učinkovito upravljuju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže. No, plan upravljanja je ujedno i javni dokument, dostupan svima, koji omogućuje svim dionicima i zainteresiranoj javnosti da prate djelovanje JU te da se vlastitim angažmanom, gdje je to moguće, uključe u upravljanje te tako doprinesu očuvanju vrijednosti područja.

Planom upravljanja ne planiraju se aktivnosti svih institucija i pojedinaca koji djeluju u području, no usvajanjem on postaje službeni dokument Javne ustanove, a aktivnosti svih pravnih i fizičkih osoba koje obavljaju djelatnosti u predmetnom području trebale bi biti usklađene s ciljevima upravljanja utvrđenim Planom. U slučaju planova upravljanja zaštićenim područjem, sukladno ZZP-u, njega su se dužne pridržavati sve pravne i fizičke osobe koje ondje obavljaju svoje djelatnosti.

1.2 Područja obuhvaćena planom upravljanja

Plan upravljanja Parkom prirode Telašćica (PU 6013) obuhvaća područje Parka prirode Telašćica koje je ujedno i područje ekološke mreže značajno za očuvanje ciljnih vrsta i stanišnih tipova (POVS), HR4000002 Park prirode Telašćica , te dio, šireg područja ekološke mreže značajnog za očuvanje ciljnih vrsta ptica (POP), HR1000035 NP Kornati i PP Telašćica (Tablica 1, Slika 1).

Park prirode Telašćica prvi je i jedan je od svega dva „morska“ parka prirode u Hrvatskoj¹, ukupne površine 6.999,28 ha, od čega 2531,14 ha pripada kopnu, a veći dio od 4.468,15 ha se odnosi na more.

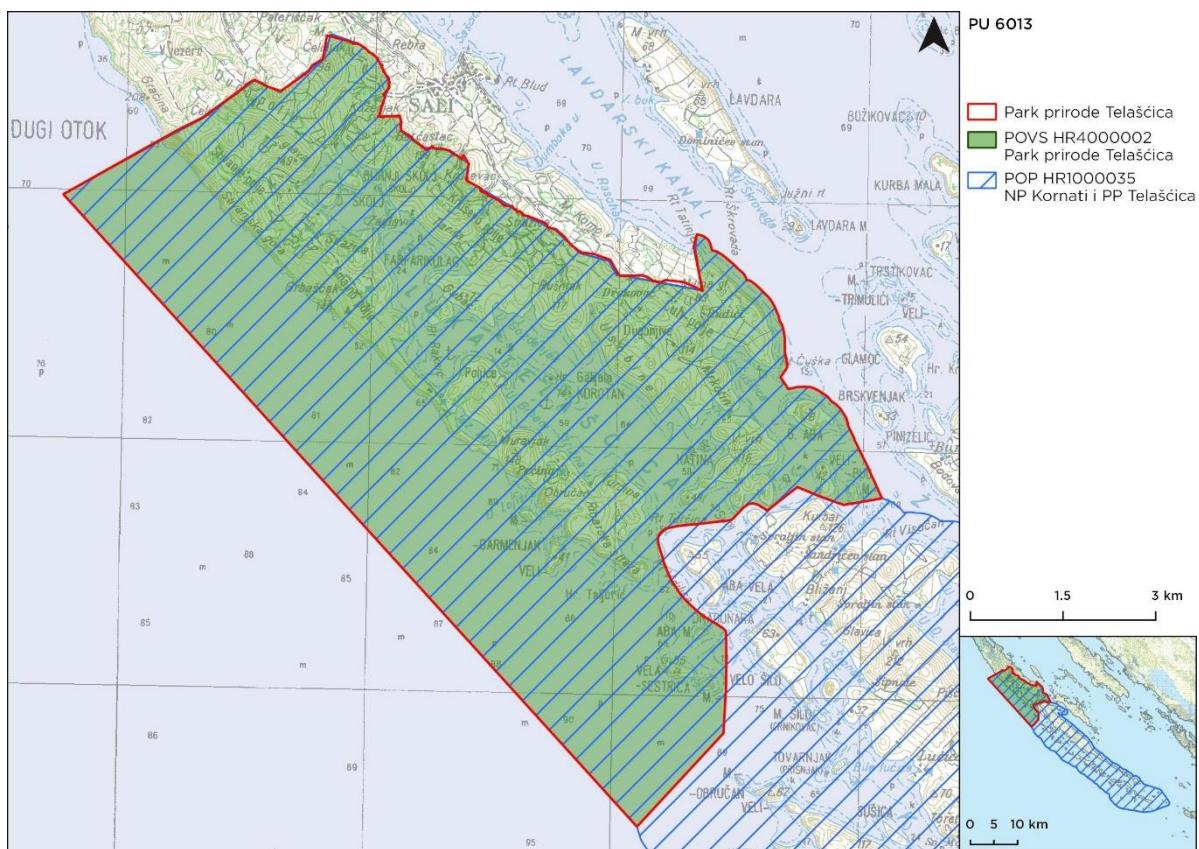
Granica PP Telašćica utvrđena je Zakonom o proglašenju Parka prirode “Telašćica” (NN 14/88) dok su granice područja EM utvrđene Uredbom o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN 80/2019).

Tablica 1. Područja obuhvaćena Planom upravljanja Parka prirode Telašćica i pridruženim područjima ekološke mreže (PU 6013) (podaci s Bioportala)

Kategorija zaštite / Tip područja ekološke mreže	ID područja / br. registra iz Upisnika	Naziv područja	Površina [ha]	Akt o proglašenju
Park prirode	368	Telašćica	6.999,28	Zakon o proglašenju parka prirode “Telašćica” (NN 14/88)
POP	HR1000035	NP Kornati i PP Telašćica	6.999,28 (28.570,43) ²	Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN 80/2019)
POVS	HR4000002	Park prirode Telašćica	6.999,28	

¹ Drugi je PP Lastovsko otočje, proglašen 2006. godine.

² Ukupna površina POP NP Kornati i PP Telašćica iznosi 28.570,43 ha, dok je ovim PU obuhvaćen onaj dio POP-a koji se prostorno nalazi na području Parka prirode Telašćica, odnosno površina od 6.999,28 ha.

Slika 1. Područja obuhvaćena Planom upravljanja Parkom prirode Telašćica i pridruženim područjima ekološke mreže (PU 6013) (Izvor: Bioportal, 2023)

1.2.1 Zaštićena područja

Područje današnjeg PP Telašćica prvi put je zaštićeno 1980. godine kao dio Nacionalnog parka Kornati koji je obuhvaćao Donje Kornate (Kornatski i Piškerski otočni niz) i jugoistočni dio Dugog otoka sa zaljevom (Zakon o Nacionalnom parku „Kornati“, NN 31/80). Izmjenama Zakona o Nacionalnom parku Kornati (NN 14/88) područje današnjeg PP Telašćica izdvojeno je iz Nacionalnog parka, te je 13.04.1988. proglašeno parkom prirode.

Sukladno Zakonu o zaštiti prirode, park prirode je prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bioraznolikosti i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima. Osim toga park prirode ima i znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu, a dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga.

Područje PP Telašćica zaštićeno je radi očuvanja vrijednog biljnog i životinjskog svijeta, geoloških i geomorfoloških fenomena, raznovrsnih zajednica morskog dna te zanimljivog arheološkog naslijeđa, posebno izraženih u zonama Uvale Telašćica, strmaca Dugog otoka i jezera Mir.

1.2.2 Ekološka mreža

Zakon o zaštiti prirode ekološku mrežu Natura 2000 (u dalnjem tekstu EM) definira kao koherentnu europsku mrežu sastavljenu od područja u kojima se nalaze prirodni stanišni tipovi i staništa divljih vrsta od interesa za Europsku uniju. Njeno proglašenje se temelji na dvjema Direktivama EU, Direktivi o očuvanju prirodnih staništa i divljih životinjskih i biljnih vrsta (Direktiva o staništima, 92/43/EEC) i Direktivi o zaštiti divljih ptica (Direktiva o pticama,

79/409/EEC; 2009/147/EC). Područja ekološke mreže utvrđuju se sukladno propisanim stručnim kriterijima.

Ekološka mreža Natura 2000 Republike Hrvatske propisana je Uredbom o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN 80/2019). Ovom Uredbom utvrđena su područja ekološke mreže, ciljne vrste i ciljni stanišni tipovi te nadležnosti javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže.

Ekološku mrežu čine područja očuvanja značajna za ptice (POP) te područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS). Isti prostor može biti proglašen u obje kategorije područja Ekološke mreže. Jedan od načina upravljanja područjem ekološke mreže je provođenje mjera očuvanja za ciljne vrste i stanišne tipove. Države članice EU propisuju mjere i način provedbe mjera u područjima ekološke mreže kako bi se postigli ciljevi očuvanja ciljnih vrsta i stanišnih tipova. U svrhu upravljanja područjima ekološke mreže donesen je Pravilnik o ciljevima očuvanja i mjerama očuvanja ciljnih vrsta ptica u područjima ekološke mreže (NN 25/20, 38/20). Pravilnik o ciljevima očuvanja i mjerama očuvanja ciljnih vrsta i stanišnih tipova u područjima EM (NN 111/22) propisuje ciljeve i mjere očuvanja za područja očuvanja značajna za ciljne vrste (osim ptica) i stanišne tipove. Doneseni pravilnik ne sadrži ciljeve i mjere očuvanja područja EM obuhvaćene ovim PU, ali će se pravilnik sukcesivno nadopunjavati.

Propisane mjere očuvanja provode se u okviru planskih dokumenata gospodarenja prirodnim dobrima, dokumenata prostornog uređenja, planova upravljanja zaštićenim područjem i/ili područjem ekološke mreže, planova upravljanja stroga zaštićenim vrstama te kod provedbe zahvata i/ili aktivnosti koji bi mogli utjecati na ciljeve njihova očuvanja.

Park prirode Telašćica u cijelosti se preklapa s Ekološkom mrežom, i to područjem važnim za očuvanje ciljnih vrsta i stanišnih tipova te kao dio područja važnog za očuvanje ciljnih vrsta ptica.

1.2.3 Ciljne vrste i stanišni tipovi

Unutar područja ekološke mreže obuhvaćenog ovim planom ukupno je utvrđeno 9 ciljnih stanišnih tipova (Tablica 2) te 5 ciljnih vrsta (bez ciljnih vrsta ptica) (

Tablica 3).

Tablica 2. Ciljni stanišni tipovi područja značajnog za očuvanje vrsta i staništa (POVS) Park prirode Telašćica (HR4000002)

		IDENTIFIKACIJSKI BROJ PODRUČJA EM →	HR4000002
KOD	CILJNI STANIŠNI TIP		
MORSKI STANIŠNI TIPOVI			
1120*	Naselja posidonije (<i>Posidonia oceanicae</i>)	✓	
1160	Velike plitke uvale i zaljevi	✓	
1170	Grebenci	✓	
8330	Preplavljeni ili dijelom preplavljeni morske špilje	✓	
OBALNI STANIŠNI TIPOVI			
1150*	Obalne lagune	✓	
1240	Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium spp.</i>	✓	

8210	Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom	✓
TRAVNJAČKI STANIŠNI TIP		
6220*	Eumediteranski travnjaci <i>Thero-Brachypodieta</i>	✓
ŠUMSKI STANIŠNI TIP		
5330	Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i>	✓
*prioritetni stanišni tip		

Tablica 3. Ciljne vrste u području značajnom za očuvanje vrsta i staništa (POVS) Park prirode Telašćica (HR4000002)

IDENTIFIKACIJSKI BROJ PODRUČJA EM →			HR4000002
S ³	HRVATSKI NAZIV	LATINSKI NAZIV	
M	dugokrili pršnjak	<i>Miniopterus schreibersii</i>	✓
M	oštromuhi šišmiš	<i>Myotis blythii</i>	✓
M	riđi šišmiš	<i>Myotis emarginatus</i>	✓
M	veliki potkovnjak	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	✓
R	crvenkrpica	<i>Zamenis situla</i>	✓

Područje očuvanja značajno za ptice HR1000035 NP Kornati i PP Telašćica obuhvaća šire područje od samog Parka prirode, za koje je utvrđeno ukupno 12 ciljnih vrsta ptica, navedenih u Tablici 4.

Tablica 4. Ciljne vrste ptica područja značajnog za očuvanje ptica (POP) NP Kornati i PP Telašćica (HR1000035)

IDENTIFIKACIJSKI BROJ PODRUČJA EM ↗			HR10000 35
S ³	HRVATSKI NAZIV	LATINSKI NAZIV	STATUS ⁴
B	jarebica kamenjarka	<i>Alectoris graeca</i>	G
B	primorska trepteljka	<i>Anthus campestris</i>	G
B	ušara	<i>Bubo bubo</i>	G
B	leganj	<i>Caprimulgus europaeus</i>	G
B	zmijar	<i>Circaetus gallicus</i>	G
B	eja strnjarica	<i>Circus cyaneus</i>	Z
B	mali sokol	<i>Falco columbarius</i>	Z
B	sivi sokol	<i>Falco peregrinus</i>	G
B	crnogrli pljenor	<i>Gavia arctica</i>	Z
B	rusi svračak	<i>Lanius collurio</i>	G
B	sivi svračak	<i>Lanius minor</i>	G
B	morski vranac	<i>Phalacrocorax aristotelis desmarestii</i>	G

³ S/SKUPINA: M – sisavac (eng. mammal); R - gmaz (eng. reptile); B- ptica (eng. bird).

⁴ STATUS: G = gnjezdarica; Z = zimovalica.

1.3 Javna ustanova

Parkom upravlja Javna ustanova Park prirode Telašćica osnovana 1988. godine pod nazivom Radna organizacija „Park prirode Telašćica“ (Zakon o proglašenju parka prirode "Telašćica"). JU Park prirode Telašćica upravlja područjem Parka prirode sukladno Zakonu o zaštiti prirode, Statutu i drugim aktima Ustanove. Prema Uredbi o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže Javna ustanova je nadležna za upravljanje očuvanjem područja ekološke mreže (PEM) unutar granica Parka.

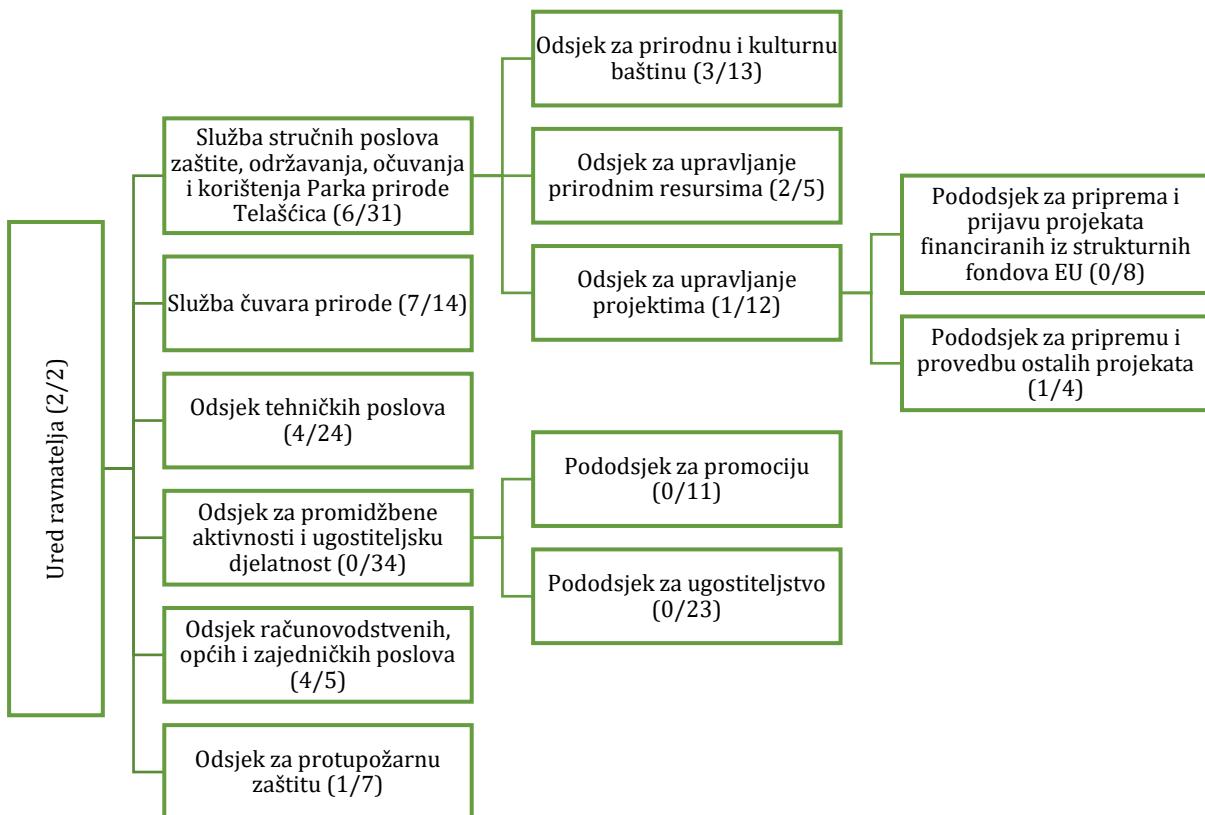
Javnom ustanovom upravlja Upravno vijeće od pet članova koje imenuje ministar. Upravno vijeće donosi Statut Javne ustanove, Plan upravljanja, Godišnji program zaštite, održavanja, očuvanja, promicanja i korištenja zaštićenog područja s cjenikom usluga vezanih za korištenje zaštićenih prirodnih vrijednosti, opće akte, plan razvoja Javne ustanove i godišnji finansijski plan, odluke o izboru, odnosno imenovanju i razrješenju službenika određenih Statutom Javne ustanove. Rad i poslovanje Javne ustanove vodi i organizira ravnatelj, kojeg imenuje i razrješuje nadležni ministar. Stručni rad JU u okviru djelatnosti zaštite, održavanja, promicanja i korištenja Parka, vodi i nadzire stručni voditelj. Poslove ostalih ustrojstvenih jedinica vode i nadziru njihovi voditelji. Neposredni nadzor u Parku obavljaju čuvari prirode, organizirani unutar posebne ustrojstvene jedinice koju vodi glavni čuvar prirode, a njihove ovlasti i poslove propisuje Zakon o zaštiti prirode.

Djelatnost Javne ustanove je zaštita, održavanje i promicanje parka prirode u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa, održivog korištenja prirodnih dobara, nadziranje provođenja uvjeta i mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju i sudjelovanje u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring). Osim toga Javna ustanova obavlja i druge djelatnosti sukladno Statutu.

Ustroj Javne ustanove određuje se Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu. Trenutno važeći Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Javne ustanove „Park prirode Telašćica“ donesen je u veljači 2017. godine, a izmijenjen u kolovozu 2020. godine. Temeljem njega unutar Javne ustanove ustrojene su sljedeće ustrojstvene jedinice:

- Ured ravnatelja,
- Služba stručnih poslova zaštite, održavanja, očuvanja i korištenja Parka prirode,
- Odjel čuvara prirode,
- Odsjek tehničkih poslova,
- Odsjek za promidžbene aktivnosti i ugostiteljsko turističku djelatnost
- Odsjek računovodstvenih, općih i zajedničkih poslova,
- Odsjek za protupožarnu zaštitu.

Tim je pravilnikom predviđeno zapošljavanje ukupno 115 djelatnika, od čega je trenutno zaposleno 22 na neodređeno i 3 na određeno, a 13 je radilo sezonski tijekom ljetne turističke sezone 2021. godine (Slika 2). Zbog epidemije bolesti Covid-19 ta je brojka nešto manja no inače kada se u ljetnoj turističkoj sezoni zapošljava i do 25 sezonskih djelatnika.

Slika 2. Ustrojstvo JU PP Telašćica s brojem zaposlenih, stanje u prosincu 2021. godine

Rad Javne ustanove financira se iz sredstava državnog proračuna Republike Hrvatske, prihoda od ulaznica i naknada PP Telašćica, sredstava EU i drugih fondova, prihoda ostvarenih vlastitom djelatnošću ustanove, potpora, sponzorstava te drugih izvora utvrđenih Zakonom o zaštiti prirode i posebnim propisima.

U ostvarivanju ciljeva očuvanja prirode Javna ustanova surađuje s brojnim institucijama, organizacijama i drugim dionicima.

1.4 Proces izrade plana upravljanja i uključivanje dionika

Plan upravljanja izrađen je u sklopu projekta „Razvoj okvira za upravljanje ekološkom mrežom Natura 2000“ (805/02-19/15JN), kao dio usluge izrade planova upravljanja područjima ekološke mreže Natura 2000 i zaštićenim područjima iz Grupe 4. Projekt je sufinanciran iz Operativnog programa Konkurentnost i kohezija 2014. – 2020., a korisnik projekta je Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (MINGOR, Ministarstvo), dok su suradnici na projektu Javne ustanove koje upravljaju zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže. Područja ekološke mreže i zaštićeno područje obuhvaćena ovim Planom određena su projektnom dokumentacijom, a navedena u poglavlju 1.2.

Plan upravljanja izrađuje radna grupa za planiranje, čiji su članovi djelatnici Javne ustanove Park prirode Telašćica te predstavnici Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (MINGOR). Proces izrade plana utemeljen je na Smjernicama za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže (MINGOR, 2020), te se radio na participatoran način, uz uključivanje dionika. Koordinaciju cijelog procesa, facilitaciju sastanaka radne grupe, organizaciju i facilitaciju procesa uključivanja dionika, obradu prikupljenih rezultata te uređivanje prijedloga plana proveli su vanjski stručnjaci, angažirani u sklopu projekta od strane Ministarstva.

U sklopu procesa izrade Plana upravljanja održane su četiri dioničke radionice: tri tijekom izrade prijedloga plana, u fazama prikupljanja informacija o trenutnom stanju područja, definiranju vizije i prikupljanju prijedloga o potrebnim aktivnostima upravljanja i mogućnostima suradnje, a posljednja četvrta u sklopu javne rasprave. Na dioničke radionice pozvani su svi glavni institucionalni dionici i predstavnici zainteresiranih grupa s nacionalne, regionalne i lokalne razine, uključujući predstavnike regionalne, lokalne i mjesne samouprave, javnih poduzeća i/ili ustanova nadležnih za upravljanje nekim elementima unutar područja, predstavnike organizacija civilnog društva, predstavnike značajnijih gospodarskih subjekata u području te predstavnike znanstvene zajednice, odnosno znanstvenike aktivne u području. Na ovaj način se u izradu uključilo oko 25 dionika. Osim dioničkih radionica, provedeno je i 24 polustrukturirana intervjuja s lokalnim stanovništvom putem kojih su se prikupile informacije o stanju područja i uočenim promjenama te zainteresiranosti o uključivanju u aktivnosti koje provodi Javna ustanova Popis uključenih dionika dan je u prilogu 7.3. Informacije i prijedlozi prikupljeni tijekom procesa uključivanja dionika uključeni su u relevantne dijelove Plana te su njegov sastavni dio.

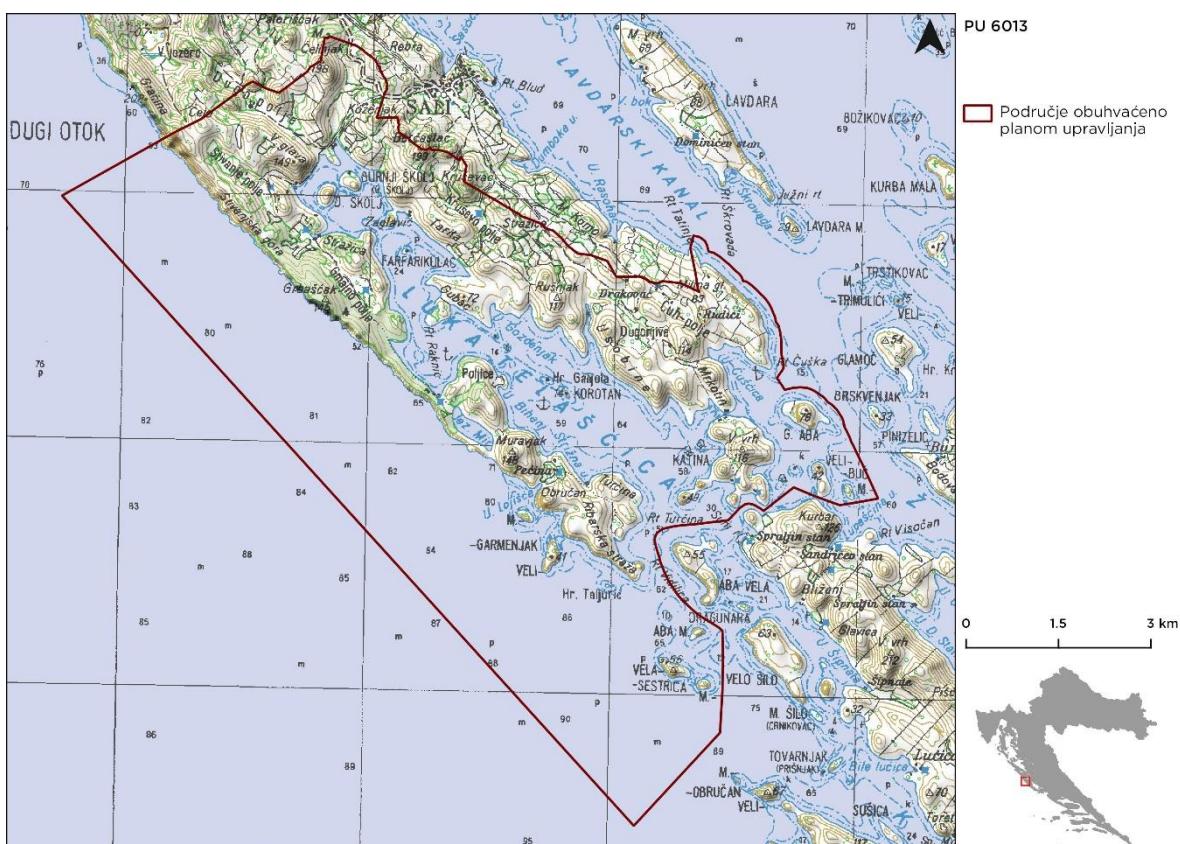
U izradi plana upravljanja uvaženi su i zaključci i prijedlozi doneseni u okviru dioničkih radionica i tematskih sastanaka organiziranih u okviru drugih recentno provedenih projekata i planskih procesa.

2 OBILJEŽJA PODRUČJA

2.1 Smještaj područja i naseljenost

2.1.1 Geografski i administrativni položaj

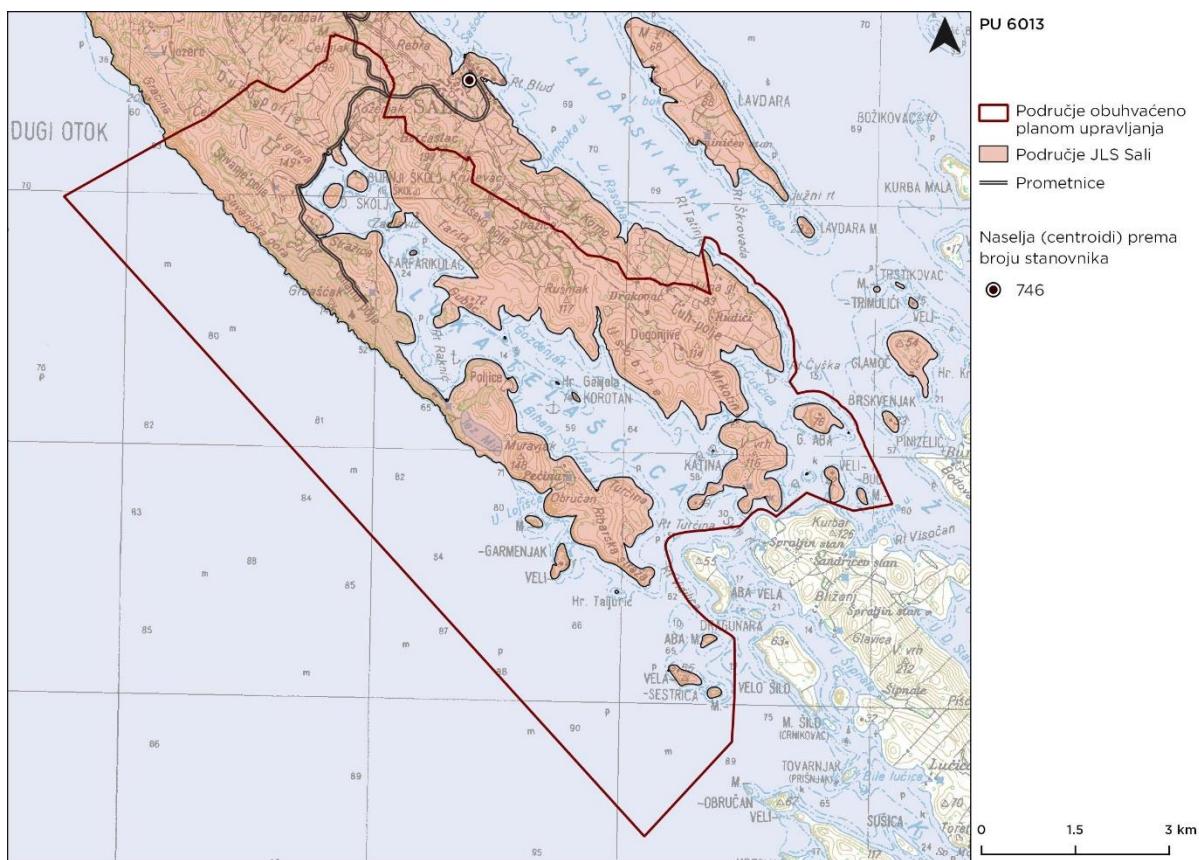
PP Telašćica nalazi se u srednjem Jadranu, u sustavu sjevernodalmatinskih otoka, na krajnjem jugo-istočnom dijelu Dugog otoka i Zadarske županije. Administrativno se nalazi u sastavu općine Sali.

Slika 3. Geografski smještaj i administrativni položaj Parka prirode Telašćica (Izvor: ZZOP MINGOR, 2021a)

Park je okružen otvorenim morem s zapadne strane, a na jugo-istočnom dijelu je arhipelag Šibensko-kninske županije odnosno Nacionalni park Kornati. Na sjeveru je Lavdarski kanal s otokom Lavdara dok je sjevero-zapadni dio jedino kontinuirano kopneno okruženje predstavljeno krajnjim jugoistočnim kopnem Dugog otoka.

Najveći dio Parka su morska područja i morske uvale (63,81 %) zatim suhe šume, makije i garizi koji pokrivaju 16,59 % dok suhi travnjaci zauzimaju 12,48 % ukupne površine Parka (ZZOP MINGOR, 2021a).

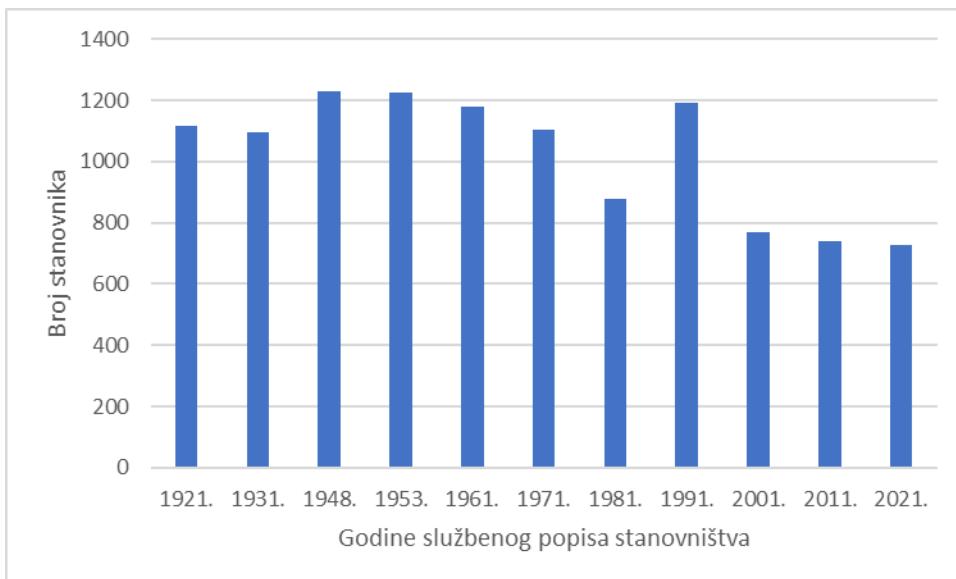
Slika 4. Područje obuhvaćeno planom upravljanja s prikazom prometnica i naselja (Izvor: DGU, 2021)

Službeni kopneni ulaz u PP Telašćica je ulaz Dolac koji se nalazi na skretanju s državne ceste (D109) na županijsku cestu (ŽC6271) (Županijska uprava za ceste Zadarske županije, 2021) dok su glavni pomorski koridori prolazi Vela i Mala Proversa, kojima je moguć pristup iz Srednjeg kanala na otvoreno more. Najfrekventniji pomorski pravac je Zadar-Mali Ždrelac-Proversa koji osim u prostor Telašćice vodi i u širi prostor Kornata.

2.1.2 Naselja i stanovništvo

Unutar Parka ne postoje stalna naselja (Slika 4) ali prema njemu gravitiraju obližnja naselja na Dugom otoku, prvenstveno najbliže naselje Sali te nešto udaljenija naselja Zaglav i Žman. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine, na području općine Sali živi 1772 stanovnika, dok samo naselje Sali, kao najveće naseljeno mjesto i administrativno sjedište same općine, broji 729 stanovnika.

Zatvorenost i izoliranost od morskih i kopnenih prometnica te teški uvjeti života na otoku i neulaganje u njegov ekonomski razvoj doveli su do napuštanja otoka, odnosno stalnog opadanja broja stanovnika. Popis stanovnika u posljednjih 100 godina ukazuje na trend smanjivanja broja stanovništva koji je opao za okvirno 35 % (Slika 5).

Slika 5. Kretanje broja stanovnika u naselju Sali u razdoblju od 1921. do 2021. (Izvor: DZS, 2022)

Prosječna starost stanovništva u Zadarskoj županiji, prema popisu stanovništva iz 2011. godine bila je 41,9 godina, odnosno neznatno veća od državnog prosjeka (41,7 godina). Najveću prosječnu starost u županiji bilježi upravo općina Sali s 52,5 godina, što je posljedica iseljavanja mlađih ljudi s otočnih područja. Osim najveće prosječne starosti, prema podacima Državnog zavoda za statistiku za 2015. godinu, općina Sali imala je i najveći negativni prirodni prirast u Zadarskoj županiji (-40) (Županijska razvojna strategija Zadarske županije, 2016).

Koeficijent starosti⁵ stanovništva za cijelu općinu Sali iznosi 44 % što ukazuje kako je stanovništvo područja u cijelokupnom okruženju Parka prirode duboko ušlo u proces starenja. Najmanji koeficijent starosti je za naselje Sali gdje iznosi 30 %, dok je za obližnje naselje Zaglav 41 % te naselje Žman 43 %.

Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine 41 % ukupnog stanovništva u nekoj vrsti mirovine (starosnoj ili ostalim oblicima), a 25 % stanovništva ima prihode od stalnog rada. Najveći broj stanovnika, njih 45 % ima završeno srednjoškolsko obrazovanje dok je visoko obrazovano 22 % stanovništva. Općina Sali najveći broj zaposlenih ima u djelatnostima pružanja smještaja te pripremi i posluživanju hrane, zatim u prerađivačkoj industriji, prijevozu i skladištenju robe, trgovini na veliko i malo i popravku motornih vozila te u poljoprivredi i šumarstvu (DZS, 2013), a uz navedeno stanovništvo se još bavi i ribarstvom (JU PP Telašćica, 2012). U Salima se nalazi jedini industrijski kapacitet, tvornica ribljih konzervi Mardešić koja pruža mogućnost zaposlenja, međutim u mnogo manjoj mjeri nego ranijih godina. Od ostalih gospodarskih djelatnosti prisutno je nekoliko trgovina na malo za opskrbu stanovništva te nekoliko građevinskih obrta (JU PP Telašćica, 2012).

2.2 Krajobraz

Područje Parka se prema krajobraznoj regionalizaciji RH (Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, 1997) nalazi unutar krajobrazne jedinice Zadarsko-šibenski arhipelag. Zaljev je smješten u jugoistočnom dijelu Dugog otoka, a obuhvaća kopneni dio južno od naselja

⁵ Koeficijent starosti stanovništva jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Osnovni je pokazatelj razine starenja, a kad prijeđe vrijednost 12%, smatra se da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja.

Sali, između Lavdarskog kanala i otvorenog mora, do otoka Kornata, pripadajuće otočiće i dio akvatorija.

Glavna obilježja navedenog područja su: Uvala Telašćica kao najsigurnija i najveća prirodna luka u Jadranskom moru; strmci otoka Dugi otok koje se uzdižu do 161 m nad morem i spuštaju se u dubinu do 90 m, te slano jezero Mir (JU PP Telašćica, 2021b).

Uvala Telašćica je nekadašnje suho polje podijeljeno u tri dijela, odnosno tri krške ponikve kroz koje su povremeno tekli vodotoci, a koje su potopljene morem nakon posljednje oledbe. Vrhovi tadašnjih brdskih lanaca, koji su se u nekoliko paralelnih redova protezali u pravcu SZ-JI, danas su otoci, odnosno krško područje koje karakterizira izmjena brežuljaka (Mrzlovica, 199 m; Grpaščak, 146 m; Muravjak, 148 m i dr.) i dolina, među kojima se ističe jezero Mir – potopljena suha dolina (JU PP Telašćica, 2012). Velika horizontalna razvedenost izražena je brojnim otocima, otočićima, hridima, uvalama i rtovima, dok se vertikalna raščlanjenost manifestira kroz veći porast nadmorske visine prema sjeveru. Najveće nadmorske visine dosežu rasjedni strmci (nagib $>55^\circ$) na JZ, pučinskoj obalnoj strani, gdje se litice protežu 7 km od prijevoja kod jezera Mir na JI do Stivanjske gore na SZ. Niske obale najrasprostranjenije su na nižim, krajnjim JI dijelovima i uglavnom su stjenovite, dok su šljunčane i pjeskovite obale rjeđe i javljaju se na krajevima potopljenih jaruga i dolina (Prostorni plan PP Telašćica, 2014). Vegetaciju uglavnom čine degradirane šume alepskog bora i hrasta crnike sa svim prijelaznim oblicima, od viših oblika šume, preko visokih i niskih makija do gariga i ogoljelog kamenjara (JU PP Telašćica, 2012).

Slika 6. Uvala Telašćica (foto: arhiva JU)

Sjećom autohtonog vegetacijskog pokrova (šume hrasta crnike) u prethodnim razdobljima čovjek je izravno utjecao na odnošenje tankog pedološkog pokrivača i pojavu gologa krša koji danas prekriva veći dio područja. Na dijelovima s nešto povoljnijim pedološkim prilikama (dublja tla) podignuti su maslinici, vinogradi, polja i vrtovi, koji su pritom omeđeni ili podzidavani suhozidima na nagnutim dijelovima, a kao najvažniji element kulturnog krajobraza ističu se polja u kršu (Stivanje polje, Gmajno polje, Dugo polje, Kruševa polje i dr.), uz koja se nalaze i brojne pojedinačne građevine u funkciji očuvanja poljoprivrede (Prostorni plan PP Telašćica, 2014). Usljed napuštanja stičarstva u drugoj polovici 20-tog stoljeća, pašnjaci su prepušteni prirodnoj sukcesiji, kao i lokve, nastale u ponikvama u kojima se nalazi dublje tlo, a uređene od strane čovjeka u svrhu zalijevanja poljoprivrednih površina i napajanja stoke.

Dugotrajna naseljenost i korištenje područja Parka koje seže u pretpovjesno razdoblje, utjecali su na oblikovanje današnjeg karaktera područja. Pritom se po svom značenju ističu sječa šumskih površina radi stvaranja prethodno navedenih pašnjaka i agrarno iskoristivih površina, otvaranja kamenoloma (Uvala Kobiljak, rt Turčin i otočić V. Garmenjak) i uređenja obale (JU PP Telašćica, 2012). Također, ovdje se nalaze i brojne izgrađene strukture na kopnu (prapovjesne gradine, grobni humci, groblja, ostaci srednjovjekovnih crkvica i dr.) i u moru (preplavljeni kameni mulovi iz rimskog i srednjovjekovnog doba koji su služili za pretovar kamena iz kamenoloma ili pristajanje brodova) (Prostorni plan PP Telašćica, 2014). Danas čovjekov utjecaj najviše mijenja obalni dio područja - izgradnjom lukobrana, trajektnog pristaništa u Uvali Jaz, rive i lukobrana u Uvali Mir, nekoliko malih mulića u mnogim uvalama, kao i privezišta za vojne brodove u Uvali Mir i Čuška Dumboka.

Ritmička izmjena brežuljaka i suhih dolina te šuma i ogoljelih padina, unosi dinamiku u razvedeni, niski volumen kopnenog dijela Parka, snažno prekinut svjetlim, strmim liticama koje se spuštaju u tamnu plohu mora. Potonja unosi ravnotežu i čini suprotnost artikuliranom obalnom rubu duž cijelog Parka. Unutar zaljeva, morska je ploha razvedena brojnim uvalama i rtovima, a otočići i hridi na njenoj prostranoj plohi onemogućavaju da se ona sagleda u cijelosti. Prostor ima naglašeni prirodni karakter te unatoč malom broju uzoraka, zbog skladnog međuodnosa među njegovim obilježjima, vrlo je kompleksan i harmoničan.

2.3 Klima

Park se nalazi u zoni maritimne (primorske) klime. Najvažniji modifikator klime ovog područja je more (područje srednjeg Jadrana). Stanje atmosfere nad područjem Parka obilježeno je čestim i intenzivnim promjenama vremena, osim ljeti kada pod utjecajem azorske anticiklone koja sprečava prodore hladnog zraka na Jadran ovo područje dolazi pod utjecaj sumpropskog pojasa. Najznačajniji vjetrovi su jugo i bura. Bura puše tijekom cijele godine, ali najveću snagu postiže tijekom zimskih mjeseci. Jug donosi vlažno, oblačno i kišovito vrijeme, a bura hladno, suho i vedro. U ljetnim mjesecima preko dana uobičajeno puše maestral.

Prema Köppenovoj klasifikaciji klime na području Telašćice zastupljen je klimatski tip umjereno topla kišna klima s vrućim ljetom. Ovu klimu karakteriziraju vruća ljeta i blage zime, s povremenim hladnim valovima koji mogu biti neugodno hladni. Najtoplji mjesec u godini ima srednju temperaturu višu od 22°C , a više od četiri mjeseca u godini imaju srednju mjesecenu temperaturu višu od 10°C . Srednja temperatura najhladnijeg mjeseca je viša od -3°C . Godišnja količina oborine je znatna, a najviše oborina padne u zimskom dijelu godine. Suho razdoblje je u toplom dijelu godine, a najsuši mjesec ima manje od 40 mm oborine i manje od trećine oborine najkišovitijeg mjeseca (tzv. klima masline) (Zaninović i sur., 2008).

Prema Thornthwaiteovoj klimatskoj podjeli ovo područje se nalazi u zoni subhumidne klime, što znači da je prosječna vrijednost relativne vlažnosti u zraku od 40 do 60 % (Zaninović i sur., 2008).

Najbliža meteorološka postaja za koju postoje javno dostupni podaci o izmjerjenim vrijednostima glavnih klimatoloških parametara je postaja Zadar (GMP Zadar). Na temelju izmjerjenih podataka za razdoblje 1961.-2019., srednja godišnja temperatura zraka na ovoj meteorološkoj postaji iznosila je $15,2^{\circ}\text{C}$, a prosječna godišnja količina oborina 915 mm. Najtoplji mjesec je srpanj s prosječnom temperaturom $24,3^{\circ}\text{C}$, a najhladniji siječanj sa $7,2^{\circ}\text{C}$. Najviša dnevna temperatura zraka na GMP Zadar izmjerena je u kolovozu 2017. godine ($36,3^{\circ}\text{C}$), dok je absolutni minimum izmjereni u siječnju 1963. godine ($-9,1^{\circ}\text{C}$). Najkišovitiji mjesec je studeni u kojem je u navedenom razdoblju prosječno pao 121,1 mm oborine. Prosječni godišnji broj sunčanih sati za područje Zadra iznosi 2571 sat (DHMZ).

U projekcijama do 2040. godine, na području Telašćice očekuju se klimatske promjene prvenstveno u godišnjem hodu oborine, temperature zraka, brzine vjetra te podizanju srednje razine mora. Predviđa se smanjenje srednje godišnje količine oborina, smanjenje broja kišnih razdoblja, povećanje broja sušnih razdoblja, povećana učestalost ekstrema, porast srednje brzine vjetra (tijekom ljeta i jeseni) te povećanje srednje godišnje temperature zraka za 1 do $1,4^{\circ}\text{C}$ (Strategija prilagodbe klimatskim promjenama, 2017). Prema rezultatima modela OGCM (Ocean general circulation model) srednja razina mora će u idućem klimatološkom razdoblju porasti za 19-33 cm (IPCC, 2014).

2.4 Georaznolikost

2.4.1 Geologija

Južni dio Dugog otoka uglavnom je građen od vapnenaca, dolomita i karbonatnih breča taloženih na Jadransko - dinarskoj karbonatnoj platformi tijekom geološkog razdoblja krede koje je trajalo od prije 145 mil. god. do prije 66 mil. godina.

Najstarije stijene potječu iz geoloških doba alba - cenomana od prije 113 mil. god. do prije 93,9 mil. god., na prijelazu iz donje u gornju kredu. Tijekom 19 miljuna godina u plitkom moru istaloženo je 200 metara dobro uslojenih kasnodijagenetskih dolomita i dolomitičnih vapnenaca s mjestimičnom pojavom breča, čija debljina slojeva iznosi od 20 do 50 cm ($K_{1,2}$). Potpuni izostanak fosilnih ostataka te mjestimična pojava emerzijskih breča i oolita, ukazuje na nemiran taložni okoliš uslijed sniženja razine mora. Stijene iz doba alba - cenomana otkriven su jezgri antiklinale u sjeveroistočnom dijelu parka (Mamužić i Nedela-Devide, 1968, 1973).

Gornja kreda obilježena je značajnom promjenom i raznolikošću taložnog okoliša. Tijekom doba cenomana-turona (od prije 93,5 mil. god. do prije 89,3 mil. god.) istaloženo je približno 350 metara debelo uslojenih i mjestimice pločastih vapnenaca, povremeno u izmjeni s dolomitima nastalih naknadnom dolomitizacijom vapnenaca nastalih promjenom kemizma uslijed evaporacije u lagunama ($K_{2^{1,2}}$). Struktura sedimenata kao i bogate fosilne zajednice upućuju na sedimentaciju blizu grebena, u zoni djelovanja valova, a ponegdje na mirnije, pliće, lagunarne okoliše. Česte grebenske zajednice čine fosilni ostaci školjkaša *rudista* i *chondrodonta* te puževi iz roda *nerinea*. Bogate su fosilne zajednice mikrofosila foraminifera i algi. Naslage cenomana - turona rasprostranjene su duž jugozapadne obale od Mrzlovica do Priseka te na potezu od Magrovica do Dugonjive na sjeveroistočnom dijelu Parka (Mamužić i Nedela-Devide, 1968, 1973).

U razdoblju od prije 89,3 mil. god. do prije 86,3 mil. god., tijekom geoloških doba turona - senona, u gotovo istovjetnim taložnim uvjetima kontinuirano se nastavlja sedimentacija svijetlosivih do svijetlosmeđih vapnenaca s rijetkim ulošcima dolomitičnih vapnenaca ($K_{2^{2,3}}$). Debljina slojeva je između 20 i 60 cm, a ponegdje slojevi mogu biti pločasti do laminarni, ovisno o okolišnim uvjetima. Fosilne zajednice vrlo su bogate ostacima školjkaša rudista iz roda *Hippurites*, koji

posve izumiru krajem krede te *Chondrodontama*, puževima iz roda *Nerinea* te algama i foraminifera. Tijekom 36 milijuna godina istaloženo je 600 metara sedimenata koje su danas otkrivene u središnjem i jugoistočnom dijelu Parka (Mamužić i Nedela-Devide, 1968, 1973).

Krajem krede (< 66 mil. godina) dolazi do snažnih tektonskih pokreta uslijed kolizije jadranske mikroploče (sjevernog fragmenta afričke ploče) na jugu s euroazijskim kontinentom na sjeveru, koja će prouzročiti izdizanje Alpa i Dinarida. Taj epohalni geološki događaj koji traje i danas poznat je kao Alpska orogeneza. Današnji strukturni izgled Dugog otoka oblikovan je tijekom pirinejske orogenetske faze alpske orogeneze tijekom eocena (prije oko 35 mil. god.). Na prostoru Dugog otoka mezozojski sedimenti izdignuti su i poremećeni boranjem duž usi sjeverozapad - jugoistok tzv. dinarskog smjera pružanja, čije je daljnja naprezanje prouzročilo intenzivna reversna rasjedanja i formiranje ljkuske strukture. Danas, jugozapadna lica rasjednih ploha čine znamenite strmce Dugog otoka (Mamužić i Nedela-Devide, 1968, 1973).

Izdizanjem Dinarida dominira kopnena faza i povezani procesi, a taloženje sedimenata odvija se u okolnim morskim, brakičnim ili slatkvodnim fragmentiranim bazenima. Izostanak paleogenskih i neogenskih naslaga na otoku (od prije 66 mil godina do 2,58 mil godina) može se protumačiti činjenicom kako su od izdizanja pa sve do danas ostali kopneni uvjeti u kojima prevladava trošenje i denudacija reljefa. Najmlađe naslage na otoku taložene su na kopnu u doba kvartara (od prije 2,58 mil. godina do danas). Kao ostatak otapanja karbonatnih stijena uslijed djelovanja atmosferilija, u depresijama Dugog otoka istaloženi su nanosi crvenice (*terra rossa*) mjestimice izmiješane s glinama i kršjem. Prosječna debljina crvenice u manjim udubljenjima je od 1 do 3 metra, dok su deblji nanosi rjeđi i vezani uz prostranije depresije u kojima mogu imati ulogu lokalne hidrološke barijere (Dugo polje, Kruševo polje, Čuh polje).

2.4.2 Hidrogeologija i hidrologija

Karbonatne stijene Dugog otoka obilježava krška pukotinska i kanalska poroznost kao posljedica visoke razlomljenosti i topivosti vapnenaca. Kredni vapnenci dobro su propusni, dok su dolomiti slabije propusni i mogu imati ulogu relativne barijere u podzemlju ili mogu uvjetovati kratkotrajno površinsko zadržavanje voda ili njihovo otjecanje za kišnog razdoblja. Površinska hidrografska mreža na području Parka vrlo je slabo razvijena i ograničena samo na povremene bujične tekućice koje protječu jarugama za većih oborina. Glavnina oborinskih voda izravno se infiltrira u krški vodonosnik kroz okrštene vapnence.

Za vrijeme posljednjeg pleistocenskog ledenog doba Würm (od prije 120000 do prije 11000 godina), razina mora bila je niža za približno 100 metara, što je omogućilo okršavanje i formiranje pukotinskih i kanalskih sustava do tadašnje razine mora tj. erozijske baze. Danas tome svjedoče brojni, morem preplavljeni speleološki objekti na različitim dubinama, od kojih mnogi sadrže fosilne speleoteme koji nastaju isključivo u vadoznim uvjetima. Krajem oledbe razina mora raste i postupno ispunjava okrštene stijene. Zbog razlike u gustoći, danas morska voda u pukotinskim i kanalskim sustavima predstavlja bazu okršavanja i uspor infiltriranoj slatkoj vodi koja na morskoj tvori krški vodonosnik u freatskoj, saturiranoj zoni. Srednja količina oborine koja padne na područje Parka iznosi približno $14 \times 10^6 \text{ m}^3$ uz prosječnu oborinu od 580 mm/god (Ložić i sur, 2013). Količina infiltrirane oborine u krški vodonosnik je manja te ovisi o evapotranspiraciji i količini vode koja se drenira bujičnim površinskim tokovima. Zbog slabe retencijske sposobnosti, vode iz vodonosnika lateralno otječu prema obalnim izvorima često mješajući se s morskom vodom. Općenito, brzine otjecanja u krškim vodonosnicima su velike pa su tako izražena i sezonska kolebanja količine voda u vodonosniku. (Terzić, J. 2007; Terzić, J. i Berović, 2013).

2.4.3 Geomorfologija

Dugi otok, pa time i područje Parka, pripada megageomorfološkoj regiji Dinarsko-gorskog sustava, odnosno makrogeomorfološkoj regiji Sjeverne Dalmacije s otocima. Subgeomorfološki pripada regiji Dugog otoka s Iško-Sestrunjskim arhipelagom, pri čemu južni dio graniči s Kornatsko-Žutskim arhipelagom (Bognar, 1999).

Dugi otok ima izraženu formu hrpta dinarskog pružanja, pri čemu se geološke strukture podudaraju s reljefom. Na antiklinalama bora formirana su uzvišenja, a u sinklinalama udubine. Reljefne značajke posljedica su, isprva intenzivnih tektonskih pokreta, koji su izdizanjem fragmentirali karbonatne stijene u ljske omeđenih rasjednim zonama, a presudnu su ulogu imale paleoklimatske promjene i povoljni klimatski uvjeti za razvoj krškog reljefa. Današnji reljef formiran je završetkom posljednjeg ledenog doba krajem pleistocena, prije 11.000 godina, naglim topljenjem ledenog pokrova i globalnim rastom razine mora za otprilike 100 m.

Visoka okršenost karbonatnih stijena za posljedicu ima oblikovanje jedinstvenih krških pojava. Grižine su najmanji i najučestaliji krški oblici nastali kao posljedica površinskog otjecanja i korozije stijena. Velika raznolikost žljebastih, zidnih, mrežastih i meandarskih škrapa te kamenica formirani su od morske obale pa do najviših dijelova otoka, naročito na njegovim ogoljelim dijelovima.

Zbog okršenosti danas na otoku nema površinskih tekućica pa time niti povezanih fluviokrških procesa. Međutim, na postojanje paleotekućice u Velom doćiću i Uvali Čuška Dumboka upućuju ostaci kanjonske doline s izraženim meandrirajućim koritom koji se pruža prema sjeveru. Danas je glavnina kanjona preplavljena morem koje zadire u kopno u dužini od 900 metara. Na kraju zaljeva u reljefu se ocrtava slabije izražena dolina s pružnjem prema Dugonjivama, što upućuje na postojanje pritoke.

Premda su ponikve čest specifičan krški morfološki oblik vanjskih Dinarida, na Dugom otoku je njihova pojava vrlo rijetka. Daleko je češća pojava krških uvala poput Kruševo polja, Dugo polja, Čuh polja i Dugonjiva, koje su uglavnom prostrane i platne, zapunjene značajnjim nanosom crljnice. Formirane su u depresijama sinklinala i redovito su izdužene dinarskim smjerom pružanja (sjeverozapad - jugoistok). Krajem zadnje oledbe visinski niže uvale preplavljene su morem pri čemu su formirani zaljev Luka Telašćica i jezero Mir. S najvećom dubinom od 6 m, jezero je danas povezano s morem pukotinskim sustavima slabe propusnosti. Stoga je uslijed evaporacije prosječni salinitet morske vode u jezeru viši je od okolnog mora (38,5%). Na jugozapadu jezero je od pučine odvojeno znamenitim strmcima i prosječna je udaljenost između 100 i 200 m. Na sjeveroistoku ga od zaljeva Luka Telašćica dijeli Veliki vrh (103mnm) (Džaja, 2003).

Zaljev Luka Telašćica zavlaci se 8 km u kopno u smjeru SZ. Na ulaznom dijelu zaljev je širine do 2 km, a nakon rta Raknić širina se smanjuje na približno 1 km. Unutar zaljeva brojne su manje uvale (U. Čuška Dumboka, U. Gozdenjak, U. Kruševica, U. Zakućica, U. Magrovica, U. Jaz, U. Tripuljak i U. Mir), koje doprinose iznimnoj razvedenosti obale Parka prirode, odnosno jugu Dugog otoka. S uvalama Dajnica i Čušćica podjedнако je razvedena ali umjerenog nagiba, jugoistočna obala. Jugozapadna obala je strma i najmanje razvedena, a jedine veće uvale su U. Lojišće i Lučica na krajnjem jugu otoka (JU PP Telašćica, 2021c).

Najpoznatiji reljefni oblik Parka su strme litice na jugozapadnoj obali. Strmci ili eskarpmani lica su rasjednih ploha formiranih kompresijskom tektonikom, isprva boranjem, a potom navlačnim rasjedanjem. Naknadno su ustrmljeni abrazijskim djelovanjem mora. Visina im doseže maksimalnih 146 m (Grpašćak) dok im je najniža točka približno na dubini od 90 metara. Dužina strmaca je 7 km, a protežu se od prijevoja na JI (koji spaja jezero Mir s otvorenim morem) do

Stivanske gore na SZ. Manji egzogeno oblikovani strmci formirani su podno Ribarske straže i Obručana. Visina im doseže oko 10 m, a dužina do 100 m. Iako se kod ovih strmaca mogu uočiti i recentni procesi osipanja i urušavanja do njihova je oblikovanja najvjerojatnije došlo tijekom zadnjeg zahlađenja, kad su termomehanički procesi razaranja stijena imali znatno veći utjecaj (Džaja, 2003).

Slika 7. Stene (foto: arhiva JU)

Arhipelag Parka prirode čini i dvadesetak manjih otočića i hridi. S površinom od 112 ha, Katina je najveći otok u arhipelagu Parka prirode, te je nastavak antiklinale Dugog otoka. Hrid Taljurić među najmanjim je otocima Parka. Promjera je 60 metara, a zbog subhorizontalno uslojenih i otkrivenih vapnenaca te nadmorske visine od svega 3 metra, oblika je male kamene ploče. Stanovit geološki kuriozitet je ostatak fosilne špilje na jugozapadnoj strani Taljurića, čiji je svod erodiran u novijoj geološkoj prošlosti (PP Telašćica, 2021c).

Prepostavlja se kako je značajan utjecaj na današnje oblikovanje reljefa imao i čovjek. Prekomjernom sjećom na strmijim padinama uvjetovao je bržu denudaciju i ispiranje tankoga pokrova, zbog čega danas na mnogim dijelovima otoka dominira goli, polupokriveni pa i ljuti krš. Suprotno tome, u dijelovima jaruga, osobito derazijskih dolina, te blažim dijelovima padina, nakupine tla privukle su čovjeka, te je tu izgradio cijele sustave terasastih polja međusobno omeđenih sustavnom suhozida.

2.4.4 Pedologija

Prema namjenskoj pedološkoj karti Republike Hrvatske (1997) (mjerilo 1:300.000) najzastupljeniji tip tla na području Parka je kamenjar (litosol). To je tlo iz razreda inicijalnih terestričkih tala koje karakterizira ekscesivna dreniranost, odnosno praktično nemogućnost zadržavanja vode. Gotovo potpuno ispiranje i odnošenje sitnice i organske tvari odvija se zbog specifične krške hidrologije čak i na zaravnjenim terenima, s time da je taj proces pod utjecajem gravitacijskog otjecanja vode još intenzivniji na nagnutim terenima. Posljedično, nakupljanje organske tvari i akumulacija humusa na kamenjaru su neznatni. Zbog toga je otežana daljnja pedogeneza tla te ono ostaje na razini stadija razvoja inicijalnog (nerazvijenog) tla.

Ostala značajno zastupljena tla na području su smeđe tlo na vapnencu i dolomitu (kalkokambisol), crvenica i antropogeno kultivirano tlo krša. Smeđe tlo i crvenica spadaju u razred rezidualnih kambičnih tala. Smeđe tlo nastaje dalnjim razvojem vapnenačko dolomitne crnice. Nastaje na tvrdim i čistim vapnencima i dolomitima s 88-98 % kalcita ili dolomita. Područje rasprostranjenosti smeđeg tla obilježava visoki stupanj okršenosti. Dalnjim kemijskim trošenjem matičnog supstrata otapaju se minerali kalcit i dolomit, a netopljivi ostatak koji se pritom nakuplja ulazi u pedogenezu stvarajući mineralnu komponentu tla, odnosno inicijalni rezidualni kambični (B)r horizont. Kada njegova dubina postane veća od dubine humusno akumulativnog horizonta izdvaja se kao razvijeni rezidualni kambični horizont, što dovodi do nastanka rezidualnog kambičnog tla. Zbog vrlo dugotrajnog nastanka i razvoja, koji se odvija i danas, smeđe tlo na vapnencu i dolomitu se smatra reliktno-recentnim tlom (za akumulaciju 1 cm netopljivog ostatka treba se otopiti sloj stijene debljine 5 m, za što je potrebno oko 10.000 – 15.000 godina (Husnjak, 2014)).

Crvenica je genezom vrlo srodnna sмеđem tlu na vapnencu i dolomitu. S obzirom na iznimno dugotrajan proces nastanka, također se smatra reliktnim tlom. Crvenica nastaje na čistim i čvrstim vapnencima i dolomitima paleozojske i mezozojske starosti koji sadrže više od 98% kalcita ili dolomita, odnosno manje od 2% netopljivog ostatka. Za nastanak crvenice karakteristična je rubifikacija. To je kemijski proces dehidratacije oksida željeza absorbiranih na površini minerala gline. Gubitkom vode iz željeznih oksida omogućena je kristalizacija minerala hematita koji ovom tlu daje karakterističnu crvenu boju.

Kultivirano tlo krša je antropogeno terestričko tlo koje je obradom privedeno poljoprivrednoj proizvodnji. Ovo tlo nastaje ljudskom djelatnošću na područjima gdje postojeći resursi poljoprivrednog zemljišta nisu osiguravali proizvodnju dovoljnih količina hrane za tamošnje stanovništvo. Najčešći agrotehnički zahvati kojima je nastalo ovo tlo su ručno (u novije doba i strojno) vađenje i uklanjanje kamena i/ili terasiranje da bi se dobio sloj sitnice što veće dubine koji se može obrađivati. Dalnjom obradom tla provedeno je miješanje humusno akumulativnog horizonta s dijelom potpovršinskog horizonta ili matičnog supstrata, čime je zapravo završeno formiranje antropogenog horizonta za potrebe intenzivnije poljoprivredne proizvodnje. Ovo tlo nalazimo u krškim uvalama (dolinama) i ponikvama, u kojima je izvorno dominirala crvenica.

Osim navedenih tala, na području Parka, na vrlo malim površinama kartirana je još rendzina i hipoglej ("močvarno glejno tlo") (Husnjak i sur., 2008).

2.5 Bioraznolikost

U Parku se ističu bogata i još uvijek očuvana morska staništa, od kojih su najznačajnija koralagenska zajednica, naselja morske cvjetnice posidonije, koja su rijetka i ugrožena na europskoj razini, te obalne lagune. Uz morska staništa, značajna su i obalna staništa, pretežito stjenovita. Osobito se ističu visoke litice s pučinske strane Parka, tzv. Stene, na kojima nalazimo

više tipova staništa. Na vrhu, iznad utjecaja mora, nalaze se staništa karbonatnih stijena. Blizu kontakta s morem one postaju stjenovita obalna staništa, te se kao podmorski strmci nastavljaju pod morem te podržavaju više morskih stanišnih tipova. Malobrojna podzemna staništa ističu se kao skloništa šišmiša. Na kopnu je vegetacija pod tisućljetnim utjecajem čovjeka, no ipak bogata zanimljivim mediteranskim vrstama. Izuzetno rijetka, no dragocjena, su kopnena vodena staništa.

2.5.1 Morska staništa

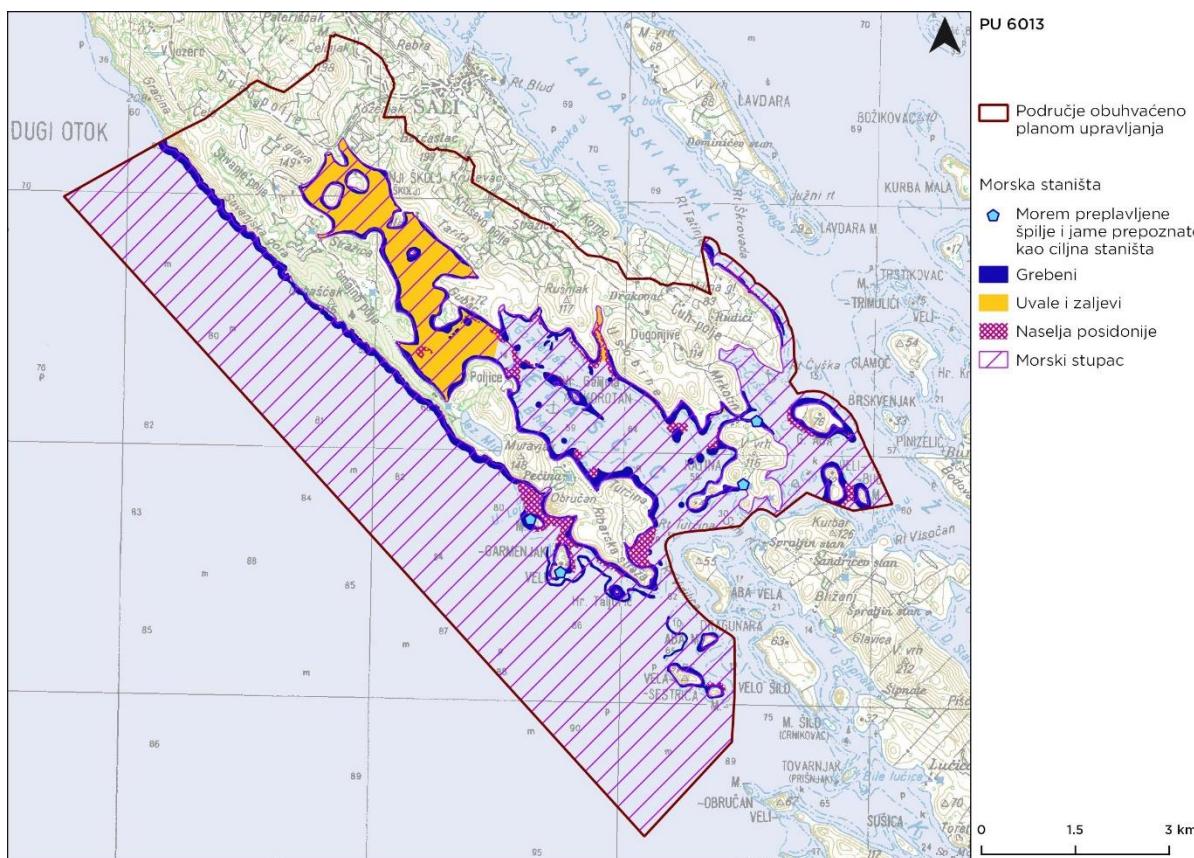
More zauzima najveći dio Parka te predstavlja jedno od njegovih najvećih prirodnih bogatstava. Morska staništa obuhvaćaju pridnena staništa, koja se razlikuju ovisno o dubini i podlozi, te stupac morske vode. U stupcu mora žive sitni plutajući (planktonski) organizmi te krupnije aktivno plivajuće životinje kao što su morski sisavci, morske kornjače, ribe i glavonošci. Životne zajednice morskog dna variraju ovisno o tipu morskog dna (stjenoviti, šljunčani, pješčani i dr.) te se izmjenjuju ovisno o dubini, odnosno količini sunčeve svjetlosti koja do njih dopire. Budući da je Jadran uglavnom plitko more, u njemu prevladavaju staništa manjih dubina (NKS, 2021) među kojima se ističu značajne zajednice (bioceneze) infralitoralnih alga i naselja morske cvjetnice posidonije koja predstavljaju najproduktivnija staništa u Jadranu te osiguravaju izvor hrane, skloništa ili mjesto razmnožavanja za mnoge druge organizme, a prisutna su i na području Parka. Raznolikost morskih staništa u Hrvatskoj vrlo je velika zbog geomorfoloških obilježja obale koja je oblikovana u krškim vapnencima i pripada dalmatinskom tipu obale. Raznolikosti pridonosi i pružanje Jadrana u smjeru sjeverozapad-jugoistok, što utječe na klimatološke razlike duž njega, a i na glavni smjer morskih struja. Staništa u morem preplavljenom kršu, kao što su anhijaline i morem preplavljenе špilje i jame, hladnomorske špilje s batijalnim elementima, vrulje i krški estuariji karakteristična su za Hrvatsku (Bakran-Petricioli, 2011).

Istaknuta morska staništa te uz njih vezane vrste navedene su u Okviru 1., dok Slika 8. prikazuje rasprostranjenost ciljnih morskih stanišnih tipova na području Parka.

OKVIR 1. MORSKA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE

STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
1160 Velike plitke uvale i zaljevi	PJEŠČANA MORSKA DNA	crnogrli plijenor (<i>Gavia arctica</i>)
1120* Naselja posidonije (<i>Posidonia oceanicae</i>)		plemenita periska (<i>Pinna nobilis</i>)
1170 Grebeni	GREBENI I MORSKE ŠPILJE	crveni koralj (<i>Coralium rubrum</i>)
8330 Preplavljenе ili dijelom preplavljenе morske špilje		<i>Asbestopluma lycopodina</i>
VRSTE VEZANE UZ SVA MORSKA STANIŠTA		dobri dupin (<i>Tursiops truncatus</i>)

Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima. Prioritetni stanišni tipovi i vrste zvjezdicom (*).

Slika 8. Rasprostranjenost ciljnih morskih staništa na području PP Telašćica (Izvor: MINGOR, 2021a)

Pješčana morska dna izrazito su malobrojna duž hrvatske obale te doprinose bioraznolikosti područja kao i krajobraznoj raznolikosti (Bakran-Petricioli, 2011), a na području Parka su prepoznata dva uz njih vezana ciljna stanišna tipa.

Velike plitke uvale i zaljevi (1160) su morska staništa koja prodiru duboko u kopno i zaštićena su od valova. Uvala Telašćica predstavlja najveće i najreprezentativnije područje ovog stanišnog tipa u Hrvatskoj. Obilježava ga zaštićenost od utjecaja valova te dobro izražena zonacija pridnenih (bentoskih) zajednica, a dno može biti različitog tipa, od sedimentnog do kamenitog. Iako unutar ovog CST mogu biti prisutna sva ostala morska staništa, karakteristična zajednica jest biocenoza zamuljenih pijesaka zaštićenih obala, koja je osobito razvijena na unutarnjem dijelu Uvale Telašćica između otoka Gornji i Donji Školj i rta Zaglavić (Jakl i sur., 2012). U zajednici zamuljenih pijesaka zaštićenih obala prirodno je veća količina hranjivih tvari pa su tom staništu svojstveni organizmi koji se hrane filtriranjem morske vode te organizmi koji žive unutar površinskoga sloja sedimenta i hrane se nataloženim organskim česticama (detritusom). U toj je biocenozi zbog malih dubina (do nekoliko metara) i blizine kopna, znatno kolebanje ekoloških čimbenika, naročito temperature i saliniteta. Unutar ovog stanišnog tipa često dolazi morska cvjetnica čvorasta morska resa (*Cymodocea nodosa*), kao primjerice u Uvali Mala Proversa. U velikim plitkim uvalama morska staništa čine ekološku cjelinu s okolnim kopnenim obalnim staništima te se u očuvanju prirode ne bi smjeli odvajati već ih treba promatrati kao kompleks. U biološkom smislu velike plitke uvale i zaljevi važni su mnogim vrstama za mrijest i pronalazak hrane, a plitki su dijelovi također važni i pticama. U ovom staništu mrijeste se i neke komercijalno važne vrste riba kao što je orada (*Sparus auratus*), što uz bioraznolikost pridonosi njegovoj vrijednosti (Bakran-Petricioli, 2011).

U čistom, bstrom moru obalnog pojasa, do četrdesetak metara dubine, raste endem Sredozemlja - morska cvjetnica posidonija (*Posidonia oceanica*), u narodu poznata kao morska trava, porost ili voga. Livade ove morske cvjetnice predstavljaju prioritetni ciljni stanišni tip **naselja posidonije (*Posidonia oceanicae*)** (*1120). To se stanište izdvaja kao područje visoke primarne produkcije u kojem se mnogi organizmi (pa i oni ekonomski važni) hrane, razmnožavaju i nalaze zaklon. Uz značaj za očuvanje bioraznolikosti, naselja posidonije imaju i važnu ulogu u zaštiti obale od erozije (Bakran-Petricioli, 2011). Radi svega navedenog, posidoniju možemo smatrati ključnom vrstom morskih obalnih ekosustava Mediterana. Osjetljiva je na povećanu količinu hranjivih tvari u moru i smanjenje saliniteta, a veliku mehaničku štetu mogu joj nanijeti sidra i koće, od čega se oporavlja desetljećima. Napredovanje invazivnih vrsta, poput zelenih algi *Caulerpa taxifolia* i *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea*, ugrožava posidoniju jer su joj one izravni suparnici u borbi za životni prostor (Bakran-Petricioli, 2011). Naselja posidonije u Telašćici rasprostiru se u vanjskom dijelu uvale, od Uvale Tripuljak prema van. Zabilježena su u Uvali Tripuljak, oko hridi Gozdenjak i Galijola, u Uvali Buhanj u Uvali Strižna, u Uvali Čuška Dumboka, u Uvali Kobiljak i u jednom dijelu Male Proverse. Izvan Uvale Telašćica posidonija je zabilježena uz rt Vidilica, s unutarnje strane Velog i Malog Garmenjaka te ispred Uvale Lojišće, gdje su naselja vrlo gusta. Ovdje se naselja prostiru do dubine od 35 m (PMF, 2004). Na ovom staništu rasprostranjen je i najveći školjkaš Sredozemlja i globalno kritično ugrožena vrsta – plemenita periska (*Pinna nobilis*).

Plemenita periska (*Pinna nobilis*) najveći je mediteranski školjkaš, endem Sredozemnog mora. Uglavnom nastanjuje sedimentna dna s livadama morskih cvjetnica, a zabilježena je na dubinama od 0,5 m do 60 m. U Jadranskom moru najčešće se može pronaći između 2 i 30 m dubine, može narasti do 120 cm te se pojavljuje u cijelom Jadranu. Ima važnu ulogu u ekosustavu kao filtrator mora, a na njenim ljušturama obitavaju brojne vrste. U 2016. godini, na obali Španjolske, zabilježena je pojava masovnog pomora plemenitih periski, koja se od tada širila cijelim Mediteranom, te je u 2020. godini pojava masovnog pomora periske zahvatila sve zemlje Sredozemlja sa smrtnošću populacija i do 100 %. Mogući uzročnik masovnog pomora periski je *Haplosporidium pinnae*, parazit iz skupine truskovaca (*Sporozoa*) koji parazitira u tkivu periske, no nije potvrđeno je li taj nametnik jedini uzrok smrtnosti. Za sada nije utvrđena niti jedna učinkovita metoda kojom bi se mogao spriječiti pomor i širenje zaraze. Prva potvrda o pojavi zaraze u hrvatskom dijelu Jadranskog mora zaprimljena je u svibnju 2019. godine. Od tada, zaraza se vrlo brzo proširila i zahvatila cijeli hrvatski dio Jadrana u kojem bilježimo masovna ugibanja plemenite periske. Očuvanost i budućnost ovog mediteranskog endemskog školjkaša, kako u Jadranu, tako i u cijelom Mediteranu je nesigurna. Međunarodna unija za očuvanje prirode (IUCN) je u listopadu 2019. godine plemenitu perisku svrstala u kategoriju „kritično ugroženih vrsta“ (CR) (MINGOR, 2021c). Pomor periski zabilježen je i na području PP Telašćica te do kraja 2019. godine nije više zabilježena niti jedna živa jedinka na lokalitetima koji su se isticali bogatim populacijama periske poput lokaliteta Magrovica i Buč (Čižmek i sur., 2019).

More predstavlja hranilište za mnoge vrste, a među njima se ističu dvije gnjezdarice Parka: ciljna vrsta **morski vranac** (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*), koji će biti pobliže opisan kasnije u tekstu, i vjerojatno najupadljivija i česta vrsta, galeb klaukavac (*Larus michahellis*) (Ćiković i sur., 2006). U moru, u blizini zaklonjenih obala i u dubokim uvalama zimuje ciljna vrsta **crnogrli pljenor** (*Gavia arctica*) te crnogrli gnjurac (*Podiceps nigricollis*) (Svensson i sur., 2018; Ćiković i sur., 2006).

Ciljni stanišni tip **Grebeni** (1170) obuhvaća staništa na kompaktnoj čvrstoj podlozi od površine mora do velikih dubina (batijala). Grebeni mogu biti geogenog podrijetla ili pak biogene tvorbe, što je slučaj na pučinskoj obali Parka gdje se na prepoznatljive visoke litice (Stene) u podmorju nastavljaju podmorski strmci do dubina od 60 do 80 m, na kojima su naročito razvijene

koraligenske zajednice nazvane po crvenim algama koje ugrađuju vapnenac (kalcijev karbonat) u svoj organizam (*Corallinaceae*) te tako stvaraju grebene. Koralgenske zajednice se može naći i u Uvali Telašćica (npr. uz otočić Korotan i na okomitim stijenama u Uvali Čuška Dumboka) (PMF, 2004). Naseljavaju stjenovita područja, a uz koraligene alge u njima prevladavaju koralji, mahovnjaci i spužve. Stanište su mnogih vrsta organizama, bioraznolikost u njima je velika, a smatraju se ugroženima u Mediteranu (NKS, 2021). Organizmi koji grade ove zajednice osjetljivi su na porast temperature mora, a među njima je u Parku zabilježen i crveni koralj (*Corallium rubrum*) na vanjskim strmcima nasuprot jezera Mir te na području otočića Garmenjak, čije su populacije vrlo ugrožene u cijelom Sredozemnom moru (Kružić, 2007). Područje podmorskih strmaca uz Priseku ističe se prisustvom rijetke vrste kolonijalnog žarnjaka *Gerardia savaglia*, koji je prisutan i na području otočića Veli Garmenjak (Kružić i sur., 2010). Na strmcima nasuprot jezera Mir zabilježen je atraktivni puž tritonova truba (*Charonia tritonis*). Podmorje kod rta Raknić ističe se velikim i brojnim kolonijama busenastog koralja *Cladocora caespitosa*, koji je endem Sredozemlja i drugim rijetkim vrstama koralja, dok je uz rt Vidilica zabilježena vrsta koralja *Coenocyathus cylindricus* koja prethodno nije bila poznata u Jadranu (Kružić, 2007).

Slika 9. Crveni koralj (*Corallium rubrum*) (foto: arhiva JU)

Preplavljeni ili dijelom preplavljeni morske špilje (8330) prisutne su duž cijele naše obale, no budući da se radi o "točkastim" staništima koja obuhvaćaju vrlo male površine i karakteriziraju ih specifični ekološki uvjeti (smanjivanje količine svjetlosti i sve stabilniji ekološki uvjeti od ulaza prema unutrašnjosti špilje) smatraju se ugroženim staništem zbog izraženog ljudskog utjecaja s

obale (Bakran-Petricioli, 2011). Tri su tipa zajednica (prema NKS) koje naseljavaju preplavljenе ili dijelom preplavljenе morske špilje: biocenoza mediolitoralnih špilja, biocenoza polutamnih špilja te biocenoza špilja i prolaza u potpunoj tami (Bakran-Petricioli, 2011).

Kada se u morem preplavljenim špiljama i jamama zbog njihove morfologije zadržava hladna (zimska) morska voda, onda takva staništa u potpunosti možemo smatrati ispostavom (enklavom) dubokomorskih staništa (batijala) unutar plićeg područja (cirkalitorala), te se u njima razvija biocenoza špilja i prolaza u potpunoj tami. Takva je podmorska jama Azbestoplumin bunar na svega 24 metra dubine, na dnu polušpilje na otočiću Garmenjaku Velom u kojoj su nađene dubokomorske mesojedne spužve vrste *Asbestopluma lycopodina*, što je drugi nalaz ove vrste u svijetu. Glavna hrana ove spužve mali su račići, koji se pasivno «zapetljaju» među njene filamente. Kako je površina tijela i filamenata «ljepljiva» zbog kukastih iglica, što se više račići otimaju to se više i čvršće zapetljavaju te tada slijedi iznenadjući dio: filamenti se skraćuju, stanice spužve migriraju i prekriju plijen (jer ovdje se stvarno i radi o mesojednim spužvama) te ga polako (u roku od desetak dana) posve probave. Nakon toga spužva poprima svoj prvobitni oblik, a neprobavljeni dio račića biva odbačen. Pokusi su pokazali da je takav «obrok» za spužvu dovoljan čak za nekoliko mjeseci. Ovaj način prehrane svakako je prilagodba na život u dubokom moru, gdje je hrana vrlo rijetka i teško dostupna sjedilačkim organizmima kao što su spužve (PMF, 2004).

Kao ciljni stanišni tip na području Parka prepoznate su još dvije špilje na otoku Katina i Središnja špilja na Malom Garmenjaku (MINGOR, 2021a), u kojima je razvijena biocenoza polutamnih špilja te dominiraju životinje kojima odgovara zasjenjenost kao što su spužve, koralji i mahovnjaci, a algi gotovo da i nema, osim malo u ulaznim dijelovima polutamnih špilja. Kako zauzima mala područja, ova se biocenoza također smatra ugroženom u Mediteranu. Dobro je razvijena i s vanjske strane Dugog otoka, uz otočiće Garmenjak Veli i Mali te pod Stenama (dugootočki strmci). Zbog brojnih organizama i slikovitosti privlačna je za ronioce, što ju čini još više ugroženom.

Stupac morske vode (pelagijal) predstavlja stanišni tip kojeg karakteriziraju zajednice planktona (organizmi koje lebde u vodi) i nektonske (aktivno plivajuće) faune (glavonošci, ribe, morski sisavci) te morske ptice koje se hrane na površini mora. Pelagijske zajednice otvorenog Jadrana su prvenstveno ekološki i biološki određene prodom svjetlosti u more tj. dubinom zone u kojoj se odvija fotosinteza.

Dobri dupin (*Tursiops truncatus*) nastanjuje cijelo Sredozemno more pri čemu preferira plitka područja, no može ga se pronaći i u raznim drugim staništima, od otvorenog mora do laguna i riječnih delti. Istraživanjem iz zraka potvrđeno je da je dobri dupin jedina vrsta iz reda kitova koja se redovito može opaziti u cijelom Jadranskom moru (HAOP, 2016). Podvodna buka uzrokovana morskim prometom dokazano je faktor koji negativno utječe na prisutnost i distribuciju morskih sisavaca u nekom području (Institut Plavi Svijet, 2018). Najviše opažanja dupina bilo je u južnim i zapadnim rubnim dijelovima proširenog područja NP Kornati koji uključuje i južni dio PP Telašćica. Dupini su opažani uglavnom s pučinske strane Dugog otoka te s vanjske strane otoka okrenute prema kopnu (Rako Gospić i sur., 2018).

U širem akvatoriju Kornata uključujući i PP Telašćica opažane su i glavate želve (*Caretta caretta*), te obični dupin (*Delphinus delphis*) koji je nekad bio najčešća vrsta dupina u Sredozemnom moru, ali je do danas gotovo potpuno nestao. Iako se obični dupini ponekad pojavljuju u Jadranu, ovdje se oni smatraju izumrlima jer nije poznato da postoji stalno prisutna populacija koja se može razmnožavati (Rako Gospić i sur., 2018).

Morska staništa Parka nastanjuju brojne gospodarski važne vrste, prvenstveno riba. Čižmek i sur. (2015) zabilježili su 44 vrste riba metodom promatranja na linijskom pravcu kretanja (transektu). Na 10 metara dubine u zonama bez ribolova zabilježene su rijetke i ugrožene vrste

iglica (*Belone belone*), lubin (*Dicentrarchus labrax*) (LC), murina (*Muraena helena*) (NT), kavala (*Sciaena umbra*) (NT), škarpun (*Scorpaena porcus*), škrpina (*Scorpaena scrofa*) (NT) i gof (*Seriola dumerili*) (LC). Ove vrste nisu zabilježene u ostalim dijelovima Parka, a većinom se radi o gospodarski vrlo bitnim i prelovljjenim vrstama. Vrste koje su zabilježene na području Parka, ali izvan zona bez ribolova su kirnja zlatica (*Epinephelus costae*) (EN), kirnja zubaša (*Epinephelus marginatus*) (DD) i tabinja (*Phycis phycis*) (LC) te hobotnica (*Octopus vulgaris*).

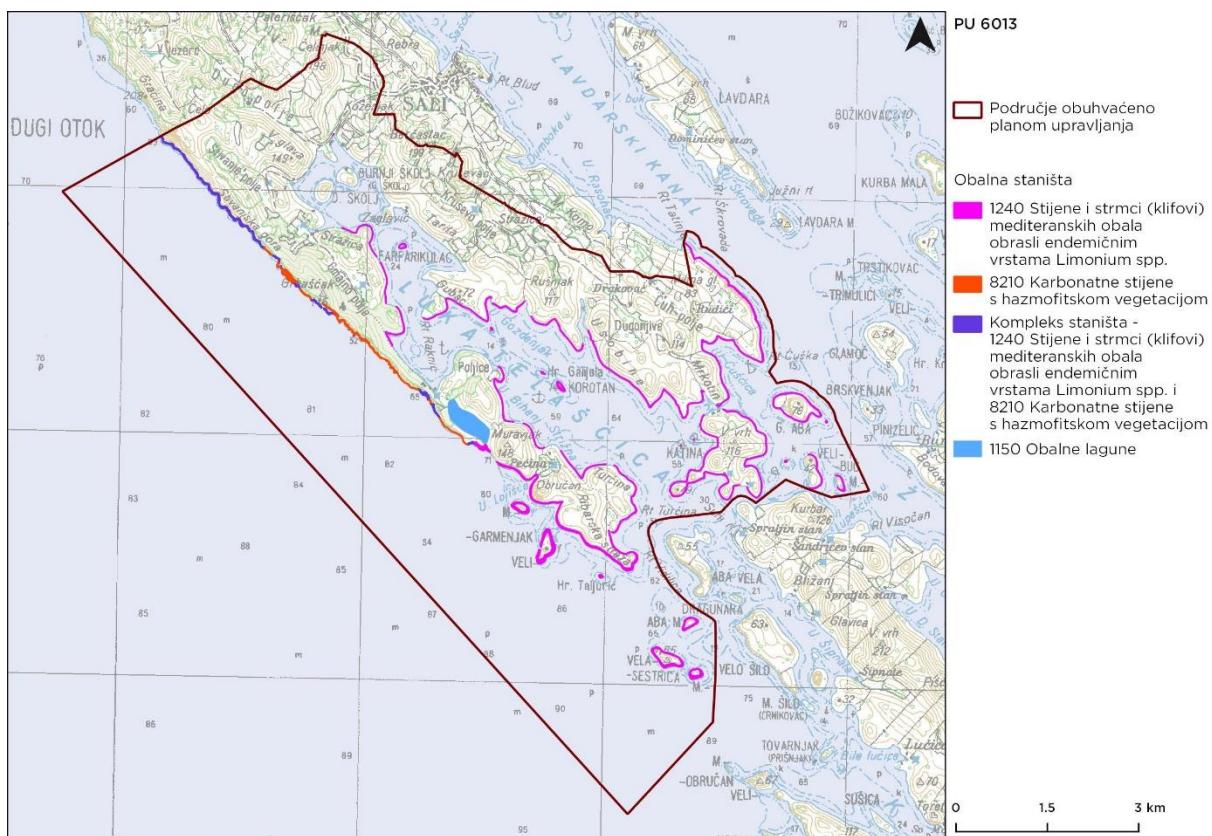
2.5.2 Obalna staništa

Duž obalnog pojasa PP Telašćica proteže se pojas stjenovite morske obale te su ova staništa izložena jakom suncu i vjetru zbog čega biljke u pukotinama stijena na raspolaganju imaju ograničenu količinu zemlje i vode. Biljke moraju biti posebno prilagođene na takve uvjete života te na ovim staništima raste najveći broj endemičnih biljaka. Uz to, manji dio obalnog pojasa čini i laguna, odnosno krško morsko jezero Mir, rijedak fenomen krške obale Jadranskog mora.

Istaknuta obalna staništa te uz njih vezane istaknute vrste navedene su u Okviru 2., dok Slika 12. prikazuje rasprostranjenost ciljnih obalnih staništa na području Parka.

OKVIR 2. OBALNA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE

STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
8210 Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom	STIJENE I TOČILA	sivi sokol (<i>Falco peregrinus</i>) smeđa čiopa (<i>Apus pallidus illyricus</i>) dubrovačka zečina (<i>Centaurea ragusina</i> subsp. <i>lungensis</i>) (dugootočna forma dubrovačke zečine) srebrnolisni slak (<i>Convolvulus cneorum</i>)
1240 Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium spp.</i>	STJENOVITE MORSKE OBALE	vodomar (<i>Alcedo atthis</i>) rešetkasta mrižica (<i>Limonium cancellatum</i>) jupiterova brada (<i>Anthyllis barba-jovis</i>)
1150* Obalne lagune	MORSKO JEZERO	
VRSTE VEZANE UZ SVA OBALNA STANIŠTA		morski vranac (<i>Phalacrocorax aristotelis desmarestii</i>)
Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima.		

Slika 10. Prikaz rasprostranjenosti istaknutih obalnih staništa na području PP Telašćica (Izvor: MINGOR, 2021a).

Zajednice biljaka ukorijenjenih u pukotinama stijena čine ciljni stanišni tip **karbonatne stijene s haznofitskom vegetacijom** (8210). U taj stanišni tip ubrajaju se zajednice koje rastu na vapnenačkim stijenama mediteranskog i kontinentalnoga područja od nizina do planina te ovako široko shvaćeno stanište stijena udružuje sve stjenjarske zajednice u Hrvatskoj, od Kalnika do Istre, od Gorskog kotara do južnog primorja, od obala mora do najviših vrhova. Neke tipične biljke pukotina stijena su stablasti petoprst (*Potentilla caulescens*), nježna papratka (*Cystopteris fragilis*) i druge stjenjarske paprati te piramidalni zvončić (*Campanula pyramidalis*). Glavninu stjenovitih staništa na području Parka predstavljaju Stene, visoke strme litice koje uranjaju u more na pučinskoj strani Dugog otoka (MINGOR, 2021a). Za stijene Parka značajna je zajednica busine (*Phagnalon rupestre*) i dubrovačke zečine (*Centaurea ragusina*), karakteristična za stjenovita staništa Dalmacije, osobito na okomitim stijenama izloženim djelovanju juga. U svom florističkom sastavu uključuje nekoliko dalmatinskih endema, među kojima se ističu dubrovačka zečina i pustenasto devesilje (*Seseli tomentosum*) te šire rasprostranjeni piramidalni zvončić (*Campanula pyramidalis*) i srebroliki slak (*Convolvulus cneorum*).

Dubrovačka zečina (*Centaurea ragusina*) višegodišnja je biljka koja stvara jastučaste busene, a raste prvenstveno na dalmatinskim otocima. Tipična je biljka stjenovitih staništa i jedan od najpoznatijih hrvatskih endema te se smatra jednom od značajnijih vrsta hrvatske flore. Smatra se gotovo ugroženom (NT) vrstom (Nikolić i sur., 2015). Raste na Strmcu i na otoku Garmenjaku (Nikolić (ur.), 2021). Populacije koje potječu s Dugog otoka, a koje imaju cjelovite i/ili djelomično rasperano liraste bazalne listove, opisane su kao podvrsta dugootočka zečina (*Centaurea ragusina* ssp. *lungensis*) (Bogdanović, 2015).

Srebrnolisni slak (*Convolvulus cneorum*), ugrožena (NT) je vrsta vezana uz zonu izražene mediteranske klime (eumediterran), te joj odgovara puno svjetlo i ekstremna toplina, a može se naći na strmcima u širem području Grabašćaka (Nikolić (ur.), 2021). Na stijenama rastu i

endemične vrste izverugana gromotulja (*Aurinia sinuata*), primorska kacigača (*Corydalis acaulis*) te buhač (*Tanacetum cinerariifolium*) koji raste i na kamenjarskim travnjacima (Bioportal, 2021).

Stjenovite litice nad morem jedan su od glavnih prirodnih fenomena, ali i jedno od najvažnijih staništa za ptice u Parku (Ćiković i sur., 2006). Povoljne uvjete za gniježđenje na stjenovitim područjima nalaze ciljna vrsta **sivi sokol** (*Falco peregrinus*) ali i druge vrste ptica poput vjetruše (*Falco tinnunculus*) i tri vrste čiopa; crna čiopa (*Apus apus*), smeđa čiopa (*Apus pallidus illyricus*) te bijela čiopa (*Tachymarptis melba*).

Sivi sokol nastanjuje raznolika staništa, od otvorenih do šumovitih, a za gniježđenje su mu potrebne upravo litice, stijene ili druge strme i nepristupačne lokacije (Kapelj i sur., 2017). Hrani se pticama, a povremeno i šišmišima, malim sisavcima i gušterima stoga uglavnom lovi u zraku iznad otvorenih staništa i morske površine. Plijen traži kružeći na visini ili s povišene promatračnice, nakon čega se na njega obrušava velikom brzinom (Kapelj i sur., 2017; Svensson i sur., 2018).

Iako na području Parka gnijezde sve tri vrste čiopa, ovdje je važno posebno istaknuti smeđu čiopu. Jedinke koje se gnijezde u Hrvatskoj pripadaju podvrsti *Apus pallidus illyricus*, endemsкоj podvrsti istočne obale Jadrana (Ćiković i sur., 2006). Smeđa čiopa, kao i druge vrste čiopa, većinu života provodi u zraku. Gnijezdi se kolonijalno na zgradama, u pukotinama strmih stijena i rupama u kršu te spiljama (Kapelj i sur., 2017). U Parku se gnijezdzi uglavnom na području V. Garmenjaka i pučinske strane jezera Mir (Ćiković i sur., 2006).

Na stjenovitim obalama Parka nalazimo i ciljni stanišni tip **stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama *Limonium spp.*** (1240). Ovaj stanišni tip čine strmci i kamenite obale obrasle vegetacijom prilagođenom slanom okruženju. Tipične vrste stanišnog tipa su obalni petrovac (*Crithmum maritimum*) i različite vrste roda mrižica (*Limonium*). Iako su stjenovite obale vrlo široko rasprostranjene na Jadranu, unutar ove skupine postoje brojne zajednice lokalnog obilježja, koje se razlikuju prema vrstama roda mrižica, koji pak obuhvaća brojne, vrlo usko lokalno endemične vrste (Topić i Vukelić, 2009). Na području Parka, rod mrižica, predstavljen je endemičnom vrstom rešetkasta mrižica (*Limonium cancellatum*), koja gradi obalne stjenjarske zajednice tipične za sjeverni i srednji dio istočnojadranskog primorja (Nikolić (ur.), 2021; Topić i Vukelić, 2009). Nalazimo je na osunčanim stjenovitim obalama kao i u pukotinama stijena u zoni prskanja valova (IBD, 2019). Podnosi iznimno visoke koncentracije soli (Šestani i sur., 2014). Dosta je česta te se ne smatra ugroženom, no nalazi se na popisu strogo zaštićenih biljaka Hrvatske.

Na obali se, u zimskim mjesecima, redovito, ali u malom broju bilježi vodomar (*Alcedo atthis*) (Ćiković i sur., 2006).

Plitka obalna proširenja ispunjena morskom vodom promjenjivog saliniteta i volumena, potpuno ili djelomice odvojena od okolnog mora pješčanim ili šljunčanim (rjeđe stjenovitim) barijerama čine prioritetni ciljni stanišni tip **obalne lagune** (1150). Salinitet se u njima mijenja ovisno o količini padalina, isparavanju, olujama i morskim mijenama. Poput velikih plitkih uvala i zaljeva, obalne lagune treba promatrati kao kompleksna staništa. Jezero Mir u Telašćici može se smatrati lagunom jer je s okolnim morem povezano samo kroz pukotine u stijenama, te predstavlja jedno od dva tipična morska jezera u Hrvatskoj⁶. Zbog izdvojenosti i ograničene izmjene morske vode, živi svijet u morskim jezerima razlikuje se od zajednica koje naseljavaju okolno more. Najčešće se razlikuju po manjem broju vrsta i podvrsta i njihovo većoj brojnosti te izostanku nekih inače uobičajenih vrsta iz okolnog mora, ali i po povećanoj biološkoj proizvodnji i povremenim masovnim ugibanjima zbog pomanjkanja kisika u morskoj vodi ili smanjenja saliniteta u

⁶ Drugo morsko jezero su Mljetska jezera.

površinskom sloju, uzrokovana pojačanim dotjecanjem slatke vode. U morskim jezerima vrlo je česta slojevitost vodenoga stupca glede gustoće, temperature, slanosti, koncentracije kisika i prisutnosti sumporovodika (Bakran-Petricioli, 2011). Dno morskog jezera Mir je ravno, prekriveno debelim naslagama mekanog, svijetlosmeđeg mulja u kojem i na kojem živi samo nekoliko vrsta puževa, školjkaša, rakova i glavoča. Zanimljivo je da u njemu ne žive mnogi, inače uobičajeni i široko rasprostranjeni organizmi okolnoga mora: moruzgve, dagnje, kamenice, ježinci, zvjezdače. Morska voda u jezeru ljeti je toplija, a zimi hladnija od okolnog mora. Vrlo je često jezero zelenkastožute boje zbog bujanja fitoplanktona u njemu.

Povoljne uvjete za gniježđenje na stjenovitim obalama nalazi ciljna vrsta ptica **morski vranac** (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) koji je redovita gnjezdarica stanarica hrvatskog primorja, pretežito zadarskog arhipelaga. U Hrvatskoj bilježimo sredozemnu podvrstu (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) (Pavoković, 2011; Kapelj i sur., 2017). Morski vranac gnijezdi od prosinca do lipnja na obalnim liticama i malim nenastanjenim otočićima (Kralj i sur., 2013). Gnijezdo gradi u pukotini, maloj špilji, ispod krupne stijene ili u gustom raslinju (Svensson i sur., 2018). Hrani se gotovo isključivo manjom ribom, koju lovi roneći i do nekoliko desetaka metara dubine (Kapelj i sur., 2017).

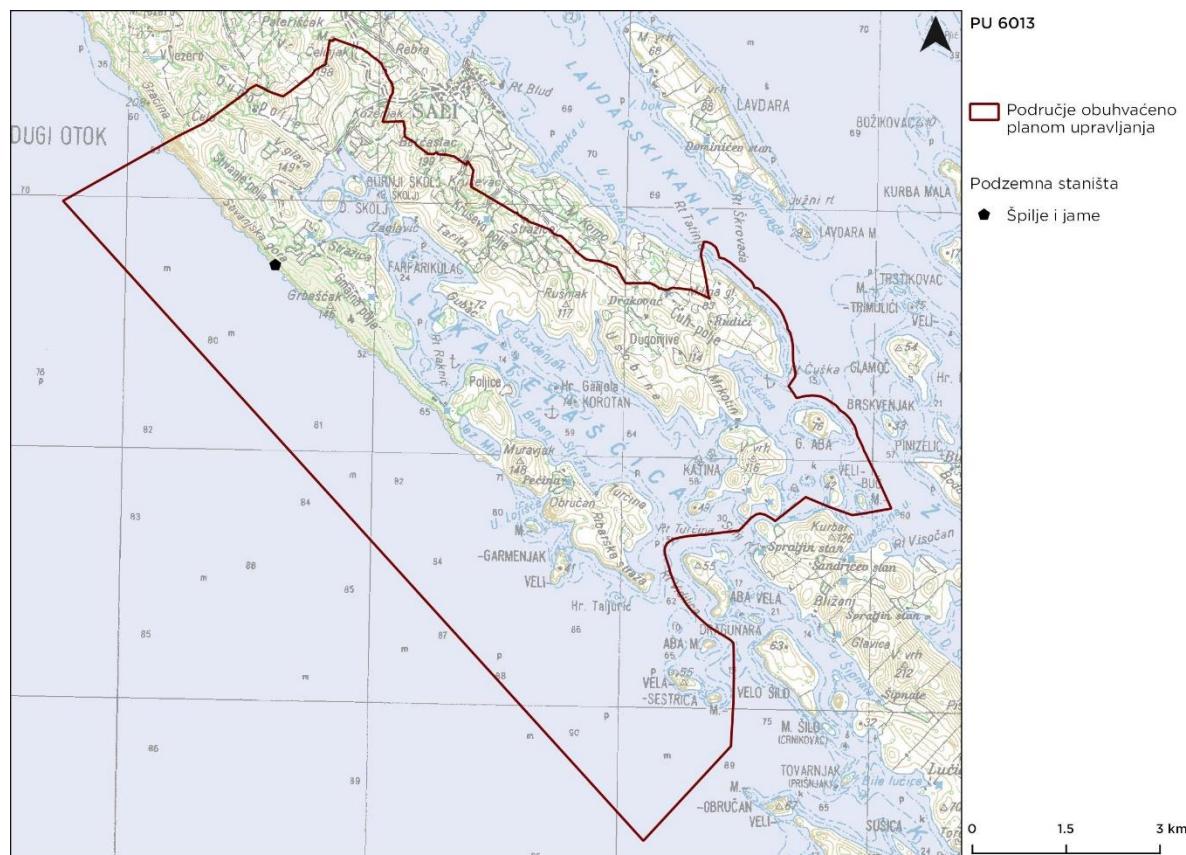
Slika 11. Lokalitet Stene (foto: arhiva JU)

2.5.3 Podzemna staništa

Područje Parka bogato je krškim oblicima, kako nadzemnim tako i podzemnim. Iako je na ovom području poznat mali broj speleoloških objekata u njima nalazimo rijetke i/ili ugrožene životinjske vrste.

Pregled ciljnih stjenovitih i podzemnih staništa te uz njih vezanih vrsta prikazan je u Okviru 3., a njihova rasprostranjenost na Slika 12.

OKVIR 3. PODZEMNA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE		
STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
H.1. Špilje i jame	ŠPILJE I JAME	dugokrili pršnjak (<i>Miniopterus schreibersii</i>) oštouhi šišmiš (<i>Myotis blythii</i>) riđi šišmiš (<i>Myotis emarginatus</i>) veliki potkovnjak (<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>)
Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima.		

Slika 12. Rasprostranjenost ciljnih stjenovitih i podzemnih staništa na području PP Telašćica (Izvor: MINGOR, 2021a).

Špilja Golubinka u strmcima ispod Grpaščaka predstavlja međunarodno važno sklonište za šišmiše. Špilja je pristupačna isključivo brodom kada je more mirno. Unutar strmaca poznato je još nekoliko manjih špilja. Na otoku Katini nalazi se špilja koja također ima ulaz s mora, a u manjem broju je povremeno koriste šišmiši. Na sjevernoj padini brda Jovnjak iznad Uvale Lučica nalazi se Jama u Lučici. Riječ je o špilji s jamskim ulazom koja je duga 45 m i duboka 21 m i predstavlja najdulji speleološki objekt na području Parka te je također povremeno koriste šišmiši

u manjem broju. Iznad Uvale Čušćica nalazi se 21 m duboka Jama u Čušćici, a ulaz u jamu zaštićen je armaturnom mrežom kako ne bi došlo do neželenog upadanja ljudi i životinja u nju. Neposredno izvan sjeverne granice Parka sa sjeverne strane brda Kruševac nalazi se jama kod Sali. Svi do sada poznati objekti na području PP Telašćica manjih su dimenzija i jednostavne morfologije.

Špilje kao podzemna skloništa imaju značajnu ulogu u životnom ciklusu šišmiša koji ih koriste kao porodiljna, hibernacijska i tranzicijska skloništa tijekom migracija (Dietz i Kiefer, 2016). Na sjeverozapadnom dijelu Parka nalazi se međunarodno važno podzemno sklonište za šišmiše, Golubinka, koju primarno koriste porodiljne kolonije (UNEP/EUROBATS, DZZP 2014). Tijekom ljeta u špilji su zabilježene porodiljne kolonije ciljnih vrsta **dugokrili pršnjak** (*Miniopterus schreibersii*), **oštouhi šišmiš** (*Myotis blythii*), **riđi šišmiš** (*Myotis emarginatus*) i **veliki potkovnjak** (*Rhinolophus ferrumequinum*) (Kovač i Zrnčić, 2011; Mazija i Domazetović, 2013; Rnjak i Rnjak, 2016; 2018; 2019).

Ugrožena vrsta dugokrili pršnjak (EN) lovi u listopadnim šumskim staništima, urbanim područjima, područjima s grmolikom vegetacijom i uz mirne kopnene vode, dok podzemne objekte koristi kao primarna skloništa. Lovna područja oštouhoga šišmiša čine otvorena staništa poput travnjaka i livada te područja s grmolikom vegetacijom, a šumska staništa većih površina izbjegava, dok za skloništa koristi podzemne i nadzemne objekte. Riđi šišmiš lovi u šumskim listopadnim staništima i šikarama, vegetaciji uz kopnene vode i područjima tradicionalne poljoprivrede, a veliki potkovnjak u mozaicima pašnjaka, manjih površina listopadnih šuma, grmolike vegetacije i otvorenih staništa poput pašnjaka i livada, kao i vegetaciji uz kopnene vode. Obje vrste koriste podzemne i nadzemne objekte kao skloništa (Dietz i Kiefer, 2016; Kyheröinen i sur., 2019).

Slika 13. Veliki potkovnjak (*Rhinolophus ferrumequinum*) s mladim (preuzeto iz: Rnjak i Rnjak, 2019)

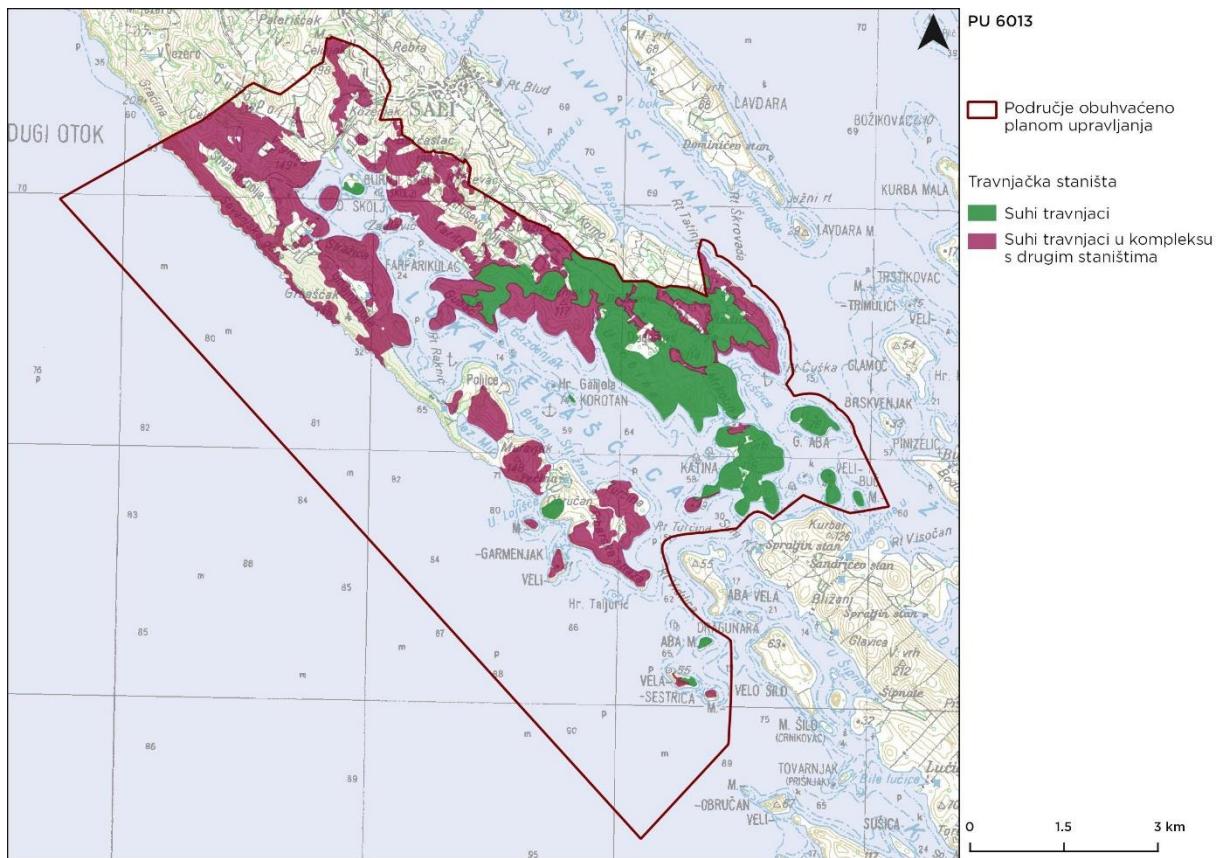
2.5.4 Travnjačka staništa

Na području Parka ljudi su kroz dugo povijesno razdoblje krčili šumu sječom i kontroliranim paljenjem kako bi dobili prostor za ispašu te, manje, obradive površine. Takve ogoljene površine izložene su djelovanju kiše i vjetra koji odnose tlo te stvaraju kamenitu podlogu na kojoj je obnova šume znatno otežana i usporena. Posljedično je velik dio kopnenog dijela Parka prekriven kamenjarom, koji se unatoč visokom udjelu golih stijena ubraja u travnjačka staništa, te kamenjarskim travnjacima koji imaju visok udio golog kamena. U slučaju izostanka ili smanjenog intenziteta ispaše travnjačka staništa postepeno obrastaju drvenastim vrstama, što predstavlja prijetnju onim vrstama kojima je za život nužna prisutnost otvorenih staništa.

Pregled ciljnih travnjačkih staništa te uz njih vezanih biljnih i životinjskih vrsta dan je u Okviru 4., dok Slika 14. prikazuje rasprostranjenost ciljnog travnjačkog stanišnog tipa na području Parka.

OKVIR 4. TRAVNJAČKA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE		
STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
6220* Eumediteranski travnjaci <i>Thero-Brachypodietea</i>	SUHI TRAVNJACI	jarebica kamenjarka (<i>Alectoris graeca</i>) primorska trepteljka (<i>Anthus campestris</i>) pustenasto devesilje (<i>Seseli tomentosum</i>) kaćuni (<i>Orchidaceae</i>)
VRSTE VEZANE UZ SVA TRAVNJAČKA STANIŠTA		crvenkripica (<i>Zamenis situla</i>) zmijar (<i>Circaetus gallicus</i>) rusi svračak (<i>Lanius collurio</i>) sivi svračak (<i>Lanius minor</i>) leganj (<i>Caprimulgus europaeus</i>) eja strnjarica (<i>Circus cyaneus</i>) mali sokol (<i>Falco columbarius</i>)

Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima. Prioritetni stanišni tipovi i vrste zvjezdicom (*).

Slika 14. Rasprostranjenost ciljnih travnjačkih staništa na području PP Telašćica (Izvor: MINGOR, 2021a).

Gotovo sve travnjačke površine Parka spadaju u ciljni stanišni tip **Eumediterranski travnjaci Thero-Brachypodietea** (6220*) (Bardi i sur., 2016; MINGOR, 2021a). To su otvoreni, niski travnjaci građeni najvećim dijelom od jednogodišnjih biljaka, s velikim udjelom neobraslog kamenja, te stoga suhi travnjaci na području Parka imaju oblik kamenjarskih travnjaka.

Na kamenjarskim travnjacima mogu se naći endemične perunike, jadranska perunika (*Iris adriatica*) i ilirska perunika (*Iris illyrica*), kao i više vrsta kaćuna, među kojima se ističu Bertolonijeva kokica (*Ophrys bertolonii*), mali kaćun (*Orchis tridentata*), sitnocvjetni serapias (*Serapias parviflora*) i raonički serapias (*Serapias vomeracea*) (Pandža, 2010). Porodica kaćuna veoma je bogata vrstama te u nju spadaju neke od najdojmljivijih europskih cvjetnica. Odgovara im košnja i ljetna ispaša te su dobro prilagođeni na nepovoljne uvjete suhih mediteranskih ljeta kao i na povremene požare. Zbog sporog rasta, složenih uvjeta potrebnih za klijanje te života u zajednici (simbiozi) s određenim skupinama gljiva, potrebni su im stabilni i zreli ekosustavi. Tradicionalna poljoprivreda u prošlosti je znatno proširila i utvrdila odgovarajuća staništa za kaćune, dok intenzivna poljoprivreda ima veoma negativan učinak (Delforge, 2005). Pritom, vrijedi spomenuti da vrste ove porodice nisu vezane isključivo uz suhe travnjake, već dolaze i u drugim travnjačkim te šumskim staništima.

Suhi su travnjaci važno stanište za ciljne vrste ptica **jarebicu kamenjarku** (*Alectoris graeca*) i **primorsku trepteljku** (*Anthus campestris*). Jarebica kamenjarka koristi različita otvorena staništa. Odgovaraju joj stjenovite padine i otvoreni kamenjar s raštrkanim stablima i grmljem, a u Parku preferira zarasle kamenjarske pašnjake te kultivirane površine poput vinograda i maslinika (Ćirković i sur., 2006; Lukač, 2011; Svensson i sur., 2018). Primorska trepteljka također preferira kamenjarske travnjake, ali otvorenog tipa bez mnogo grmlja i drveća (Lukač, 2011; Svensson i sur., 2018).

Na mediteranskim staništima, uglavnom ispod 500 m, u Hrvatskoj i do 900 metara nadmorske visine, dolazi gotovo ugrožena ciljna vrsta zmije **crvenkripica** (*Zamenis situla*). Nastanjuje topla, otvorena, sunčana i suha staništa, s kamenitim i stjenovitim površinama i malo vegetacije, ali koja pružaju dovoljno zaklona i skrovišta poput rijetke makije i gariga. Nalazimo je i na kamenjarskim livadama i pašnjacima, u blizini suhozida, ruševina te rubova cesta, ali i obradivim površinama (Jelić i sur., 2015; MINGOR, 2021a). Skrovita je i povučena vrsta te je rijetko nalazimo na potpuno otvorenim staništima. Aktivna je danju, ponekad i u sumrak, od ožujka do listopada, a postoje li povoljni mikroklimatski uvjeti, često i tijekom veljače i studenog. Mlade se jedinke hrane raznim kukcima, mladim gušterima i mladim sisavcima, dok su glavna prehrana odraslih mali sisavci, ali hrane se i gušterima i jajima ptica. Zbog svoje atraktivne obojenosti često je meta lova za ilegalno tržište kućnim ljubimcima (Jelić i sur., 2015). Manji otoci unutar područja predstavljaju samo potencijalna staništa vrste dok sva ostala kopnena područja čine iznimno važna staništa za ovu vrstu (HHD Hyla, 2016).

Otvorena staništa u PP Telašćica su polja, garizi, kamenjarski pašnjaci i kamenjari. Ova staništa predstavljaju glavna lovišta za veliki broj grabljivica među kojima su ciljne vrste: **zmijar** (*Circaetus gallicus*), **eja strnjarica** (*Circus cyaneus*), **mali sokol** (*Falco columbarius*), već spomenuta ušara (*Bubo bubo*), ali i uobičajene vrste primjerice škanjac (*Buteo buteo*) i vjetruša (*Falco tinunculus*) (Ćiković i sur., 2006). Otvorena staništa svakako su važna i za čitav niz pjevice koje se na njima gnijezde ili pronalaze hranu.

Zmijar većinom obitava u području s toplom klimom i malo oborina, što pogoduje obilju gmažova, uglavnom plijenu ove vrste. Gnijezdi se na stablima otvorenih, suhih staništa s raštrkanim šumarcima, a isto gnijezdo, koje je uglavnom maleno i teško uočljivo, koristi više godina (Kapelj i sur., 2017; Romanjek i sur., 2020).

Eja strnjarica na ovom području dolazi samo kao zimovalica te je promatrana iznad Čuh polja, Dugog polja i Smrčevice (Ćiković i sur., 2006). Također, kao zimovalicu važno je istaknuti i malog sokola koji je za zimovanja najbrojniji na prostranim poljodjelskim površinama gdje uglavnom lovi male pjevice (Tutiš i sur., 2018; Svensson i sur., 2018).

Prilično brojna i široko rasprostranjena ciljna vrsta **rusi svračak** (*Lanius collurio*) gnijezdi se u raznim vrstama grmlja, ali preferira trnovite biljne vrste. Većinu dana provodi u osmatranju s vrha grma ili stabla, a hrani se krupnim kukcima (najviše skakavcima) i sitnim kralježnjacima, koje često nabada na trnje te tako stvara svoju zalihu hrane (Svensson i sur., 2018). Značajno manje brojna ciljna vrsta **sivi svračak** (*Lanius minor*) nastanjuje topla područja, a ponajviše nizine. U Hrvatskoj se najčešće gnijezdi u krškim poljima, a koristi otvorene predjele s usjevima, voćnjake, raštrkana stabla i lugove (Svensson i sur., 2018).

Na otvorenim mozaičnim staništima gnijezdi se ciljna vrsta **leganj** (*Caprimulgus europaeus*) koji je aktivan noću i u sumrak kada se oglašava i lovi kukce u letu. Ova je vrsta u Parku gnjezdarica selica koja preferira otvorena grmovita staništa te kamenjarske pašnjake i kamenjare (Ćiković i sur., 2006).

Karakteristika staništa u Parku je da ne postoje velike uniformne cjeline, već se ona neprestano izmjenjuju čime je stvoren velik udio rubova staništa, odnosno velika površina staništa koja se mogu okarakterizirati kao prijelazna staništa - ekotoni. Takva staništa imaju velik utjecaj na strukturu i bogatstvo ornitofaune PP Telašćica. Ovaj tip staništa koristi čitav niz pjevica, no i neke grabljivice od kojih je važno spomenuti preletnicu i zimovalicu jastreba (*Accipiter gentilis*) te kopca (*Accipiter nisus*), koji je također preletnica i zimovalica, ali i moguća gnjezdarica Parka (Ćiković i sur., 2006).

Zbog karakteristične otočne vegetacije i krškog terena, fauna kopnenog dijela veoma je siromašna. Novija istraživanja kornjaša Parka pokazala su da je zajednica trčaka (*Carabidae*),

strizibuba (*Cerambycidae*) te balegara (*Scarabaeidae*) veoma siromašna vrstama. Međutim, među zabilježenim predstavnicima kornjaša iz porodica trčaka zabilježene su endemske vrste vezane za krško područje: ljubičasti pilonog (*Laemostenus dalmatinus*) te dalmatinska veronija (*Molops dalmatinus*) (JU PP Telašćica, 2012).

2.5.5 Šumska staništa

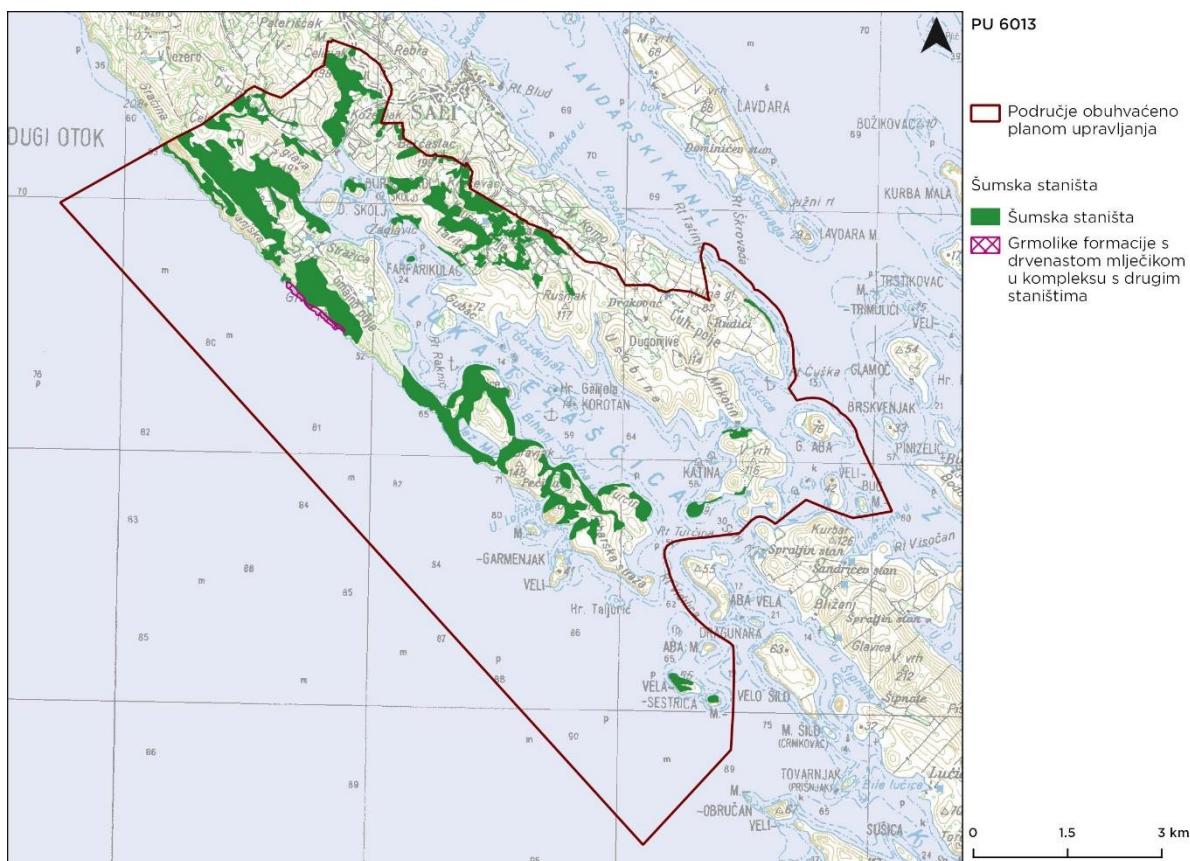
Šumski pokrov koji bi se razvio na području Parka isključivo pod utjecajem klime i podneblja, mediteranske su vazdazelene šume hrasta crnike (*Quercus ilex*). One su, međutim, vrlo rijetko razvijene u obliku šume, zahvaljujući dugom povijesnom periodu intenzivnog utjecaja ljudi na okoliš, te se mogu naći uglavnom kao unazađeni (degradirani) stadiji makije (gusta niska šuma panjača) i gariga (prorijeđena grmolika vegetacija) te pojedinačnih ili manjih skupina stabala. Makije su široko rasprostranjene najčešće kao žive ograde uz rubove kultiviranih staništa, dok je garig najbolje razvijen u istočnom dijelu Parka (Proversa) (Ćiković i sur., 2006).

Na području Parka prisutne su i šume četinjača, uglavnom nasadi monokultura u kojima nije razvijen ili je slabo razvijen prizemni sloj i sloj grmlja. Ovaj tip staništa najbolje je razvijen u zapadnom dijelu Parka (šuma alepskog bora uz Uvalu Mir) te nešto manje na putu od Sali prema Proversi gdje tvori veće površine prijelaznih staništa (Ćiković i sur., 2006). Na području Grpaščaka šuma alepskog bora sadrži stabla stara do 80 godina te je u prizemnom sloju zabilježena izvorna mediteranska vegetacija (Matić- Skoko i sur., 2011).

Pregled ciljnih šumskih staništa te uz njih vezanih biljnih i životinjskih vrsta dan je u Okviru 5, dok Slika 15. prikazuje rasprostranjenost ciljnih šumskih staništa na području Parka.

OKVIR 5. ŠUMSKA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE

STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
5330 Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i>	GRMOLIKE FORMACIJE S DRVENASTOM MLJEČIKOM	drvenasta mlječika (<i>Euphorbia dendroides</i>)
VRSTE VEZANE UZ SVA ŠUMSKA STANIŠTA		ušara (<i>Bubo bubo</i>) veliki večernjak (<i>Nyctalus lasiopterus</i>) Kolombatovićev dugoušan (<i>Plecotus kolombatovici</i>)
Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima. Prioritetni stanišni tipovi i vrste zvjezdicom (*).		

Slika 15. Prikaz rasprostranjenosti istaknutih šumskih staništa na području PP Telašćica (Izvor: Bardi i sur., 2016; MINGOR, 2021a).

Prijelazni oblici šumskih prema otvorenim staništima važan su dio mozaika staništa i prirodne dinamike u mediteranskom okolišu. Mnogim životinjskim vrstama potreban je određen omjer otvorenih i zatvorenijih staništa (staništa šuma i/ili šikara) kako bi zadovoljile svoje životne potrebe dok brojne tipične mediteranske biljke vezane uz osunčana staništa također uspijevaju i u otvorenijim tipovima šumske i grmovite vegetacije makije i gariga.

Na stjenovitoj podlozi najtopljih područja Mediterana javlja se ciljni stanišni tip **termomediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s *Euphorbia dendroides*** (5330). Radi se o grmolikim zajednicama koje obilježava drvenasta mlječika (*Euphorbia dendroides*), trajni vegetacijski stadij na strmim stijenama, dok na nešto položenijim mjestima mogu biti dio slijeda izmjene vegetacije koji se prirodno kreće prema razvoju šume (MINGOR, 2021a; Topić i Vukelić, 2009).

Drvenasta mlječika, tercijarni relikt (ostatak iz geološkog razdoblja Tercijara) makaronezijskog podrijetla (Topić i Vukelić, 2009), listopadni je grm koji može narasti i do 5 m visine. Obilježava ga poseban vegetacijski ritam relativno rijedak za naše klimatske prilike. Naime, biljka je zimzelena i listopadna, odnosno lista i cvate početkom jeseni, donosi plodove zimi, a krajem proljeća odbacuje lišće te ljeto provodi u bezlisnom stanju. Takav je ciklus karakterističan za biljke polupustinjskih krajeva sjeverne Afrike, gdje ritam određuju izmjene sušnih i vlažnih razdoblja te je i u našim krajevima drvenasta mlječika pokazatelj suhe klime. U pravilu raste na vrlo nepristupačnim, visokim, gotovo okomitim stijenama nad morem, ali i u pukotinama i podnožjima stijena okrenutim jugu, pri čemu joj odgovaraju najtoplji dijelovi naše obale. Unutar Parka, zabilježena je na području Grpašćaka i otoka Vela Sestrica (MINGOR, 2021a).

Iako ciljna vrsta ptice **ušara** (*Bubo bubo*) uglavnom gnijezdi na nepristupačnim liticama, rjeđe na tlu uz stijenu, a tek ponekad u narušenom gnijezdu grabljivice (Kralj i sur., 2013; Svensson i sur.,

2018) u Parku je, prema terenskim opažanjima djelatnika JU, vezana uz šumska staništa. Za lov su joj od velike važnosti otvoreni planinski i kamenjarski pašnjaci, garizi, otvorena kamenita ili stjenovita područja ispresjecana otvorenim šumama ili šumarcima (Svensson i sur., 2018). Kako lovi raznoliki plijen od veličine jelenka do zeca, kune ili fazana, čini izuzetno bitan dio ekosustava (Romanjek i sur., 2020).

Slika 16. Sova ušara (*Bubo bubo*) (foto: arhiva JU)

Starije sastojine drveća šumskih staništa Parka predstavljaju izrazito važna lovna staništa i skloništa pretežno šumskih vrsta šišmiša poput Kolombatovićevog dugoušana (*Plecotus kolombatovići*). Osim navedenog, za rijetku vrstu velikog večernjaka (*Nyctalus lasiopterus*), koja je u svega par navrata bilježena na području Hrvatske, od značaja su i stjenovite obale i klifovi čije pukotine predstavljaju pogodna skloništa (Tvrtković, 2017).

2.5.6 Vodena staništa

Slatkovodna staništa na području PP Telašćica rijetka su, a čine ih lokve stvorene i održavane od strane čovjeka. Unutar granica Parka nalaze se lokve u polju Stivanje i Kruševo, dok u bliskoj okolini Parka postoji još nekolicina lokvi koje su značajne i za životinje koje obitavaju unutar njegovih granica (lokve na Dugopolju, lokva na Dolcu, lokva kod mjesta Sali). Većina lokvi presušuje krajem ljeta (Kovač i Zrnčić, 2011). Uz lokve je vezana bogata bioraznolikost vodene i močvarne vegetacije te vodozemaca i vodenih kukaca poput vretenaca kojima su lokve važno

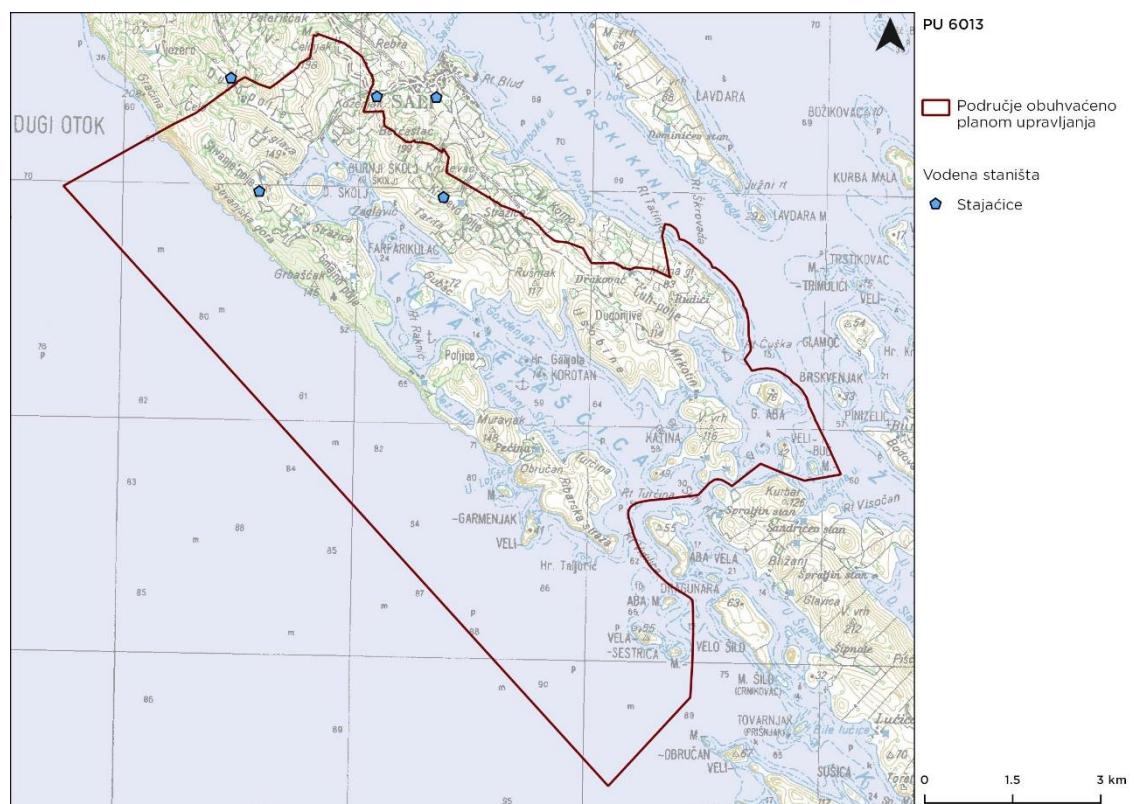
stanište za dio njihovog životnog ciklusa. Također, lokve su lovno područje i izvor vode za mnoge vrste ptica i šišmiša.

Vodenih staništa navedena su u Okviru 6., dok Slika 17. prikazuje rasprostranjenost vodenih stanišnih tipova na području Parka. S obzirom da su lokve značajne za ciljne vrste unutar Parka (posebice šišmiše i ptice) na karti vodenih staništa prikazane su i neke lokve izvan granica Parka, ali u njegovoj neposrednoj blizini koje su u interesu za očuvanje bioraznolikosti Parka.

OKVIR 6. VODENA STANIŠTA I UZ NJIH VEZANE VRSTE

STANIŠNI TIP	OPISNI NAZIV	VEZANE VRSTE
A.1.1. Stalne stajaćice	STALNE STAJAĆICE	gatalinka (<i>Hyla arborea</i>) zelena krastača (<i>Bufo viridis</i>) sredozemna zelendjevica (<i>Lestes barbarus</i>) južni strijelac (<i>Sympetrum meridionale</i>)
VRSTE VEZANE UZ SVA VODENA STANIŠTA		

Ciljni stanišni tipovi i ciljne vrste označeni su masnim slovima. Prioritetni stanišni tipovi i vrste zvjezdicom (*).

Slika 17. Rasprostranjenost vodenih staništa na području i u neposrednoj blizini PP Telašćica (Izvor: DGU, 2021).

Značajnu vrijednost u krškom području, osobito na otoku i s obzirom na klimatske promjene ima prisustvo vode koja je važna kao stanište, lovno područje ili izvor vode, a također je važan resurs za protupožarnu zaštitu. U Parku nema izvora vode kao ni rijeka ili potoka, a voda je zastupljena u malobrojnim lokvama na lokalitetima Lojišće, Dugo polje, Dolac, Krušev polje i izvan Parka kod

mjesta Sali. Većina lokvi presuši za vrijeme ljetnih mjeseci, osim lokve u Dugom polju (Njarica) gdje je uvijek prisutna barem minimalna količina vode (HHD Hyla, 2020). Lokve su važno stanište za dvije vrste vodozemaca zelenu krastaču (*Bufo viridis*) i potencijalno ugroženu vrstu (NT) gatalinku (*Hyla arborea*) (JU PP Telašćica, 2012). Obje vrste dobro podnose suhe uvjete, ali voda im je prijeko potrebna u vrijeme parenja i polaganja jaja te za razvoj punoglavaca, stoga voda mora biti prisutna negdje u njihovoј okolici (JU PP Telašćica, 2020b). Lokve Parka su važno stanište i za dvije vrste vretenaca sredozemnu zelendjevicu (*Lestes barbarus*) i južnog strijelca (*Sympetrum meridionale*) (JU PP Telašćica, 2012), uvrštene u Crvenu knjigu vretenaca Hrvatske kao gotovo ugrožene (NT). Sredozmena zelendjevica ima sposobnost naseljavanja privremenih staništa, a razmnožava se u stajaćicama koje ljeti presušuju te dobro podnosi i bočatu vodu. Ličinke druge vrste vretenca, južnog strijelca razvijaju se u mirnim i osunčanim stajaćim vodama kao što su lokve, pojilišta ili povremene lokve (Belančić i sur., 2008).

2.6 Kulturna baština

Kulturnu baštinu čine pokretna i nepokretna kulturna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja. Predstavlja zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.⁷ Uloga Ustanove je suradničkim aktivnostima omogućiti mehanizme i uspostavljanje mjera zaštite kulturne baštine s ciljem osiguranja njene održivosti što podrazumijeva identificiranje, dokumentiranje, istraživanje, održavanje, zaštitu, korištenje kao i promicanje njenih vrijednosti. Upravo zbog svojih geomorfoloških značajki, raznolike flore i faune, na području Parka evidentirani su vrijedni nalazi ljudskog djelovanja skoro svih povijesnih razdoblja, od prapovijesti do danas. Kulturnopovijesna baština na području Parka može se podijeliti u više vrsta: arheološka baština (kopnena i podmorska), sakralne objekte, tradicijske naseobine & etnološku baština. Najbrojniju skupinu čine arheološki lokaliteti i sakralni objekti (Tablica 12.). Tradicijsko graditeljstvo (naseobine) su već prepoznate u prostornom planu PP Telašćica (2014.) gdje su definirane zone i mjere zaštite.

Razdoblje	Lokalitet	Opis
Prapovijest (400 000 pr.Kr.- 1 st.)	<i>Paleolitik</i>	Krševanje polje (Dugo polje)
	<i>Mezolitik</i>	Krševanje polje (Dugo polje)
	<i>Neolitik</i> <i>i Eneolitik</i>	-
	<i>Brončano doba</i>	Omišenjak (42 m)
		Rutnjak (Dugo polje)
	<i>Željezno doba</i>	Omišenjak (42 m)
		Omiš (51 m)
		Veli Brčastac (198 m)
		Stenjak (87 m)
		Koženjak (168 m)

⁷ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03 Ispravak, NN 87/09, NN 88/10, NN 61/11 , NN 25/12, NN 136/12 , NN 157/13,NN 152/14, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21, NN 114/22.

	Gomiljak (94 m) - Čuh Drakovac (0 m) – rubni dijelovi polja Čuh Artak (20 m) - Magrovica Jurnjak (63 m) – Gmajino polje Stražica (63 m) - Gmajino polje Stražica (100 m) – Krševo polje	Grobne gomile (Liburni)
Antika (1. – 6 st.)	Mala Proversa (+ o.Katina)	Rimska vila rustika (1 st.)
	Gruh – Stivanje polje	Rimska vila (2 st.) Rimska nekropola
	Loišće, Garmenjak, Tripuljak, Raknić, Čušćica, o. Aba, Proversa Vela i Mala, Rt Tatinje	Rastresita nalazišta ili pojedinačni antički nalazi brodskog tereta (amfore)
	Jaz, Tripuljak, Proversa, Čušćica	Podmorske strukture operativni dijelovi obale, manji pristani
Kasna antika i srednji vijek (6. – 15 st.)	Sv.Luka – Čuh polje	Ranokršćanski sakralni objekt + predromanika
	Sv.Viktor - Citorij	Ranokršćanski sakralni objekt + predromanika
	Sv.Ivan – Stivanje polje (Gruh)	Ranokršćanski sakralni objekt + predromanika, srednjovjekovni grobovi, srednjovjekovno naselje
	Čuh polje, Magrovica	Srednjovjekovno naselje
	Kučimul, Jaz, Pasjak, Magrovica	Lučke instalacije

Novi vijek (15.- 20st.)	Uvala Dragnjevica, lokalitet između uvala Dragnjevica i Zakućica i Burnji Školj, Dolac od Jaza i Omišenjak, Fafarikulac, Gornja Aba, Proversa, Pećina, Rudići, u.Jaz,u.Kučimul, Gmajino polje, Čuh polje	Tradicijsko graditeljstvo (zone i objekti tradicijskih naseobina)
	Dugo polje	Sv.Ante
	Grpašćak	Austro-ugarska utvrda
	Vela Sestrica (Tajer)	svjetionik

Tablica 5. Pregled kulturno-povijesne baštine na području PP Telašćica

Na prostoru Parka najstariji arheološki nalazi su kremeni artefakti **srednjeg i gornjeg paleolitika** (cca 400.000 - 10.000 g.pr.Kr.) i **mezolitika** (10.000 – 6.000 g.pr.Kr.) pronađeni na prostoru rubnog dijela Krševanjeg polja (Dugo polje). Većina nalaza može se pripisati alatkama (strugala, šiljci) prapovijesnih kultura mousteriena i gravettiena (Batović, 1997).

Tijekom **brončanog doba** pojavljuju se prva trajna naselja (cca 2300 – 0 g. prije Krista). Najstariji primjer je gradina Omišenjak, koja za razliku od ostalih tj.mlađih, nema obrambeni zid te se u njenom središtu nalazi i grobni humak. Podno brda Rutnjak u Dugo polju otkrivena su 4 groba (nekropolna ravnom), neuobičajeni i jedinstveni primjer načina pokapanja ovog razdoblja na području sjeverne Dalmacije. Zgrčeni položaj pokojnika kao i grobni prilozi (nakit) ukazuju na ritualni pokop Liburna, datiraju se okvirno od 1800 – 1000.g.pr.Kr. (Batović, 1992).

Nalazi mlađih gradinskih naselja iz **željeznog doba** na lokalitetima Omiš (51 m), Omišenjak (50 m), Veli Brčastač (198 m) i Koženjak (168 m), brojnih grobnih gomila na lokalitetima Gominjak (94 m) i na području Čuha ukazuju na snažnu i dugovječnu zajednicu Liburna koji su nastanjivali prostor Telašćice do 1. st. poslije Krista (Batović, 1992).

Nakon dva stoljeća, liburnsko-rimsko savezništvo nestaje. Unatoč iskazanoj odanosti Rimu, tijekom pobune susjednih Japoda i Dalmata, car Oktavijan razoružava Liburne nakon čega slijedi njihova romanizacija. Tako tijekom **antičkog doba** na Dugom otoku niče niz gospodarskih imanja (villae rusticae) kao privatni posjedi gradskih veleposjednika rimske kolonije Iader, na kojima se gospodarstvo oslanja na ribolov, uzgoj maslina i vinove loze. S obje strane tjesnaca Male Proverse, podno brežuljka Mrkotin, i na o.Katina nalaze se ostaci maritimne rimske vile izgrađene u vrijeme cara Trajana u 1 st. AD (Suić,1952.). Kako je u proteklih 2000 godina razina mora narasla za približno 1 m tako je danas dio ostataka vile potopljen dok je nažalost i dio gospodarskog kompleksa devastiran krajem 80-tih 20. stoljeća, tijekom proširenja tjesnaca kako bi se ospособio za plovidbu. Drugi veliki antički gospodarski kompleks predstavlja rimska vila na lokalitetu Gruh – Stivanje polje koja je nastala vjerojatno u isto vrijeme kad i vila u Proversi ili malo kasnije tijekom 2 stoljeća.(Baraka&Petešić 2018).Ovaj lokalitet je jedan od najznačajnijih na području Telašćice jer se radi o višeslojnom nalazištu s kontinuitetom od 2 – 15st. Intenzivnoj gospodarskoj aktivnosti Rimljana svjedoče i ostaci rimske kamenoloma (Kobiljak, Lavdara), lučkih instalacija (Čušćica, Tripuljak, Jaz), brodoloma i rasutog tereta (Garmenjak, Loišće) u podmorju Telašćice. Najbrojniji tip pronađenih amfora na prostoru Parka je Lamboglia II koja pripada široko rasprostranjenom tipu sjeverno-italskih vinarija koje se datiraju u 1. st.pr.Kr. Služile su prvenstveno za prijevoz vina, a zaprema im je bila nešto manja od 30 l. Na svom zalazu,

zapadno rimsko carstvo dodatno je nastojalo zadržati posjede i utjecaj gradeći vojnu infrastrukturu na važnim čvorištima. Tako se danas na Koženjaku nalaze jedva primjetni ostaci Justinijanove izvidnice čija je uloga vjerojatno bila nadzor Telašćice kao jedne od najsigurnijih i strateški važnih luka na Jadranu (Uglešić, 1993).

Slika 18. Rimska vila u Proversi tijekom istraživanja (foto: arhiva JU)

Već na kraju 5. stoljeća grade se prve sakralne građevine i na otocima. Najstariji sakralni objekt predstavlja kontinuitet kulnog prostora antičke vile na lokalitetu Gruh u Stivanjem polju. Taj duhovni prostor svoj život nastavlja i tijekom predromaničkog razdoblja o čemu svjedoče i arhivski dokumenti koji 1065. spominju celu sv.Ivana (Uglešić, 2002). Slijedi ju skromnija, ali zato vrlo zanimljivog arhitektonskog oblika crkva sv.Viktora na Citoriju koja je također izgrađena početkom 6. st. Svoju adaptaciju doživjela je u vrijeme predromanike kad joj je pridodan narteks.(Vučić, 2012.) Obje crkve su pod zaštitom MK u registru nepokretnih kulturnih dobara RH. Na području polja Čuh podno brežuljka Sukavac nalaze se ostatci još jedne slične crkvice za koju se pretpostavlja ranokršćanski postanak i titula sv.Luke.(Uglešić&Šućur, 2020.). Jedina crkva koja je i danas u funkciji je crkva Sv. Ante Padovanskog u Dugo polju. Prvotno je bila posvećena Antunu Opatu, nastala vjerojatno krajem 14. st., 1844. godine temeljito ju je opljačkao poznati hajduk Kutleša stoga je od tada bila napuštena. Saljani su na ostacima tadašnje crkve 1913. godine podigli novu crkvu i od tada se u ovoj crkvi svake godine obilježava sv. Ante svečanom misom i procesijom (Filipović, 1981).

Dugi otok se prvi put spominje sredinom 10. st. od strane bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta koji ga u svom djelu 'De administrando imperio' navodi pod imenom Pizuh. Početkom 11. st. otok se u pisanim izvorima naziva Insula Tilagus, a ovaj je naziv očuvan u imenu Uvale Telašćica. Svoje današnje ime otok je dobio u 15. stoljeću (Finka, 1968). Srednji vijek u Dalmaciji pa tako i na zadarskim otocima, obilježen je različitim državno-pravnim uređenjima koja su se izredala kroz to gotovo tisućljetno razdoblje. Započeo je bizantskom upravom, nastavio

se kroz vlast hrvatskih narodnih vladara, Ugarsko-hrvatskim kraljevstvom, razdobljem Anžuvinaca, a dovršen je mletačkom upravom koja je trajala do 1797. Raspadom Mletačke republike dolazi razdoblje tzv. prve austrijske uprave, nakon čega slijedi kratkotrajna francuska uprava (1805. – 1813.) koju je zamijenila vlast Austro-ugarske monarhije koja je potrajala do konca Prvog svjetskog rata (1918.).

U vrijeme Austro-ugarske monarhije Uvala Telašćica služi ratnoj mornarici za sidrenje i vojne vježbe. Česti brodolomi, koje su izazivale podmorske hridi i plićine na sjeverozapadnoj strani otoka Katine, potakli su izgradnju impozantnog svjetionika na otoku Vela Sestrica 1875. godine, koji označava ulaz u Telašćicu s pučine. Svjetionik je uvršten u Registar kulturnih dobara RH. Područje Telašćice kao pogodno sidrište ratnih brodova ubilježeno je i u tadašnje vrlo precizne pomorske karte monarhije. Pored morske signalizacijske infrastrukture, u vrijeme monarhije, na lokaciji Grpaščak podignuta je signalna stanica tzv. Signalstation koja je imala funkciju vojne osmatračnice za praćenje sigurnosti na moru, naročito s talijanske strane. Kraljevska ratna mornarica sve je austrijske utvrde u okolini Zadra koristila za osmatranje i kontrolu prilaska i sprječavanja prodora talijanske mornarice prema zadarskoj enklavi. Koristeći samo semaforske signale (svjetlo ili zastavice) na postajama, za dobrog vremena poruke su se mogle prenijeti iz Boke kotorske u Pulu za pola sata (Petković, 2004.). Raspadom Austro-ugarske monarhije zadarski otoči dolaze pod vlast Države SHS koja ulazi u sastav Kraljevine SHS, kasnije Kraljevine Jugoslavije. Drugi svjetski rat obilježen je talijanskim i njemačkim okupacijom. Od završetka 2. Svjetskog rata do 1991. ti su prostori u sastavu federativne države Jugoslavije iz koje je iznjedrila današnja samostalna Republika Hrvatska.

Uza sva politička previranja život otočkih težaka nije se bitno mijenjao kroz sva ta razdoblja. Osnova preživljavanja su oduvijek bile njihove vještine i plodovi škrte zemlje i surovog mora. Proces „otežaćivanja“ otočnog stanovništva može se pratiti preko sačuvanih spisa zadarskih notara od 13. st. nadalje u kojima se osobito spominju zemljista za stočarenje. Od težačke klase koje je živjelo na tuđem zemljisu ili paslo zakupljena stada, razlikovalo se sloj ljudi na vlastitom komadu vinograda i s vlastitom stokom. Taj sloj nazivao se didićima. Razvijeniji oblici društva pojavljuju se u 14. st. osnivanjem bratovština koje su imale važnu ulogu u svakodnevnom životu otočnog stanovništva. Osnovne djelatnosti bile su poljoprivreda, stočarstvo i ribarstvo. Naselja su prvotno bila u poljima Telašćice, u kojima se i nalaze ostaci crkava, suhozidi i ograde maslinika. Promjena načina lova srdela (noćno svjetlo), stavljaju mjesto Sali među značajna ribarska središta, a u 16. st. ono postaje najznačajniji ribarski centar na Jadranu, te se pomalo gase naselja u poljima dok se na saljskom portu podiže niz stambenih objekata koji su preživjeli sve do danas. Tek nakon isteka srednjovjekovnog razdoblja, u prilikama 17. i 18. st., na otocima će se pojavit institucija seoskih komuna, čija zadaća je bila zaštita interesa otočnoga težačkog stanovništva. Pored snažne ribarske tradicije u 19. i 20. st. niz agrarnih reformi ima zadaću revitalizirati stočarstvo i poljoprivredu. Na prostoru Parka velik je broj manjih kamenih objekata koji su se koristili kao skloništa i za povremeni boravak, te raznih molova za privez ribarskih brodova koji svjedoče o minulim vremenima. Izoliranost i težački načina života na otoku rezultirali su stoljetnim stvaranjem autentičnih tradicijskih vrijednosti. Priče, legende, rugalice i hvalospjevi dio su baštine koja se prenosila usmenom predajom. U doba kad nije bilo ni knjiga, jedan od načina razonode bilo je pričanje uz vatru u večernjim satima ili pjevanje na ispašama raznih pastira ili težaka u poljima. Tako su razne priče očuvane u rukopisima pojedinaca koji su pomno bilježili što su čuli (Oštrić, 1959). U prvoj polovici srednjeg vijeka glagoljaški svećenici i laici stvarali su liturgijske napjeve koji su se zadržali usmenom predajom kao pučko crkveno pjevanje. Glagoljaško pjevanje danas je upisano u registar nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. Zbirke zapisa i rukopisa čuvaju se na Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, Odjelu za etnologiju HAZU u Zagrebu, Državnom arhiva u Zadru, mogu se naći i u crkvenim knjigama, a jedan dio leži u raznim Saljskim kronikama obiteljskih kuća na otoku. Kulturno-

zabavna manifestacija Saljske užance, s tradicijom od preko 50 godina, održava se svake godine vikend prije Vele Gospe, a traje od četvrtka do nedjelje. Četvrtkom kasno popodne je otvaranje ove manifestacije. Petkom je ribarska noć na kojoj, uz pjesmu klape, kuhaju brudeti i ostala riblja jela. U subotu slijedi Saljska noć uz svjetla feralica i zvuk Tovareće mužike, glazbenu zabavu do kasno u noć. Nakon neprospavane noći, u nedjelju slijedi buđenje uz budnicu. Posebnost Saljskih užanica je tovareća mužika kao osebujan način muziciranja izvođen na raznim vrstama bubenjeva, starinskim željeznim peglama ispunjenih kameničićima te posebno atraktivnim rogovima. Zaštitni je znak mjesta Sali, a danas predstavlja zaštićenu nematerijalnu baštinu RH, te joj je kao glazbenoj praksi dodijeljena i oznaka Hrvatski otočni proizvod. Pretečom Tovareće mužike smatra se batarela, skup nasumičnih zvukova s ciljem stvaranja buke koja se koristila od davnina kao običaj otočana koji su batarelom tjerali zle duhove i uroke, veselili se i narugivali najčešće udovcima ili udovicama koji bi se ponovno vjenčavali (PP Telašćica, 2022).

2.7 Korištenje područja

2.7.1 Posjećivanje

Područje Parka, kao i cijelo područje Dugog otoka ima niz prvenstveno prirodnih obilježja koji ga čine prepoznatljivim i atraktivnim za doživljaj prirode i rekreaciju u dodiru s prirodom. Sam geografski položaj Parka i činjenica da se nalazi na atraktivnom dijelu jadranske obale, dugi niz godina privlači stalno rastući broj posjetitelja. Velika razvedenost obale s mnoštvom otočića i zaštićenih uvala omogućava i ulaz morskim putem te sidrenje unutar samog Parka što svakako pridonosi većem broju posjeta. Osim jedinstvene prirode, unutar samog Parka nalazi se i nekoliko posjetiteljski atraktivnih lokaliteta kulturne baštine koji upotpunjaju priču o životu na ovom prostoru, odnosno o suživotu čovjeka i prirode.

Područje je dio atraktivne turističke rivijere, a povezanost s kopnom putem više svakodnevnih brodskih linija iz Zadra te morska pristupačnost čine ga lako dostupnim i često posjećenim. Konačno, blizina Nacionalnog parka Kornati i Parka prirode Vransko jezero čine idealno okruženje Parka kao dio šire destinacije atraktivne za višednevni posjet gostiju s interesom za doživljaj, rekreaciju i učenje o prirodi.

Područje Parka, kao dio Dugog otoka pogodno je za razne vidove rekreacije u prirodi, uključujući obilazak otoka i samog Parka biciklom ili pješice, razgledavanje uvala, morskih špilja i plaža kajacima te kupanje ili ronjenje na atraktivnim lokacijama. Dugi otok je prepoznata i popularna destinacija za bicikлизам, a dio trail utrka prolazi i kroz Park.

Tri su osnovna načina posjećivanja koji ujedno i određuju način pristupa Parku: brodsko-izletnički, nautičarski i kopneni. Najviše posjetitelja Parka dolazi izletničkim brodovima na jednodnevne izlete. Organizirani brodski izleti s kopna vrše prijevoz posjetitelja na dnevne i poludnevne ture s polazištima u Zadru, Biogradu, Vodicama i drugim mjestima.

Potom slijede nautičari koji sidre na području cijele uvale ovisno o vremenskim uvjetima. U nadležnosti JU osiguran je privez brodova na postavljene boje u uvalama Tripuljak, Mir i Kršovica, a sama se privezišta - mulovi nalaze u uvalama Pod-dugopolje, Jaz, Kršovica i Vela Proversa te privezište u Uvali Mir kojim upravlja lučka uprava.

Dio posjetitelja vezan je za kopneni ulaz tj. info punkt Dolac povezan s glavnom državnom cestom i županijskom cestom kao glavnom prometnicom u Parku koja, uz makadamske putove, omogućuje dolazak posjetitelja u razne dijelove Parka. Na mjestima povećanog pritiska od posjećivanja uređena su parkirališta (Gmajno polje i Grpašćak). Navedena mreža puteva koristi se i za posjećivanje Parka biciklom ili pješke. Razgledavanje Parka omogućuje i mreža pješačkih

staza, među kojima je i nekoliko poučnih staza te interpretacijsko/edukativnih punktova. Na cijelom području nalazi se 79 signalizacijskih ili interpretativnih ploča koje posjetiteljima prezentiraju prirodne i kulturne vrijednosti Parka te pravila ponašanja u zaštićenom području kao i upozorenja vezana uz sigurnost posjeta. Najatraktivnije i najposjećenije su staze oko jezera Mir te staza uz rub samih strmih litica Stena.

Uz navedeno uređena je podvodna poučna staza na lokalitetu Tripuljak na kojoj se interpretira bogatstvo podmorja Parka. Organizirano ronjenje provode ronilački centri i klubovi s kojima JU ima koncesijsko odobrenje, a ronjenje se provodi na lokalitetima uz otočić Korotan, Garmenjak Mali, Garmenjak Veli, Sestrice Mala i Podusobine.

Ugostiteljska ponuda na području Parka obuhvaća nekoliko privatnih ugostiteljskih objekata te Konobu Tilago u Uvali Mir, koja je u vlasništvu JU. Za obavljanje ugostiteljske djelatnosti u Parku JU izdaje koncesijska odobrenja, a za Konobu Tilago je 2022. godine izdano koncesijsko odobrenje na 5 godina. Uz Konobu Tilago nalazi se i nekadašnje odmaralište (kamp), također u vlasništvu JU, koje zbog dotrajalosti nije u funkciji, ali ga JU još djelomično koristi za vlastite potrebe (primjerice smještaj manjeg broja volontera). Uz stazu iz Uvale Mir prema jezeru Mir nalazi se adrenalinski park za djecu.

Kapitalni objekt posjetiteljske infrastrukture Javne ustanove je Interpretacijsko-edukacijski centar Grpaščak koji je otvoren 2022. godine. U Centru su uređena četiri izložbena prostora s postavima na različite teme vezane uz prirodne i kulturne vrijednosti Parka. Centar sadrži i multifunkcionalnu dvoranu u kojoj je moguće primiti 20 do 30 ljudi, dok je 100 posjetitelja okvirna procjena prihvata za cijeli IEC. U sklopu centra, otvorena je i suvenirnica koja osim standardnih proizvoda (razglednice, magneti i sl.) nudi i lokalne proizvode. Kroz projekt uređenja IEC izrađena su i tri nova edukativna programa za djecu: Ptice Telašćice, Ljekovito bilje i Fosili za malene.

Slika 19. Interpretacijsko-edukacijski centar Grpaščak (foto: arhiva JU)

Uz spomenute nove programe u sklopu Centra, Javna ustanova, u suradnji s OŠ Petar Lorini (Sali), već niz godina provodi nekoliko edukacijskih programa za školsku djecu: o lokvama, zonama plime i oseke, pticama Telašćice, južno-dalmatinskim magarcima, suhim travnjacima i kamenjarskim pašnjacima te šišmišima. Na organizaciji i osmišljavanju novih programa, osim s već navedenom školom, Javna ustanova surađuje i s DV Orkulice Sali te Knjižnicom i čitaonicom Sali. Godišnje se provodi i nekoliko volonterskih programa poput gradnje suhozida ili maslinarstva za manje grupe volontera.

Kao vodič za samostalni obilazak Parka izrađene su dvije digitalne ture (morska i kopnena) putem Smartphone aplikacije Pocket Guide.

Informiranje i sama promocija Parka provode se kroz sudjelovanja na raznim sajmovima, preko web portala Parkovi Hrvatske, putem društvenih mreža i vlastite web stranice. Također dostupni su informativno-edukativni letci JU koji se distribuiraju po raznim sajmovima te ugostiteljsko-smještajnim objektima u neposrednom okruženju. Turistička zajednica Općine Sali reklamira Park na svojim službenim stranicama kao i, prethodno navedena, turistička agencija Adamo travel.

Unutar samog Parka postoji manji broj privatnih smještajnih kapaciteta dok je glavnina smještanih kapaciteta koncentrirana u obližnjim naseljima od kojih se prvenstveno ističe Sali s do 150 kreveta (Službeni glasnik Općine Sali, 2021). Drugi vid odsjedanja u Parku su nautičari koji noće na svojim plovilima u akvatoriju Parka.

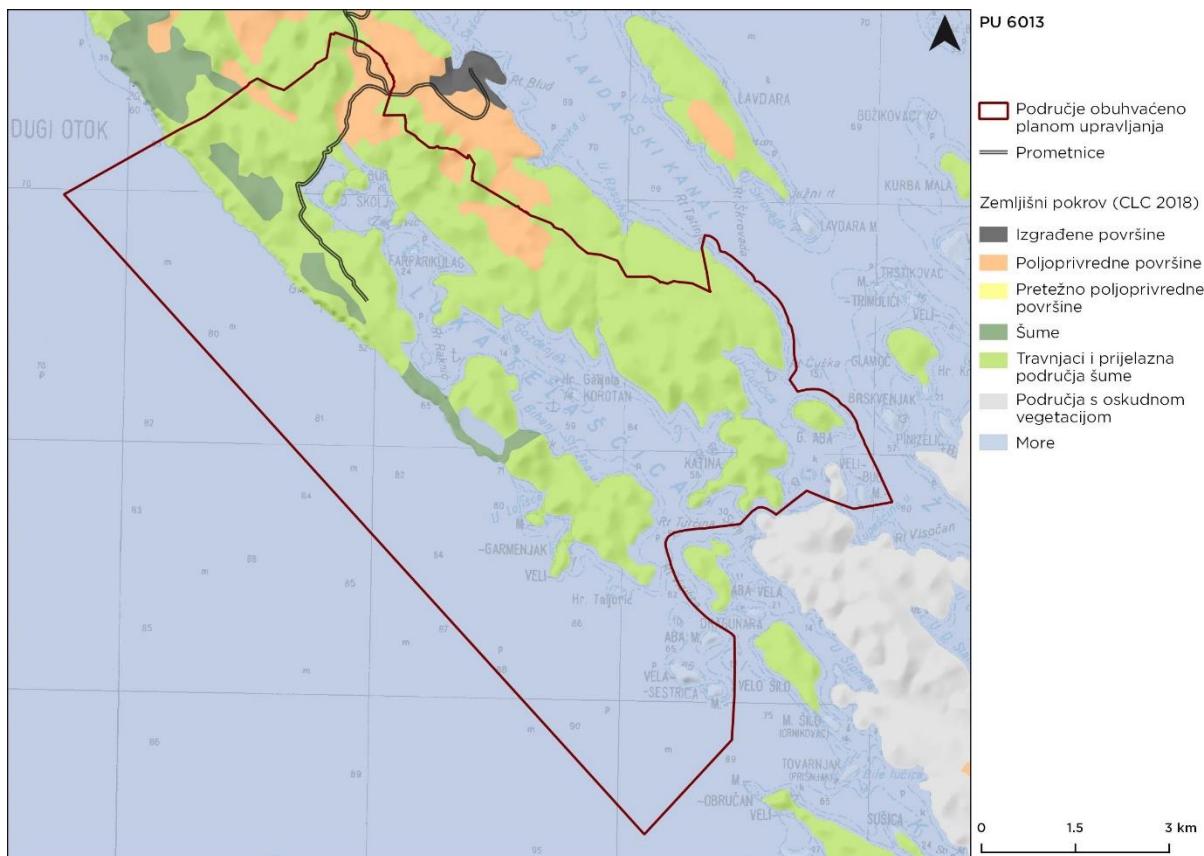
Turističko vođenje na području Parka dozvoljeno je isključivo od strane djelatnika JU ili uz koncesijsko odobrenje. Lokalna turistička agencija Adamo travel prodaje ulaznice i nudi organizaciju izleta i aktivnosti (paket-aranžmane) na području Parka.

Slika 20. Edukacijski program za djecu (foto: arhiva JU)

2.7.2 Drugi oblici korištenja

Od ukupne površine Parka nešto više od 2/3 površine, odnosno 63 % zauzima more koje je javno pomorsko dobro. Preostali najveći kopneni dio Parka zauzimaju travnjaci i prijelazna područja šume s oko 30 %, a slijede poljoprivredne površine s oko 3 % te šume s oko 2 % dok je neznatan dio područja s oskudnom vegetacijom i vodenih površina (Slika 21) (ZZOP, 2018).

Slika 21. Zemljišni pokrov PP Telašćica (Izvor: CLC, 2018)

2.7.2.1 Šumarstvo

Prema karti zemljišnog pokrova (ZZOP, 2018) šume u Parku pokrivaju oko 2 % kopnene površine tj. oko 154 ha, od čega se najveći kompleksi nalaze na lokalitetima Stivanja Gora, Grpašćak te oko Jezera Mir.

Šumama i šumskim zemljištem upravlja se na temelju šumskogospodarskih planova: Programa gospodarenja gospodarskim jedinicama (za državne šume) te Programima gospodarenja za šumoposjednike (za privatne šume). Gotovo svo zemljište, pa tako i šume, u privatnom su vlasništvu mještana Općine Sali te spadaju pod gospodarsku jedinicu privatnih šumoposjednika „Soline -Sali“. Preostali manji dio su travnjaci i prijelazna područja šume koji su u državnom vlasništvu te njime upravljaju Hrvatske šume, Uprava šuma Split, Šumarija Zadar, a nalazi se na području gospodarske jedinice „Zadarski otoci“.

Program gospodarenja šumama privatnih šumoposjednika za g.j. „Soline- Sali“ izrađen je za razdoblje od 2018. do 2027. godine i njime su propisani određeni uvjeti zaštite prirode u cilju održivog gospodarenja privatnim šumama odnosno osiguravanja trajne postojanosti ekosustava. Program gospodarenja za državno šumsko zemljište unutar g.j. „Zadarski otoci“ izrađen je za razdoblje od 2015. do 2024. godine.

Unutar Parka nema gospodarskog korištenja šuma u smislu iskorištavanja drvne mase, jer nema šuma koje bi u tom smislu bile pogodne i zanimljive. S izuzetkom nekoliko sastojina alepskog bora, šume unutar područja pojavljuju se isključivo u degradiranom stadiju makije. Posljedično gospodarenje šumama i šumskim zemljištem prvenstveno uključuje njihovu zaštitu od požara i preventivne protupožarne aktivnosti održavanja šuma.

2.7.2.2 Poljoprivreda

Poljoprivredna proizvodnja prisutna je od najstarijih vremena, izražena kroz tradicionalne oblike autohtonog mediteranskog ratarsko-stočarskog gospodarenja. Maslina je vodeća poljoprivredna kultura koja ima visoku dodanu vrijednost, a najveći se broj stabala maslina u Zadarskoj županiji nalazi upravo na Dugom otoku. Uz maslinarstvo, na području je prisutno i vinogradarstvo koje karakterizira izrazita starost vinograda te pčelarstvo dok je ispaša stoke svedena na minimum. Ukupno 227 ha površine Parka zauzimaju poljodjelske površine (Corine Land Cover, 2018) od čega su najviše zastupljeni krški kamenjarski pašnjaci koji su oduvijek bili osnova uzgoja ovaca i koza (Prostorni plan PP Telašćica, 2014).

Veliki značaj za poljoprivredu u Parku ima i 10 krških polja⁸ ukupne površine oko 60 ha, na kojima su tradicionalno uzgajale masline, vinova loza i razne povrtne kulture. U svim poljima i maslinicima nalaze se kamene kućice gdje su težaci mogli prespavati i sakriti se od lošeg vremena, u narodu zvane kućeri ili bunje, te ih na području oko samog jezera ima oko šest – sedam dok ih je na području cijelog Parka preko 200 (PP Telašćica, 2022).

2.7.2.3 Ribarstvo

Uvjeti života na otoku, i povezanost s morem te bogata lovišta raznih vrsta riba unutar uvala Dugog otoka omogućili su stanovništvu da se od davnina bave ribarstvom (PP Telašćica, 2022). Prostorno vremenska distribucija, te količina i vrsta alata koji se danas koriste u Parku propisuje se Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (NN 125/2020) te Pravilnikom o zaštiti i očuvanju PP Telašćica (2022). Sukladno tim pravilnicima na području PP Telašćica dopušteno je obavljanje gospodarskog, malog obalnog i rekreacijskog ribolova, izuzev u zoni stroge zaštite, koja zauzima 1,4 %, te jednoj podzoni zone usmjerene zaštite, tj. podzoni zabrane ribolova, koja zauzima 1,9 % morske površine Parka.

Prema podacima Javne ustanove, na području Telašćice ribari oko 10 malih obalnih, 15 gospodarskih te 150 rekreacijskih ribolovaca s najčešćim ribolovnim alatima kao što su mreže stajačice, vrše, povraz s kukom za lov glavonožaca i parangal, dok je korištenje povlačnih ribolovnih alata zabranjeno na području Parka. Ribari morska zaštićena područja vide kao potencijal za povećanje svojih prihoda te povećanje mogućnosti za ribarstvo i za život na otoku (Ramov i Grbin, 2017).

2.7.2.4 Lovstvo

Cijela kopnena površina Parka dio je zajedničkog otvorenog lovišta Dugi otok – Istok, XIII/107, ustanovljenog 2007. godine, koje je u prethodnom razdoblju imalo status uzgajališta divljači. Prilikom uspostave lovišta, prema popisu vrsta iz HAZU-a (2005.) te prema odluci skupštine Lovačkog saveza Zadarske županije, kao glavne vrste divljači određeni su muflon (*Ovis musimon*) i fazan (*Phasianus colchicus*). Obje vrste divljači nisu autohtone za Dugi otok. Muflon je unesen 70-ih godina 20. stoljeća⁹, dok je tijekom 2010. godine na područje Parka uneseno 18 jedinki fazana, vrste koja u prijašnjim istraživanjima i opažanjima nikad nije bila zabilježena na Dugom

⁸ Kršovo polje, Gmajno polje, Stivanje polje, Dugo i Krševanje polje, Čuh polje, Kobiljak polje, Pećina polje i Poljica

⁹ Stari rukopis iz privatnog vlasništva obitelji Petešić, Sali.

otoku. Prilikom izrade važeće LGO iz 2016. godine kao glavna vrsta divljači navodi se samo fazan. Muflon je izostavljen jer prema tada važećem zakonu o otocima nije mogao biti glavna vrsta divljači. Ostale vrste divljači prema važećoj LGO su: jelen aksis (*Axis axis*), kuna bjelica (*Martes foina*), svinja divlja (*Sus scrofa*), zec obični (*Lepus europeus*), divlji kunić (*Oryctolagus cuniculus*), siva vrana (*Corvus corone cornix*) te migrirajuća vrsta prepelica pućpura (*Coturnix coturnix*).

Javna ustanova bila je ovlaštenik prava lova na ovom lovištu od njegovog uspostavljanja 2007. godine do 31. ožujka 2021. kada ga je predala Zadarskoj županiji na čuvanje te je Lovački savez Zadarske županije preuzeo ulogu ovlaštenika prava lova uz suradnju i nadzor lovišta od strane službe čuvara prirode JU, a s ciljem kontrole područja i provedbe lovnih aktivnosti.

2.7.2.5 Vodoopskrba, energetska i telekomunikacijska infrastruktura

Na području Parka nema izvora vode te je prisutno samo par lokvi kojima upravljaju Hrvatske vode putem svog Vodnogospodarskog odjela Split. Opskrba vodom rješava se individualno putem cisterni za vodu. Također nije razvijena ni odvodnja otpadnih voda koja se rješava kroz izgradnju septičkih jama dok se otpadne vode iz Uvale Mir više ne prevoze svakodnevno već se pročišćavaju biološkim pročišćivačem otpadnih voda.

Elektroenergetska mreža u Parku nije razvijena, a najbliži sustav je u naselju Sali. Opskrba energijom za svaku lokaciju (objekt) rješava se individualno (dizel-električni agregati, tekući plin u bocama i solarni sustav).

Telekomunikacijski sustav unutar Parka zasniva se uglavnom na komunikaciji putem mobilne telefonije. Park je dobro prekriven signalom, a koristi se bazna postaja Grpašćak na kojoj svoje odašiljače imaju nacionalni operateri za pružanje komunikacijskih usluga T-mobile i A1.

2.7.2.6 Prometna infrastruktura

Sjevernim, rubnim dijelom Parka prolazi dionica državne ceste DC 109 Veli Rat – Brbinj – Sali u duljini od 1,1 km, a glavna prometnica unutar samog Parka je županijska cesta ŽC 6217 Sali – PP Telašćica (NN 18/2021) na koju se nadovezuju dijelovi makadamskih cesta koje uglavnom vode do polja i maslinika, a kategorizirane su kao protupožarni putovi s elementima šumske ceste.

Na Grpašćaku se nalazi i mali heliodrom koji služi za hitne intervencije u prostoru.

3 UPRAVLJANJE

3.1 Vizija

Park prirode Telašćica je nadaleko poznato područje očuvane jedinstvene prirode, kontrasta strmaca, mirnih uvala i jezera Mir. Ljudi koriste Park u skladu s očuvanjem njegovih vrijednosti, a zadovoljni posjetitelji uživaju u raznolikosti ponude i imaju priliku okusiti autohtone otočke proizvode.

Slika 22. Jezero Mir (foto: arhiva JU)

3.2 Tema A. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti i krajobraza

3.2.1 Opći cilj

Vrijedna morska i kopnena ciljna i druga staništa i vrste te prepoznatljiv krajobraz očuvani su kroz regulaciju održivog korištenja prirodnih dobara.

3.2.2 Evaluacija stanja

JU ima ili uspostavljeno redovno praćenje stanja ili je recentno provela ciljana istraživanja stanja većine ciljnih stanišnih tipova i ciljnih vrsta. Uz navedeno, evaluacija u nastavku temelji se i na informacijama i ocjenama prikupljenim od dionika uključenih u izradu Plana. Korištenjem prikupljenih informacija u prvom dijelu se ažurira procjena stanja ciljnih stanišnih tipova i vrsta iz SDF, a potom se komentiraju i ključni utvrđeni negativni i pozitivni faktori utjecaja na ciljne prirodne vrijednosti. Temeljem navedenog, opće stanje prirodnih vrijednosti može se ocijeniti kao vrlo dobro. Većina staništa je dobro istražena i kartirana, a regulacija, nadzor i praćenje stanja doprinose očuvanju prirodnih vrijednosti. Na dioničkim je radionicama predloženo da se razmotri utvrđivanje dodatnih ciljnih vrsta za područje EM, a što se prvenstveno odnosi na neke vrste beskralježnjaka, gmažova i morskih organizama. Detaljna evaluacija ciljnih stanišnih tipova i uz njih vezanih vrsta slijedi u nastavku.

AA. Morska staništa i vezane vrste

Stupanj očuvanosti CST **Velike plitke uvale i zaljevi** (1160), prema SDF-u, ocijenjen je kao prosječan ili smanjen. Razlog smanjenoj ocjeni stanja je prisutan negativni utjecaj onečišćenja otpadom, prvenstveno naplavnim otpadom i otpadom s brodova, ali i otpadom s kopna koji, zajedno s raznim kemijskim sredstvima, uslijed ispiranja završi unutar uvale. Pojačani antropogeni utjecaj posebno se očituje tijekom ljetnih mjeseci s većim pritiskom posjetitelja. Praćenje biljnog planktona unutar akvatorija Parka nije ukazalo na općenito povećanje hranjivih tvari u morskoj vodi, no u toplijim mjesecima primijećena su odstupanja od prosjeka za postaje najizloženije pojačanom ljudskom utjecaju, što ukazuje na ranjivost sustava i potrebu kontinuiranog praćenja stanja (Ljubešić i sur., 2012). Druga prisutna ugroza je utjecaj nautičkog turizma, odnosno onečišćenje bukom, metalima i fizičko oštećenje morskog dna sidrenjem. Trenutno je na cijelom području Parka postavljeno 60-ak bova, a radi smanjivanja ugroza od sidrenja javlja se potreba za povećanjem broja ekološki prihvatljivih bova. Temeljnom ekološkom studijom (Mihelčić i sur., 2008), za Uvalu Telašćica, predviđeno je maksimalno 247 bova. S budućom uspostavom ekološki prihvatljivih bova potrebno je nastaviti pratiti utjecaj nautičkog turizma na CST i CV te, sukladno rezultatima, revidirati nosivi kapacitet uvale. Tijekom 2017. godine, za vrijeme obilnih kiša bujica vode s obližnjeg neodgovarajućeg odlagališta otpada donijela je, u Uvalu Čuška Dumboka, velike količine otpada, blata, sedimenta i zemlje koji neminovno ugrožavaju krajobraznu ljepotu podmorja ove specifične Uvale te živi svijet u njoj. Nakon navedene ugroze provedeno je nekoliko akcija čišćenja (Društvo istraživača mora 20000 milja, 2020). Osim na navedenoj lokaciji, ekološke akcije čišćenja podmorja redovito se organiziraju i na ostalim lokalitetima te JU ima odlično razvijeno suradnju s KPA Zadar i RK Sv. Rok. Velike plitke uvale i zaljevi stanište su ciljne vrste **crnogrlog plijenora** (*Gavia arctica*), za kojeg je stupanj očuvanosti stanišnih obilježja koja su značajna za vrstu, prema SDF, unatoč manjku istraživanja, procijenjen kao izvrsna očuvanost. Opće ugroze za ovu vrstu su izljevanje nafte i uznemiravanje od strane brodova koje potencijalno uzrokuje fragmentaciju staništa (BirdLife International, 2021). Izljevanje nafte do sada nije bilo zabilježeno u području Parka dok

uznemiravanje od strane brodova treba istražiti s obzirom na povećanu količinu ovog načina posjećivanja. U tijeku je istraživanje na području cijele Hrvatske za definiranje SMART ciljeva očuvanja, pritisaka i prijetnji te mjera očuvanja za pojedine CV i CST koje uključuje i istraživanje stanja i rasprostranjenosti ove vrste na POP NP Kornati i PP Telašćica.

Uz velike plitke uvale i zaljeve vezan je i drugi CST pješčanih morskih dna **Naselja posidonije** (*Posidonia oceanicae*) (*1120). U odnosu na opće trendove propadanja vrste *Posidonia oceanica* u Sredozemlju, ovaj je CST na području Parka u relativno dobrom stanju (Berković i sur., 2019). Stupanj očuvanja naselja posidonije, prema SDF-u, ocjenjen je kao prosječna ili smanjena očuvanost. Prema posljednjem istraživanju gustoća izbojaka na pojedinim lokalitetima ovog staništa je neznatno porasla, a na drugima pala, međutim ove promjene nisu dovoljne ni u kojem smjeru da bi došlo do promjene klasifikacije stana naselja posidonije u odnosu na prethodno istraživanje. Osim navedenog, vidljiv je blagi porast u postotku pokrivenosti i indeksu očuvanosti (CI)¹⁰ na gotovo svim lokacijama osim Uvale Čuška Dumboka u kojoj se povremeno mogu naći usidreni brodovi iako je sam lokalitet u zoni stroge zaštite (Berković i sur., 2019).

Slika 23. Ronilac mjeri gustoću naselja posidonije brojanjem izdanaka (preuzeto iz: Čižmek i sur., 2010)

Prema kazivanju dionika stanje ovog CST na lokalitetu Čuška Dumboka odgovara procjeni stanja iz SDF-a te je takvo stanje prisutno već dugi niz promatranih godina (oko 40-ak godina unatrag). Takvo ocjeni stanja doprinijelo je i zagađenje Uvale uslijed već spomenute bujice 2017. godine.

¹⁰ CI (Moreno i sur., 2001; Montefalconei sur., 2006) je okolišni indeks, koji se koristi za procjenu stanja livade *P. oceanica*, te uključuje odnos mrtvog matte-a i žive *P. oceanica*, a izračunava se pomoću formule $CI = P / (P + D)$, gdje je P postotak pokrovnosti žive *P. oceanica*, a D je postotak pokrovnosti matte-a.

Osim navedenog, uzrok nepovoljnog stanja ovog lokaliteta može predstavljati i sama lokacija, odnosno rubni areal rasprostranjenosti ove morske cvjetnice.

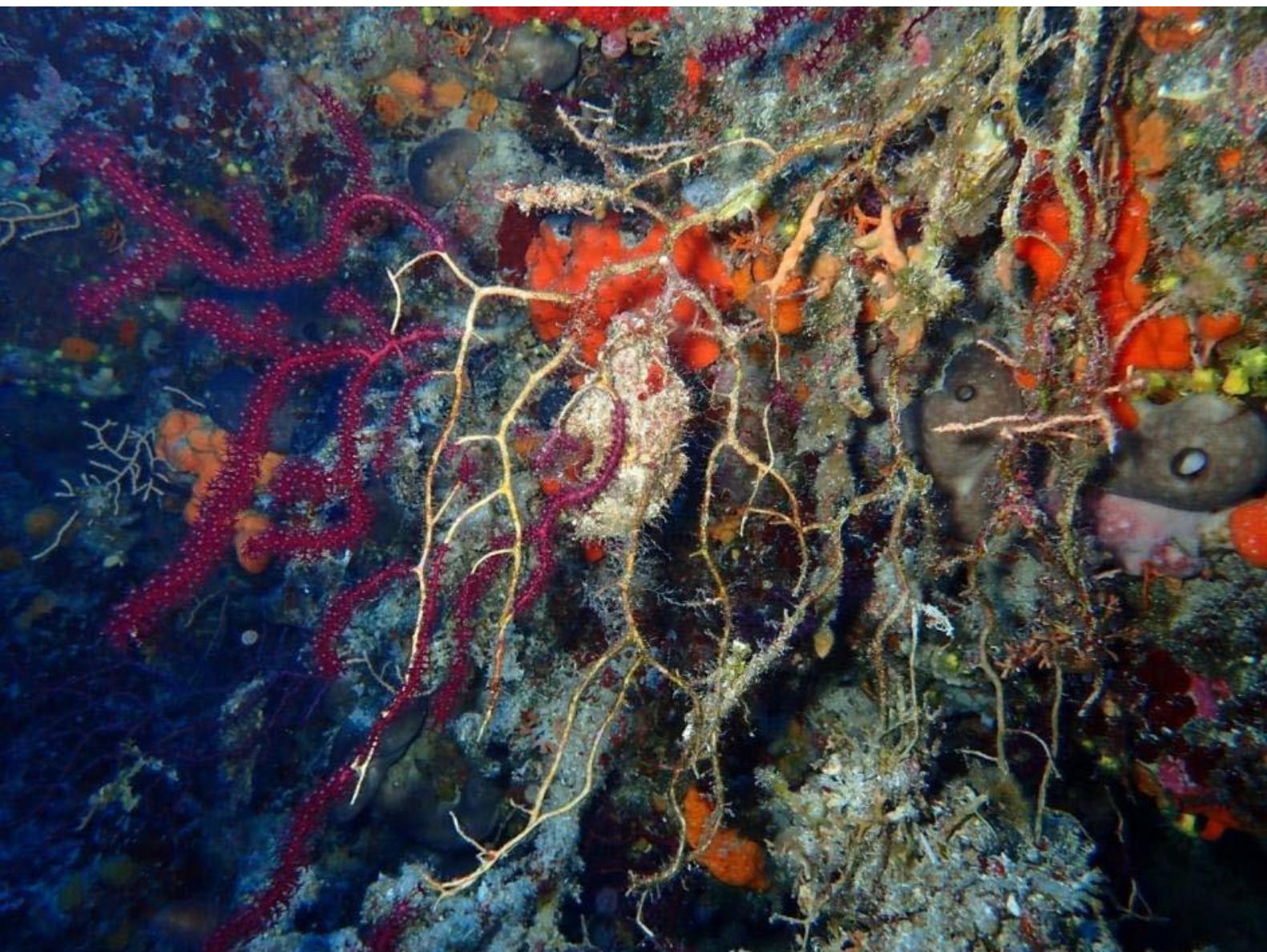
Glavni negativni utjecaj za naselja posidonije predstavlja sidrenje (detaljnije opisano u evaluaciji CST 1160) (Berković i sur., 2019). Područje Garmenjaka jedini je lokalitet bez većeg utjecaja sidrenja na kojem su naselja posidonije u povolnjom stanju (Guala i sur., 2012; Berković i sur., 2019). Osim sidrenja negativan utjecaj predstavlja i invazivna vrsta zelene alge *Caulerpa racemosa* var. *cylindracea* te je za utvrđivanje njezinog utjecaja i rasprostranjenosti u Parku potrebno provesti dodatna istraživanja.

Za realniju procjenu stanja očuvanosti ovog CST u Parku te predviđanje budućih scenarija potrebno je uključiti praćenje okolišnih čimbenika, odnosno kontinuirano praćenje temperature i prozirnosti mora, nastaviti praćenja kontrole i utjecaja sidrenja i osigurati dovoljan broj ekoloških sidrišta na području rasprostranjenosti ovog CST. Uz navedeno, potrebno je i osvijestiti nautičare o važnosti očuvanja ovog staništa i potrebi za korištenjem manje invazivnih metoda sidrenja (Berković i sur., 2019).

Unutar naselja posidonije, prije velikog pomora 2019. godine, bila je rasprostranjena populacija plemenite periske. Kroz projekt „Istraživanje regrutacijskog potencijala plemenite periske“, u lipnju 2020. postavljeno je i pregledano nekoliko kolektora za prikupljanje mlađi na tri lokacije za koje se zna da je na njima postojala gusta populacija plemenite periske (Uvala Magrovica, Farfarikulac i Buć). Detaljnijim pregledom i analizom kolektora nisu zabilježene juvenilne jedinke ove vrste te je potrebno i dalje provoditi redovna slična istraživanja kako bi se utvrdio potencijal regrutacije plemenite periske (Čižmek i sur., 2021).

Stupanj očuvanosti CST **Grebeni** (1170), prema SDF-u, ocijenjen je kao dobar. Na grebenima ovog područja razvijene su koralgenske zajednice za koje se kontinuirano vrši praćenje stanja od 2009. godine. Sve izraženije klimatske promjene, odnosno povećanje temperature mora kao i produljenje perioda s povišenim temperaturama jedan su od uzroka pojave invazivnih vrsta te vidljivih promjena u stanju očuvanosti ovog CST. Unutar koralgenskih zajednica zabilježena je invazivna crvena alga *Womersleyella setacea* (Požar-Domac i sur., 2006), ali i druge invazivne vrste poput zelene tropске alge *Caulerpa cylindracea*, koja se javlja na dubinama od 5 do 30 metara i tvori sve gušća naselja te zbog brzog rasta i širenja predstavlja veliku opasnost za sjedilačke organizme koraligena. Prisutne su i plove riba papigača (*Sparisoma cretense*) koje se hrane koraljima te mnogočetinaš *Hermodice carunculata* koji također predstavlja ugrodu za sesilne organizme (Kružić i sur., 2015; Kružić i sur., 2019). Vanjska strana otoka, prvenstveno strmci na vanjskoj strani Parka relativno su zaštićeni od bure, što smanjuje utjecaj upwelling-a (izdizanje hladne vode iz većih dubina) te za posljedicu može dovesti do dužih vremenskih perioda grijanja morske vode i spuštanja termokline¹¹ na veće dubine (ispod 40 metara) (Kružić i sur., 2015). Brojne vrste spužva, koralja i mahovnjaka u koralgenskoj zajednici osjetljive su na povećanje temperature mora, te je uočeno njihovo propadanje praćenjem odabranih vrsta (Kružić i sur., 2010; Kružić i sur., 2011.; Kružić i sur., 2013; Kružić i sur., 2015; Kružić, 2017). Propadanje je osobito izraženo u podmorju oko otoka Vela Sestrica (Slika 24), Veli i Mali Garmenjak, te nasuprot jezera Mir (Kružić i sur., 2010; Kružić i sur., 2019). Utvrđeno je i djelomično ugibanje crvenih inkrustrirajućih alga, prvenstveno vrsta *Peyssonnelia squamaria* i *Lithophyllum stictaeforme* koje u dubljim područjima (oko 40 metara dubine) tvore predivne forme i predstavljaju staništa za druge koralgenske vrste (Kružić i sur., 2015). Povišene temperature mora također pospješuju rast i bujanje nekih algi, kao što je smeđa alga *Acinetospora crinita* (Kružić i sur., 2011) te biljnog planktona što uzrokuje pojavu veće količine sluzi (mukusa) koja tone na dno i prekriva organizme koji ondje žive (Kružić, 2017).

¹¹ granica između tople površinske i hladne dubinske vode

Slika 24. Nekroze tkiva s obraštajem (starija) i bez obraštaja (novija) kod crvene gorgonije (*Paramuricea clavata*) na postaji Sestrica Vela 2. (preuzeto iz: kružić i sur., 2015)

Prilikom istraživanja koraligenske biocenoze u Parku utvrđen je i relativno mali broj vrsta, ali i jedinki riba, prvenstveno bijele ribe (Kružić, 2010), no čini se da su populacije škrpina (*Scorpaena scrofa*), kavala (*Sciena umbra*) i jastoga (*Palinurus elephas*) u blagom porastu (Kružić i sur., 2013). Tijekom posljednjeg istraživanja (Kružić i sur., 2019) zabilježeno je kasnije cvjetanje mora koje je potencijalno povezano s turističkom sezonom na Jadranu i slabim kanalizacijskim sustavom obalnih gradova i turističkih naselja. Neadekvatno sidrenje je potencijalna ugroza i za ovaj CST pa je u svrhu njegovog očuvanja potrebno osigurati dovoljan broj ekoloških prihvatljivih bova. Osim navedenog, za očuvanje ili unaprjeđenje stanja ovog CST potrebno je osigurati češću kontrolu upotrebe neadekvatnih ribolovnih alata koji oštećuju/uništavaju stanišni tip kao i nadzor u svrhu sprječavanja gradnje ili nasipavanja obale na području rasprostranjenosti ovog CST.

Prisutnost prethodno navedenih invazivnih vrsta ugroza je i za **CST Preplavljenе ili dijelom prepravljene morske špilje (8330)**. Stupanj očuvanosti ovog CST, prema SDF-u, ocijenjen je kao dobar. Prema kazivanju dionika za ovaj CST nema pritisaka od turističkog posjećivanja. Špilja Golubinka nije otvorena za posjećivanje i teško je dostupna. Unutar ovog CST, u jami

Azbestoplumin bunar nalazimo mesojednu spužvu *Asbestopluma lycopodina* za koju nisu vršena istraživanja stanja i rasprostranjenosti. Posljednja istraživanja ove vrste provedena su prije 20-ak godina te je potrebno evaluirati stanje i kartirati rasprostranjenost što JU planira započeti tijekom ove godine. U tijeku su istraživanja morskih špilja kojima će se utvrditi točan broj lokaliteta s ovim CST te sukladno tome, po potrebi predložiti revizija ciljeva očuvanja.

Unutar cijelog morskog dijela zabilježene su razne vrste riba često prebjegle iz kavezognog uzgoja zbog čega posljedično dolazi do pojave hibrida. Uočen je ulazak kirnji (*Epinephelus marginatus*) i murina (*Muraena spp.*) u Uvalu Telašćica kao i tuna (*Thunnus thynnus*) i potencijalno invazivne vrste strijelke skakuše (*Pomatomus saltatrix*) koje povremeno posjete to područje. Brojnost orade (*Sparus aurata*) je u povećanju što je potencijalna ugroza za školjkaše. Zapažene jedinke svih vrsta riba, tijekom istraživanja 2015., bile su većinom mlade te je rijetko kada zapažena jedinka maksimalne veličine što je rezultat ribolovnog pritiska (Čižmek i sur., 2015). Istraživanjem Matić-Skoko i sur. (2011) u lovinama troslojnih mreža poponica ostvarenim na području cjelokupnog akvatorija Parka nisu utvrđili razlike u brojnosti i biomasi riba između područja pod zaštitom (unutar Parka) i bez zaštite (van Parka). Prosječna ukupna lovina preračunata na jednu mrežu za cjelokupno istraživano područje Parka spadala je u 'slabu' kategoriju lovine. Istraživanja ihtiofaune tijekom 2017. godine također su potvrdila da područje Telašćice ne pokazuje efekt zaštićenog područja, te da nisu vidljive razlike u biomasi između zona u kojima je zabranjeno obavljanje ribolova kao ni između samog zaštićenog područja i izvan njega (Ramov i Grbin, 2017). Nepostojanje razlika između tzv. „no take“ zona i ostalih područja svakako doprinosi i ribolov u njihovoj neposrednoj blizini. Iako je „no take“ zona proglašena 2012. godine tek je prije dvije godine uvrštena u Pravilnik donesen temeljem Zakona o morskom ribarstvu što može biti uzrok ovakvih rezultata istraživanja. Unatoč nepostojanju statistički značajne razlike između razina zaštite, posljednje istraživanje (Di Franco i sur., 2020) pokazuje da je ukupna biomasa riba kao i biomasa vršnih predatora ipak bila veća u zonama gdje nije dopušteno obavljanje ribolova u odnosu na ostatak područja. Također, vršni predatori su zabilježeni samo u područjima zona sa zabranom ribolova. Navedeni elementi upućuju na potencijal dobro uspostavljene zonacije te mogućnost oporavka ribljeg fonda ukoliko se osigura adekvatna provedba donesenih pravilnika. Dodatnim jačanjem suradnje s MP na adekvatnoj zaštiti te kontroli krivolovnih aktivnosti postojeće stanje ribljeg fonda može se značajno unaprijediti (Čižmek i sur., 2015).

Ribolovne dozvole za mali obalni i gospodarski ribolov izdaje Uprava ribarstva Ministarstva poljoprivrede. JU ribolov u Parku regulira putem Pravilnika o zaštiti i očuvanju u kojem su propisane vrste i količine alata koji se smiju koristiti u Parku te upravljačke zone. Kontrolu poštivanja tih pravila kao i pravila koja proizlaze iz Pravilnika o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (kojim su propisani načini ribolova, alati, vremenski period i zonacija) obavlja služba čuvara prirode JU. Temeljem Zakona o morskom ribarstvu čuvarima prirode dane su veće ovlasti za postupanje uključujući i izdavanje kazni za prekršaje nižeg ranga. U skorije vrijeme djelatnici službe čuvara prirode proći će završnu edukaciju o ispunjavanju generiranog e-zapisnika te njegovu implementaciju u Parku što će omogućiti bolju kontrolu i dostupnost prijava svim nadležnim inspekcijama.

Morski stupac ugrožen je nautičkim turizmom odnosno onečišćenjem metalima kroz otapanje istih prilikom plovidbe iz protuobraštačnih sredstava na uronjenoj površini broda, ispuštanjem otpadnih voda koje osim onečišćenja metalima i fekalnim bakterijama doprinose i riziku od povećane primarne produkcije u zatvorenijim dijelovima uvale te potencijalnim onečišćenjem bukom (buka od brodova, jetski-a, preletanje helikoptera i dr.) čiji utjecaj još nije istražen. Sidrenje, osim direktnе degradacije staništa mehaničkim putem, uzrokuje i resuspenziju sedimenta u vodenim stupacima kao i turbulenciju u pličim dijelovima pod utjecajem propelera zbog

čega dolazi do zamućenja morskog stupca i taloženja sedimenta na morske organizme (JU PP Telašćica, 2020a). Ugrozu predstavljaju i izgubljene/odbačene ribarske mreže (tzv. *ghost nets*) u koje se često zapetljavaju različite vrste morskih organizama. S ciljem sprječavanja navedene ugroze potrebno je provoditi istraživanja o količini izgubljenih/odbačenih ribarskih mreža te organizirati akcije uklanjanja. Prema kazivanju dionika uočljivo je svjetlosno onečišćenje prvenstveno s ribarskih brodova za koje je potrebno ispitati utjecaj. Iako postoji propisano zakonsko ograničenje jačine svjetlosti prema tipu rasvjetnog tijela nedostaje kontrola istog te dionici primjećuju da je „puno jače i pretjerano svjetlo u odnosu na ono što su naši stari ribari koristili prije“.

Tijekom 2018. na širem području Kornata koje uključuje i južni dio PP Telašćica, identificirano je ukupno 289 različitih jedinki dobrog dupina (*Tursiops truncatus*). Najviše opažanja dupina bilo je u južnim i zapadnim rubnim dijelovima proširenog područja istraživanja koje dupini uglavnom koriste za hranjenje (Rako Gospić i sur., 2018). Dosadašnja istraživanja nisu dovoljna za ocjenu značaja područja Parka za očuvanje dobrog dupina.

AB. Obalna staništa i vezane vrste

Stupanj očuvanosti CST **Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom** (8210), prema SDF-u, ocijenjen je kao izvanredan. Stijene i strmci na ovom području su prirodno zaštićeni i većinom nedostupni te nisu posebno ugroženi. Nema zabilježenog negativnog utjecaja od posjećivanja, a stijene se ne koriste za penjanje te se vegetacija održava kao prirodni trajni stadij zbog specifičnih uvjeta. Potencijalna ugroza je skupljanje rijetkih biljaka od strane posjetitelja što do sad nije uočeno, no svakako je potrebno informirati posjetitelje o važnosti njihova očuvanja. Za ovaj CST karakteristična je biljka dubrovačka zečina (*Centaurea ragusina*), a značajan lokalitet je Čuška Dumboka. S arealom dubrovačke zečine u potpunosti se preklapa areal rijetke i reliktnе vrste srebrolikog slaka (*Convolvulus cneorum*) čije je najsjevernije nalazište grmolike vrste upravo strmac unutar Parka (JU PP Telašćica, 2012). Stijenovita staništa Parka važno su stanište za ciljnu vrstu ptice **sivog sokola** (*Falco peregrinus*). Prema SDF-u, na širem području (POP NP Kornati i PP Telašćica) obitava populacija od 8 do 10 jedinki sivog sokola, a novijim istraživanjima utvrđeno je da se na području Parka prirode Telašćica gnijezde dva para sivog sokola; jedan kod rta Lopata (malo izvan granice Parka), a drugi nasuprot Uvale Mir te je trend procijenjen stabilnim (Kapelj i sur., 2017). S ciljem osiguravanja potrebnog mira za ciljnu vrstu sivog sokola moguće će biti potrebno izmjestiti postojeću pješačku stazu koja prolazi kroz područje Strmac, a koristi se i za Dugi otok trail utrku (JU PP Telašćica, 2020a). Na istom staništu obitava i vrsta smeđa čiopa (*Apus pallidus*) čije se najveće prirodne kolonije u Hrvatskoj nalaze upravo unutar Parka (Ćiković i sur., 2006), a populacija broji 100 do 150 parova te je procijenjena stabilnom (Kapelj i sur., 2017). Ptice koje obitavaju na liticama, a prvenstveno na lokalitetu Stene, osjetljive su na uznemiravanje, pa im potencijalnu ugrozu predstavlja posjećivanje, posebno s obzirom na turističku atraktivnost ovog prirodnog fenomena (Kapelj i sur., 2017).

Za CST **Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama *Limonium spp.*** (1240) nisu provedena recentna istraživanja. Stupanj očuvanosti ovog CST, prema SDF-u, ocijenjen je kao izvanredan. Ugroženost navedenog staništa moguća je samo na vrlo posjećenim lokalitetima, no u cijelini ta su staništa dobro očuvana (Topić i Vukelić, 2009). Stanište je trajni stadij vegetacije koji se sam održava te ne smeta brojnim kupaćima, a ugroza je potencijalno sabiranje rešetkaste mrižice (*Limonium cancellatum*) kao ukrasne biljke (MINGOR, 2021a). Stijene i strmci Parka stanište su ciljne vrste ptice **morskog vranca** (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) s populacijom od 200 do 500 jedinki prema SDF-u. Istraživanjima Kapelj i sur. (2017) na području Parka kartirana su 22 gnijezda morskog vranca od kojih su 20 na Stenama, a dva se nalaze na liticama Garmenjaka. Također, bilježen je i veći broj jedinki koje najvjerojatnije gnijezde na otoku Mežnju, a područje Parka koriste pri lovu. Glavni uzroci

ugroženosti ove vrste su smanjenje ribljeg fonda, stradavanje u ribolovnim alatima, zagađenje mora i uznemiravanja na kolonijama. Budući da se morski vranac gnijezdi znatno prije turističke sezone, uznemiravanje je vjerojatno najslabije izražen čimbenik. Trend populacije morskog vrana u Parku 2017. godine procijenjen je stabilnim (Kapelj i sur., 2017).

Stjenovite obale i klifovi s pukotinama pogodna su staništa za rijetku vrstu šišmiša velikog večernjaka (*Nyctalus lasiopterus*) čija je prisutnost zabilježena uz lokvu u Dugopolju tijekom 2011. godine (Kovač i Zrnčić, 2011).

Slika 25. Morski vranac (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) (preuzeto iz: Kapelj i sur., 2017)

U neposrednoj blizini Uvale Telašćica nalazi se **morsko jezero Mir** za kojeg su mjerena temperature, slanoće i koncentracije kisika pokazala podjednake vrijednosti u cijelom stupcu vode usporedive s površinskim slojem okolnog mora. Stanje očuvanosti ovog CST **obalne lagune (1150*)**, prema SDF-u, ocijenjeno je kao izvanredno što ne odgovara provedenim istraživanjima i analizama mora unutar jezera. Istraživanja ekotoksičnih metala ukazuju na povišene vrijednosti s obzirom na usporedbe s referentnim akvatorijima i s rezultatima usporednih postaja izvan jezera Mir u neposrednoj blizini (Uvala Telašćica i obalno more). U cilju bolje zaštite ovog prirodnog fenomena potrebno je provesti dodatna istraživanja radi utvrđivanja porijekla biogeokemijskih procesa ekotoksičnih metala u jezeru tj. odvijaju li se procesi prirodnim putem ili su potaknuti antropogenim utjecajem što nije moguće utvrditi nakon jednog uzorkovanja (Mlakar i sur., 2010). Osim navedenog, analize mora unutar jezera pokazale su povećane količine organske tvari tijekom ljetnih mjeseci što je posljedica povećanog posjećivanja, odnosno kupanja u jezeru. Zavod za javno zdravstvo redovno provodi fizikalno-kemijske parametre kakvoće mora

te je kakvoća uglavnom dobra osim povremenog povećanja koncentracije bakterije *Escherichia coli*. Jezero Mir je zbog svojih prirodnih karakteristika (veličina, dubina) izrazito osjetljiv ekosustav te je, u cilju njegove zaštite i smanjenja antropogenog utjecaja, potrebno razmotriti zabranu kupanja u jezeru. Unutar jezera nekada je obitavala europska jegulja (*Anguilla anguilla*), ugrožena vrsta (DD), unesena početkom 20. st., a prema opažanjima JU, zadnji put je zabilježena 2006. godine. Prostornim planom u neposrednoj blizini jezera predviđena je izgradnja sadržaja za posjetitelje što može predstavljati dodatnu ugrozu za ovo stanište.

AC. Podzemna staništa i vezane vrste

Mali broj speleoloških objekata, iako nisu ciljna staništa, važni su kao stanište ciljnih vrsta šišmiša **dugokrilog pršnjaka** (*Miniopterus schreibersii*), **oštrophog šišmiša** (*Myotis blythii*), **riđeg šišmiša** (*Myotis emarginatus*) i **velikog potkovnjaka** (*Rhinolophus ferrumequinum*) za koje se istraživanja redovno provode od 2016. godine. Stupanj očuvanosti stanišnih obilježja koja su značajna za sve ciljne vrste šišmiša, prema SDF-u, ocijenjen je kao dobar. Recentno istraživanje (Rnjak i sur., 2019) potvrdilo je podjednaku brojnost, u usporedbi s SDF-om, za tri ciljne vrsta šišmiša oštrophog šišmiša (~50 jedinki), riđeg šišmiša (1200 – 1500 prema Rnjak, odnosno 1500 – 1600 jedinki prema SDF-u) te velikog potkovnjaka (250-300 jedinki) u špilji Golubinka. Razlika u brojnosti između recentnog istraživanja i zabilježenog stanja u SDF-u uočena je za ciljnu vrstu dugokrilog pršnjaka gdje je zabilježeno stanje ~50 jedinki dok je stanje iz SDF-a 100-150 jedinki. Odstupanja u procjenama brojnosti šišmiša potencijalno su posljedica otežavajućih okolnosti za istraživače (otežan pristup) te potencijalnih varijacija u vremenu dolaska i odlaska pojedinih vrsta šišmiša kao posljedice mogućih klimatskih fluktuacija pojedinih godina. U špilji Golubinka nisu uočeni ikakvi oblici devastacije, zagađenja i uzinemiravanja šišmiša, odnosno mogući izvori ugroženosti unutar i oko ulaza u špilju. S obzirom da je prilaz špilji s morske strane te je teško pristupiti porodiljnim kolonijama koje se nalaze visoko na stropu špilje, smatra se da ne postoji veći rizik od uzinemiravanja šišmiša koji u njoj obitavaju (Rnjak i sur., 2019). Sustavna, organizirana biospeleološka istraživanja na području Parka nisu provedena. Potencijalnu ugrozu za CST i CV predstavlja ilegalno odlagalište otpada u jami kod Sali koja se nalazi u neposrednoj blizini sjeverne granice Parka.

AD. Travnjačka staništa i vezane vrste

Stupanj očuvanosti ciljnog stanišnog tipa travnjaka **Eomediteranski travnjaci Thero-Brachypodietae** (6220*), prema SDF-u, ocijenjen je kao izvanredan. No, kao posljedica prelaska lokalnog stanovništva na bavljenje drugim vrstama djelatnosti, prvenstveno turizmom dolazi do napuštanja poljoprivrede. Smanjenjem stočarstva i pašarenja dolazi do sukcesije travnjaka pri čemu se prvenstveno širi alepski bor, a površine ovog CST se postupno smanjuju. S ciljem održavanja i očuvanja travnjačkih staništa u Parku, JU je u dva navrata pronašla zainteresirane poljoprivrednike i donirala matično stado ovaca, no oba pokušaja nisu zaživjela zbog rascjepkanosti poljoprivrednog zemljišta i nedovoljne zainteresiranosti dionika.

Suhi travnjaci važna su staništa za dvije ciljne vrste ptica **jarebicu kamenjarku** (*Alectoris graeca*) i **primorsku trepteljku** (*Anthus campestris*) za koje je stupanj očuvanosti značajnih stanišnih obilježja, prema SDF-u, ocijenjen kao dobar. Recentno istraživanje ornitofaune (Kapelj i sur., 2017) Parka nije obuhvatilo ove dvije ciljne vrste, a prema SDF-u, na području POP NP Kornati i PP Telašćica gnijezdi 5-10 parova jarebice kamenjarke i 200-300 parova primorske trepeljike od čega unutar samog Parka oko 100 parova (Ćiković i sur., 2006). Glavne ugroze za obje vrste su degradacija i gubitak staništa te smanjenje poljoprivrede. Osim navedenog, potencijalna ugroza za jarebicu kamenjarku je i razvoj turizma (European Commission, 2022). U tijeku je istraživanje za više ciljnih vrsta i staništa na području Hrvatske koje između ostalog uključuju ocjenu stanja i rasprostranjenost jarebice kamenjarke na POP NP Kornati i PP Telašćica koji su neophodni za definiranje SMART ciljeva očuvanja, pritisaka i prijetnji te mjere očuvanja.

Populacija ciljne vrste zmije **crvenkrpice** (*Zamenis situla*) na području Parka obuhvaća manje od 2 % nacionalne populacije, ali ono je važno za njeno očuvanje zbog izvrsnog stupnja očuvanosti stanišnih obilježja za ovu vrstu te gotovo izolirane populacije (Bioportal, 2021). Osim navedene vrste, prema kazivanju dionika, na travnjačkim površinama uočena je povećana brojnost crnokrpice (*Telescopus fallax*).

Kompleksi polja, gariga, kamenjarskih pašnjaka i kamenjara predstavljaju važno stanište i glavno lovište za nekoliko ciljnih vrsta ptica koje nalazimo u POP NP Kornati i PP Telašćica. Na navedenom POP području, prema SDF-u, gnijezdi 3-4 para **orla zmijara** (*Circaetus gallicus*) dok prema recentnim istraživanjima na području Parka vjerojatno gnijezde dva para (Kapelj i sur., 2017). Jedan par gnijezdi na području Velog jezera, a koristi rubni dio Parka na sjeveroistoku te područje oko vrhova Čelinjak i Berčastac dok drugi par gnijezdi na samom području Parka na lokalitetu Bukovac, sjeverozapadno od Uvale Čuške Dumboke (Kapelj i sur., 2017). Udruga BIOM označila je GPS odašiljačem dvije mlade jedinke zmijara (2017. „Paško“ i 2018. godine „Boris“) te od 2016. godine redovito provodi monitoring ove vrste na području Parka. U Parku zimuju najmanje tri jedinke **eje strnjarice** kao i tri jedinke **malog sokola** zabilježene na Gmajnom polju (Ćiković i sur., 2006) dok na cijelom POP području, prema SDF, nalazimo 10-15 jedinki eje strnjarice i 2-3 jedinke malog sokola. Obrađena polja kao što su Gmajno i Stivanje važna su staništa za ciljnu vrstu **rusog svračka** (*Lanius collurio*), a ukupna gnijezdeća populacija u Parku vjerojatno se kreće između 20 i 30 parova (Ćiković i sur., 2006) dok, prema SDF-u, na POP području gnijezdi 600 do 1000 parova. S obzirom da recentna istraživanja ove vrste nisu provedena potrebno je provesti dodatna istraživanja brojnosti, rasprostranjenosti i trenutnog stanja ove vrste. Znatno malobrojnija je ciljna vrsta **sivi svračak** (*Lanius minor*) s dva do tri para na cijelom POP području prema SDF-u. Osim navedenih vrsta, otvorena staništa važna su i za ciljnu vrstu **legnja** (*Caprimulgus europaeus*) te u cijelom POP području, prema SDF-u, gnijezdi 50 do 80 parova. Ptice koje obitavaju na otvorenim staništima ugrožene su prijetnjom gubitka staništa zbog sukcesije te uznemiravanjem (Ćiković i sur., 2006; Kapelj i sur., 2017). U tijeku je istraživanje na području cijele Hrvatske za definiranje SMART ciljeva očuvanja, pritisaka i prijetnji te mjera očuvanja za pojedine CV i CST koje uključuje i istraživanje stanja i rasprostranjenosti legnja na POP NP Kornati i PP Telašćica.

AE. Šumska staništa i vezane vrste

Stupanj očuvanosti ciljnog stanišnog tipa **Termo-mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s Euphorbia dendroides** (5330), prema SDF-u, ocijenjen je kao izvanredan. Ovaj CST nije ugrožen jer se uglavnom prostire na strmim često nedostupnim stijenama (Topić i Vukelić, 2009). Potencijalna ugroza je vegetacijska sukcesija, odnosno rast drvenastih vrsta kao što su *Pinus halepensis* i *Ceratonia siliqua* na područjima manjeg nagiba terena. Navedene vrste zatvaraju stanište te sprječavaju prodor dovoljne količine svijetlosti za *Euphorbia dendroides* (MINGOR, 2021a). U tijeku je istraživanje za više ciljnih vrsta i staništa na području Hrvatske koje između ostalog uključuju ocjenu stanja i rasprostranjenost ovog staništa na području PP Telašćica koji su neophodni za definiranje SMART ciljeva očuvanja, pritisaka i prijetnji te mjere očuvanja.

Prema SDF-u na širem području (POP NP Kornati i PP Telašćica) obitava 80 do 120 jedinki sove **ušare**, a novijim istraživanjima tijekom 2017. godine zabilježeno je ukupno 10 pjevajućih mužjaka sove ušare i to na stijenama na južnom dijelu uvale (četiri) te najveća gustoća na otvorenom području Dugonjiva te je trend procijenjen stabilnim (Krpelj i sur., 2017).

Na dva lokaliteta unutar Parka (Sestrica i polje Čuh) uočeno je širenje invazivne vrste pajasena (*Ailanthes altissima*) te je u narednom razdoblju potrebno provoditi aktivnosti u svrhu uklanjanja i sprječavanja širenja ove vrste. Šumski pokrov je u nekim prostorima obnovljen, no u pojedinim dijelovima je poprimio obilježja neprohodne sastojine, a uočeno je i širenje alepskog bora na nove površine što predstavlja ugrozu prvenstveno za travnjačka staništa. Iz razgovora (polu-

strukturiranih intervjeta) s lokalnim stanovništvom tijekom procesa izrade ovog PU, vidljivo je da ljudi već uočavaju promjene u šumi koje su vjerojatno posljedica klimatskih promjena: „priroda nije kao prije“, kao i već navedeno širenje alepskog bora: „prije nisu bili tu“. S druge strane, posebno vrijedi istaknuti šume alepskog bora uz Uvalu Mir, uz put od Sali prema Proversi te na području Grpašćaka koje je potrebno sačuvati u tom obimu radi njihove krajobrazno-estetske i rekreativne vrijednosti.

Šuma alepskog bora sjeverozapadne obale jezera Mir jedan je od rijetkih poznatih lokaliteta potvrđene porodiljne kolonije šišmiša Kolombatovićevog dugoušana (*Plecotus kolombatovici*) u Hrvatskoj. S obzirom na promjene u šumskim staništima u Parku koje su posljedica štete nastale od strane borovog prelca (*Dendrolimus pini*) potrebno je posebnu pozornost usmjeriti na praćenje prisutnosti i aktivnosti Kolombatovićevog dugoušanate osigurati dovoljan udio starih i suhih stabala s dupljama i/ili odvojenom korom (Rnjak i Rnjak, 2019).

Slika 26. lokva u Krševu polju (foto: N. Baković)

AF. Vodena staništa i vezane vrste

Praćenje stanja lokvi provedeno je tijekom 2020. godine na četiri lokaliteta. Istraživanje se provodilo tijekom kasnog proljeća i ljeti kako bi se utvrdilo stanje lokvi te prisutnost vodozemaca. Na trima lokalitetima zabilježena je mala količina vode (Lojišće, Kršev polje, Dolac) dok je jedino na lokalitetu Dolac zabilježena veća količina vode te jedino navedena lokva ne presušuje za vrijeme ljetnih mjeseci (HHD Hyla, 2020). U Krševu polju – zapad nekad je bila prisutna i druga lokva koja već više od 20 godina ne zadržava vodu, a sam lokalitet je obrastao korovom i drvenastim raslinjem zbog čega je nužna revitalizacija (PP Telašćica, 2020b). JU je prije nekoliko godina prikupljala potrebnu dokumentaciju za obnovu ove lokve. Obnova nije realizirana zbog nepostojanja pristupnog puta za donošenje prirodнog materijala (gline) do lokaliteta.

Obraslost obalnom vegetacijom i grmljem prisutna je kod svih promatranih lokvi dok je obraslost površinskom vodenom vegetacijom prisutna u lokvi Dolac. Rezultatima istraživanja JU utvrđena je prisutnost gatalinke (*Hyla arborea*) i zelene krastače (*Bufo viridis*).

Uz lokvu na lokalitetu Kruševo polje, uočeno je nasipavanje ruba poljskog puta zbog čega je potencijalno moglo doći do zatrpanjana jedinki vodozemaca u njihovo hibernaciju. Povremeno korištenje vode iz lokvi za zalijanje poljoprivrednih površina predstavlja glavnu ugroženost za ciklus reprodukcije vodozemaca. Osim navedenog, potencijalno korištenje kemijskih sredstava i gnojiva u poljoprivredi te njihovo ispiranje u lokve ugroza je za ovo stanište (HHD Hyla, 2020).

Lokve su stanište i mnogih vrsta vodenih kukaca čija rasprostranjenost i stanje nije poznato te je potrebno provesti istraživanja s posebnim osvrtom na dvije gotovo ugrožene vrste vretenaca sredozemnu zelendjevcu (*Lestes barbarus*) i južnog strijelca (*Sympetrum meridionale*). S obzirom na važnost vode u kršu, nužno je pratiti stanje lokvi te po potrebi provoditi mjere uklanjanja drvenaste vegetacije.

AG. Georaznolikost

Iznimna georaznolikost PP Telašćica odraz je specifične geološke građe, visokog stupnja okršenosti te utjecaja mora na formiranje obalnog krškog reljefa i posljedično iznimno razvedene i stjenovite obale. Stanje vrijednih geolokaliteta na području Parka ocijenjeno je dobrom čemu značajno doprinosi i svijest lokalne zajednice. Jedina prepoznata ugroza je otpad, uglavnom pučinskog porijekla. Značajniji negativan utjecaj na obalni reljef mogu imati otpadne smole i derivati dok ostali tip otpada, koji se pretežito nakuplja u uvalama, uglavnom ima za posljedicu negativan vizualni doživljaj. Zbog dugogodišnjeg odlaganja na rubove fosilnog kanjona Velog dočića, koji je kasnije padinskim procesima dijelom pretaložen u more, danas je Uvala Čuška Dumboka znatno opterećena starijim otpadom. Procjenjuje se kako je debljina nanosa otpada u podmorju Uvale oko 0,5 metara. JU periodično organizira i sudjeluje u akcijama čišćenja otpada na kopnu te potiče akcije čišćenja otpada iz mora. Na području Parka nema stalnih naselja stoga je prijetnja od nekontroliranog ispuštanja otpadnih voda vrlo mala.

Potencijalne prijetnje mogle bi se vezati uz mehaničko uništavanje vrijednih lokaliteta, gradnjom novih objekata ili infrastrukture, no takve ugroze na području Parka nisu izgledne. Dugoročno, prijetnja su utjecaj posljedica klimatskih promjena posebice na ionako skromnu hidrološku bilancu kao i na obalne procese.

U proteklom je razdoblju doprinos boljem poznavanju i interpretaciji georaznolikosti bio skroman, stoga predstoji inventarizacija, istraživanje te vrednovanje geobaštine na području Parka kroz jačanje suradnje s vanjskim stručnjacima. Uz specifične interpretacijske sadržaje vezane uz geobaštinu, važan iskorak u promociji i popularizaciji geobaštine Parka bio bi geološki vodič. Dobra osnova jesu preliminarna geološka istraživanja iz 2019. godine koja su rezultirala geološko-povijesnim pregledom područja Parka te opširna geomorfološka analiza Dugog otoka.

3.2.3 Posebni ciljevi Teme A.

Podtema AA. Morska staništa i vezane vrste

AA. U Parku prirode Telašćica očuvani su ciljni stanišni tipovi morskih uvala i zaljeva, dna, grebena i špilja te uz njih vezane ciljne i druge vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvano je 395 ha postojeće površine CST Velike plitke uvale i zaljevi (1160).
- Očuvano je 100 ha postojeće površine CST Naselja posidonije (*Posidonia oceanicae*) (1120*).
- Očuvano je 320 ha postojeće površine CST Grebeni (1170).
- Očuvane su 4 morske špilje uvrštene kao CST preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje (8330).
- Očuvana su pogodna staništa (duboke morske uvale, priobalno more) za održanje značajne zimujuće populacije CV crnogrlog plijenora (*Gavia arctica*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Rezultati praćenja koraligenskih zajednica ukazuju na stabilno ili bolje stanje populacija indikatorskih vrsta (npr. crveni koralj) u odnosu na rezultate početnih studija praćenja stanja.

Podtema AB. Obalna staništa i vezane vrste

AB. U Parku prirode Telašćica očuvani su ciljni obalni stanišni tipovi te uz njih vezane ciljne i druge vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvana je postojeće površina CST Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom (8210) u zoni od 10 ha, od čega je 6 ha u kompleksu s CST Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama *Limonium spp.* (1240).
- Očuvano je 40 ha postojeće površine CST Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama *Limonium spp.* (1240) te 6 ha u kompleksu s CST Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom (8210)
- Očuvano je 20 ha postojeće površine CST Obalne lagune (1150).
- Očuvana su pogodna staništa (stjenovita područja, kamenjarski travnjaci) za održanje gnijezdeće populacije od 18-20 parova CV ušare (*Bubo bubo*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (visoke stijene, strme litice) za održanje gnijezdeće populacije od 7-9 parova CV sivog sokola (*Falco peregrinus*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (strme stjenovite obale otoka; stjenoviti otočići) za održanje gnijezdeće populacije od 200-250 parova morskog vranca (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Rezultati praćenja ugroženih vrsta flore vezanih uz obalna staništa (npr. dubrovačka zečina, rešetkasta mrižica i dr.) ukazuju na stabilno ili bolje stanje populacija u odnosu na rezultate početnih studija praćenja stanja.

Podtema AC. Podzemna staništa i vezane vrste

AC. U Parku prirode Telašćica očuvana su podzemna staništa te uz njih vezane ciljne vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvana su postojeće porodiljne kolonije CV dugokrilog pršnjaka (*Miniopterus schreibersii*) od najmanje 100 do 150 jedinki te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (šumska staništa, od viših oblika šume, makija do gariga, rubovi šuma i ogoljeli kamenjar, suhi travnjaci te poljoprivredne površine, najčešće vinogradi i maslinici).
- Očuvane su porodiljne kolonije od najmanje 50 jedinki CV oštrophog šišmiša (*Myotis blythii*) te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (topla otvorena staništa, travnjaci i područja s ekstenzivnom poljoprivredom, rubovi šuma).
- Očuvane su porodiljne kolonije od najmanje 1500 do 1600 jedinki CV riđeg šišmiša (*Myotis emarginatus*) te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (bogato strukturirana šumska staništa te područja pod tradicionalnom poljoprivredom s velikom raznolikosti krajobraza).
- Očuvane su porodiljne kolonije od najmanje 250 do 300 jedinki CV velikog potkovnjaka (*Rhinolophus ferrumequinum*) te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (šume alepskog bora i hrasta crnike od viših oblika šume, niskih makija do gariga i ogoljelog kamenjara, suhi travnjaci te poljoprivredne površine, najčešće vinogradi i maslinici).

Podtema AD. Travnjačka staništa i vezane vrste

AD. U Parku prirode Telašćica očuvana su travnjačka staništa te uz njih vezane ciljne vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvana je 590 ha postojeće površine CST Eumediteranski travnjaci *Thero - Brachypodietea* (6220*) te 1000 ha u kompleksu s drugim stanišnim tipovima.
- Očuvana pogodna staništa za CV crvenkrpicu (*Zamenis situla*) (otvorena, sunčana i suha staništa, osobito kamenita i stjenovita staništa s nešto vegetacije koja imaju dovoljno zaklona i potencijalnih skrovišta poput rijetke makije i gariga, kamenjarskih livada i pašnjaka, suhozida; obradive površine: vinogradi, vrtovi, maslinici) u zoni od 2540 ha.
- Očuvana su pogodna staništa (otvoreni kamenjarski suhi travnjaci) za održanje glijezdeće populacije od 5-10 parova CV jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) i 200 do 300 parova primorske trepteljke (*Anthus campestris*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (stjenovita područja, kamenjarski travnjaci ispresijecani šumama, šumarcima, makijom ili garigom) za održanje glijezdeće populacije od 3-4 parova CV zmijara (*Circaetus gallicus*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.

- Očuvana su pogodna staništa (otvorena mozaična staništa) za održanje gnijezdeće populacije od 600-1000 parova rusog svračka (*Lanius collurio*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (otvorena mozaična poljoprivredna staništa) za održanje gnijezdeće populacije od 2-5 parova sivog svračka (*Lanius minor*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (garizi, mozaična staništa s ekstenzivnom poljoprivredom) za održanje gnijezdeće populacije od 50-80 parova CV legnja (*Caprimulgus europaeus*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (otvoreni travnjaci, otvorena mozaična staništa) za održanje značajne zimujuće populacije CV eje strnjarice (*Circus cyaneus*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Očuvana su pogodna staništa (mozaična staništa s ekstenzivnom poljoprivredom) za održanje značajne zimujuće populacije CV malog sokola (*Falco columbarius*) POP NP Kornati i PP Telašćica u obuhvatu Parka.
- Rezultati praćenja ugroženih vrsta flore travnjačkih staništa (npr. kaćuni i dr.) ukazuju na stabilno ili bolje stanje populacija u odnosu na rezultate početnih studija praćenja stanja.

Podtema AE. Šumska staništa i vezane vrste

AE. U Parku prirode Telašćica očuvana su šumska staništa te uz njih vezane vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvano je 7 ha postojeće površine CST Termo-mediterranske (stenomediteranske) grmolike formacije s *Euphorbia dendroides* (5330) u kompleksu sa stanišnim tipovima 1240 Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama *Limonium* spp.; 8210 Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom i 6220 Eumediterranski travnjaci *Thero - Brachypodietea*.

Podtema AF. Vodena staništa i vezane vrste

AF. U Parku prirode Telašćica očuvana su vodena staništa te uz njih vezane vrste u povoljnem stanju očuvanosti.

Pokazatelji:

- Očuvano tri postojeće lokve u Parku.
- Rezultati praćenja ugroženih vrsta vezanih uz vodena staništa (npr. gatalinka, zelena krastača i dr.) ukazuju na stabilno ili bolje stanje populacija u odnosu na rezultate početnih studija praćenja stanja.

Podtema AG. Georaznolikost

AG. U Parku prirode Telašćica istražena je i inventarizirana georaznolikost te valorizirana, očuvana i interpretirana geobaština.

Pokazatelji:

- Provedena je inventarizacija georaznolikosti Parka.
- Geobaština Parka je vrednovana i očuvana, a odabrani lokaliteti su interpretirani.

Slika 27. crvenkrpica (Zamenis situla) (foto: arhiva JU)

3.2.4 Aktivnosti Teme A.

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*	
A. ZAŠTITA I OČUVANJE PRIRODNIH VRIJEDNOSTI																
Podtema AA. Morska staništa i vezane vrste																
AA1	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 1160 Velike plitke uvale i zaljevi u Parku.	Izrađen protokol za praćenje. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici												150.000,00
AA2	Redovno provoditi praćenje stanja CST 1170 Grebeni i uz njega vezanih vrsta, s naglaskom na crvenog koralja i gorgonije.	Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici												70.000,00
AA3	Redovno provoditi praćenje stanja CST 1120 Naselja posidonije (<i>Posidonia oceanicae</i>), uključujući i potencijalna opažanja o pojavljivanju plemenite periske.	Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja. Gustoća izdanaka, pokrovnost tipom staništa i indeks očuvanosti za CST livade posidonije su stabilni te ne ukazuju na degradaciju staništa.	1	Vanjski suradnici												35.000,00
AA4	Provoditi mjere očuvanja za sprječavanje izumiranja plemenite periske.	Izvješća o provedenim mjerama očuvanja.	1	Vanjski suradnici												122.000,00

¹² Klasifikacija prioriteta: 1. prioritet dodjeljuje se aktivnostima neophodnim za očuvanje vrijednosti zbog kojih je područje proglašeno zaštićenim ili izdvojeno u ekološku mrežu Natura 2000. To su ključne aktivnosti koje se moraju provesti u svrhu ostvarenja ciljeva upravljanja i moraju se poduzeti za vrijeme trajanja plana; 2. prioritet dodjeljuje se aktivnostima također ključnim za očuvanje vrijednosti, čije privremeno odgađanje provedbe ne bi trebalo izazvati ozbiljne posljedice. Aktivnosti prioriteta 2 treba poduzeti za vrijeme trajanja plana; 3. prioritet dodjeljuje se aktivnostima koje su dugoročno važne, ali se mogu odgoditi (poželjne aktivnosti). One se mogu poduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupni, odnosno kada to dozvole kapaciteti javne ustanove i ukoliko to ne ugrožava provedbu prioritetnijih aktivnosti (MINGOR, 2020).

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
AA5	Provoditi biospeleološka istraživanja morskih špilja na području Parka.	Izvješća o provedenom istraživanju s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja (uključujući i prisutnost i rasprostranjenost mesojedne spužve <i>Asbestopluma lycopodina</i>).	1	Vanjski suradnici, speleološke udruge i društva											16.000,00
AA6	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 8330 Preplavljene ili dijelom preplavljene morske špilje.	Izrađen protokol za praćenje (2024.godina). Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja (uključujući i praćenje stanja mesojedne spužve <i>Asbestopluma lycopodina</i>).	1	Vanjski suradnici											32.000,00
AA7	Analizirati potrebu te sukladno rezultatima provesti dodatna istraživanja kartiranja i ocjene stanja očuvanosti CV crnogrlog plijenora.	Ažurirana karta rasprostranjenosti s ocjenom stanja očuvanosti, pritisaka, prijetnji, smjernicama za praćenje stanja i preporukama za daljnje upravljanje.	1	MINGOR, vanjski suradnici											5.000,00
AA8	Uspostaviti i redovno provoditi praćenje stanja CV crnogrlog plijenora u Parku.	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješće o provedenom praćenju stanja CV ptica s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrste, kvaliteti i veličini populacije, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											5.000,00
AA9	Uspostaviti i provoditi praćenje intenziteta nautičkog turizma te njegovog utjecaja na ekološko stanje mora u krajnjem unutarnjem dijelu uvale Telašćica.	Izrađen protokol za praćenje. Izvješća o praćenju stanja s preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											100.000,00
AA10	Uspostaviti i provoditi praćenje podvodne buke unutar uvale Telašćica.	Izrađen protokol za praćenje. Izvješća o praćenju stanja s preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											50.000,00
AA11	Nastaviti redovno provoditi praćenje stanja ribljeg fonda u Parku.	Izvješća o praćenju stanja.	1	Vanjski suradnici											100.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]
AA12	Izraditi PU ribljim fondom u Parku.	Prikupljena sva prethodna izvješća o praćenju stanja ribljeg fonda. Broj sastanaka/komunikacija s relevantnim dionicima. Izrađen PU ribljim fondom.	3	Vanjski suradnici, MP											15.000,00
AA13	Surađivati sa Zavodom za javno zdravstvo na praćenju kakvoće mora u područjima EM.	Rezultati praćenja dostupni su JU i uključuju potrebne parametre.	1	Zavod za javno zdravstvo											8.000,00
AA14	Provesti istraživanja utjecaja prisutnih invazivnih stranih vrsta na očuvanje ciljnih morskih staništa i vrsta.	Izvješća o provedenom istraživanju s preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											20.000,00
AA15	Po potrebi, sukladno rezultatima istraživanja i praćenja, organizirati akcije uklanjanja invazivnih stranih vrsta u morskim staništima.	Broj organiziranih akcija uklanjanja invazivnih stranih vrsta.	1	RK i RC, LSVR											20.000,00
AA16	Temeljem rezultata studije prikladnosti sidrišta i već izrađenih projekata, ishoditi potrebne dozvole, izraditi studiju izvodivosti te prijaviti projekt uređenja ekološki prihvatljivih sidrišta u akvatoriju Parka za financiranje.	Izrađena potrebna dokumentacija. Ishodene potrebne dozvole. Izrađena studija izvodljivosti. Osigurana finansijska sredstva.	1	Vanjski suradnici, MMPI, MINGOR, ZDŽ											25.000,00
AA17	Uspostaviti ekološki prihvatljiva sidrišta u akvatoriju Parka radi očuvanja morskih CST 1120* i CST 1170.	Broj postavljenih ekološki prihvatljivih sidrišta. Postavljena sidrišta su u skladu s očuvanjem CST. Izvješća o praćenju stanja CST 1120* i CST 1170 (iz aktivnosti AA2 i AA3) ukazuju na smanjenje negativnog utjecaja sidrenja.	1	Vanjski suradnici											1.200.000,00
AA18	Utvrđiti lokalitete u Parku na kojima je, radi očuvanja morskih staništa i vrsta, opravdano uklanjanje zaostalih ribolovnih alata te, sukladno mogućnostima, provoditi uklanjanje.	Popis lokaliteta s prioritetima za uklanjanje zaostalih ribolovnih alata. Broj provedenih akcija uklanjanja.	2	JLS, RK i RC, lokalna zajednica, DVD i ŠRD Dugi otok, LSVR											7.000,00
AA19	Redovno provoditi eko-akcije čišćenja obale i podmorja od otpada.	Minimalno jedna provedena akcija čišćenja godišnje.	1	JLS, RK i RC, lokalna zajednica,											15.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
				DVD i ŠRD Dugi otok, LSVR											
AA20	U Uvali Ćuška Dumboka označiti zabranu ulaska plovila u uvalu uz pojačan nadzor područja.	Postavljene oznake zabrane ulaska u uvalu. Zapisnici čuvara prirode.	1	Lučka kapetanija, vanjski suradnici											3.000,00
AA21	Poticati nadležne institucije na sanaciju odlagališta otpada u neposrednoj blizini uvale Ćuška dumboka.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Sanirano odlagalište.	1	JLS											0,00
AA22	Osmisliti i provoditi programe senzibilizacije javnosti o značaju livada posidonije za očuvanje morske bioraznolikosti i povoljnog ekološkog stanja mora.	Minimalno jedan osmišljen program. Minimalno jedan proveden program. Broj sudionika programa.	2	Mediji, vanjski suradnici											15.000,00
AA23	Sukladno mogućnostima provoditi praćenje stanja ostalih strogo zaštićenih vrsta vezanih uz morska staništa.	Broj strogo zaštićenih vrsta za koje je uspostavljeno praćenje. Broj izrađenih protokola za praćenje. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											15.000,00
AA24	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje morske bioraznolikosti.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2	Vanjski suradnici											20.000,00
AA25	Intenzivirati suradnju s nadležnim institucijama i inspekcijskim tijelima u svrhu kontrole otpadnih voda iz smještajnih i ugostiteljskih objekata.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Broj provedenih kontrola. Broj prijava.	1	DIRH, JLS											0,00
AA26	Surađivati s nadležnim inspekcijskim tijelima iz područja ribarstva vezano uz provođenje nadzora ribolova.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Broj provedenih kontrola. Broj prijava.	1	MUP											0,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
AA27	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i CV vezanih uz morska staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
Podtema AB. Obalna staništa i vezane vrste															
AB1	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 8210 Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom.	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješće o provedenom praćenju stanja CV ptica s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											20.000,00
AB2	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 1240 Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium</i> spp.	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješće o provedenom praćenju stanja CV ptica s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											20.000,00
AB3	Istražiti utjecaj kupanja na očuvanje ekosustava Jezera Mir te sukladno rezultatima regulirati kupanje u jezeru Mir.	Izvješća o provedenom istraživanju s preporukama o reguliranju kupanja.	1	Vanjski suradnici											30.000,00
AB4	Uspostaviti i redovno provoditi praćenja stanja CST 1150* Obalne lagune na jezeru Mir.	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											30.000,00
AB5	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CV ptica vezanih uz obalna staništa sivog sokola, ušare i morskog vranca.	Izrađeni protokoli za praćenje stanja. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, procjenom očuvanosti, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											30.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]
AB6	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje obalnih staništa i vezaznih vrsta.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2	Vanjski suradnici											20.000,00
AB7	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i CV vezanih uz obalna staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
AB8	Po potrebi, s naglaskom na lokalitet Stene, postaviti znakove upozorenja za posjetitelje ili provoditi druge potrebne mjere radi osiguravanja mira za grijevanje CV ptica, uključujući i izmještanje pješačke staze, ukoliko se to pokaže potrebnim.	Postavljen znak upozorenja (minimalno jedan). Evidencija provedenih mjera. Izvješće o praćenju stanja CV ptica potvrđuju da posjećivanje ne uzrokuje uznemiravanje ptica u periodu grijevanja.	1	Vanjski suradnici											10.000,00
Podtema AC. Podzemna staništa i vezane vrste															
AC1	Sukladno mogućnostima provoditi biospeleološka istraživanja za odabранe speleološke objekte u Parku.	Popis prioritetnih speleoloških objekata za provedbu biospeleoloških istraživanja. Izvješća o provedenom istraživanju s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, procjenom očuvanosti, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											36.000,00
AC2	Redovno provoditi praćenje stanja ciljnih i drugih značajnih vrsta šišmiša u Parku.	Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, procjenom očuvanosti, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											50.000,00
AC3	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje podzemne bioraznolikosti.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2												0,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]
AC4	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i CV vezanih uz podzemna staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
Podtema AD. Travnjačka staništa i vezane vrste															
AD1	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 6220* Eumederitanski travnjaci <i>Thero-Brachypodieteae</i> .	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											7.000,00
AD2	Redovno provoditi praćenje stanja CV zmije crvenkrlice.	Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrste, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											40.000,00
AD3	Analizirati potrebu za dodatnim istraživanjima kartiranja i ocjene stanja očuvanosti CV jarebice kamenjarke i legnja te po potrebi provesti dodatna istraživanja kartiranja i ocjene stanja očuvanosti ovih CV.	Ažurirana karta rasprostranjenosti s ocjenom stanja očuvanosti, pritisaka, prijetnji, smjernicama za praćenje stanja i preporukama za daljnje upravljanje.	1	MINGOR, vanjski suradnici											5.000,00
AD4	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CV ptica vezanih uz travnjačka staništa.	Izrađeni protokoli za praćenje stanja. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											30.000,00
AD5	Sukladno mogućnostima, provoditi mjere očuvanja i održavanja travnjačkih staništa i vezanih vrsta uključujući košnju, uklanjanje	Evidencija provedenih aktivnosti. Površina održavanih travnjačkih staništa.	2	Vlasnici nekretnina											0,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]
	drvenaste vegetacije i, gdje je prikladno, kontrolirano paljenje.														
AD6	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje travnjačkih staništa i vezanih vrsta.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2												0,00
AD7	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i CV vezanih uz travnjačka staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
Podtema AE. Šumska staništa i vezane vrste															
AE1	Analizirati rezultate kartiranja i ocjene stanja očuvanosti za CST 5330 Termo-mediterranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i> koji se provode u okviru nacionalnog projekta definiranja SMART ciljeva očuvanja.	Ažurirana karta rasprostranjenosti s ocjenom stanja očuvanosti, pritisaka, prijetnji, smjernicama za praćenje stanja i preporukama za daljnje upravljanje. Definirani SMART ciljevi očuvanja.	1	MINGOR, vanjski suradnici											0,00
AE2	Uspostaviti i provoditi praćenje stanja CST 5330 Termo-mediterranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i> .	Izrađen protokol za praćenje stanja. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											20.000,00
AE3	Provoditi uklanjanje pajasena na lokalitetima Sestrica Vela i Čuh, radi očuvanja CST 6220* Eumediteranski travnjaci <i>Thero-Brachypodietea</i> i CST 5330 Termo-mediterranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i> .	Površina restauriranog/očišćenog staništa.	1	Vanjski suradnici, DVD Sali, FZOEU, MINGOR											120.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
AE4	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje šumske bioraznolikosti.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2												0,00
AE5	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i vrsta vezanih uz šumska staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
Podtema AF. Vodena staništa i vezane vrste															
AF1	Nastaviti provoditi praćenje ekološkog stanja lokvi s preporukama za prilagodbu upravljanja.	Izvješća o praćenju ekološkog stanja lokvi s preporukama za prilagodbu upravljanja.	1	Vanjski suradnici											10.000,00
AF2	U suradnji s HV provesti restauraciju lokve u Krševu polju.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija u svakoj godini provedbe. Restaurirana lokva u Krševu polju.	3	HV, Vanjski suradnici											10.000,00
AF3	Po potrebi provoditi održavanje lokvi u Parku.	Analiza stanja lokvi i prioritizacija lokvi za održavanje i restauraciju. Tri lokve u Parku su redovno održavane. Broj restauriranih lokvi.	2												0,00
AF4	Provoditi praćenje stanja odabranih vrsta vretenaca u Parku.	Popis odabranih vrsta za praćenje. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											20.000,00
AF5	Provoditi praćenje stanja odabranih vrsta vodozemaca u Parku.	Popis odabranih vrsta za praćenje. Izvješća o provedenom praćenju stanja s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti vrsta, kvaliteti i veličini staništa, pritiscima i prijetnjama te preporukama za prilagodbu upravljanja.	2	Vanjski suradnici											20.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]
AF6	Podupirati inicijative za provedbu istraživanja i razvoj projekata vezanih uz očuvanje vodene bioraznolikosti.	Izvješća o provedenim istraživanjima. Broj ostvarenih suradnji na razvoju projekata. Evidencije provedenih projekata.	2												0,00
AF7	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja CST i CV vezanih uz vodena staništa, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1												0,00
Podtema AF. Georaznolikost															
AG1	Provesti inventarizaciju geoloških i geomorfoloških vrijednosti u Parku te vrednovati lokalitete pogodne za interpretaciju.	Izvješće o provedenoj inventarizaciji s georeferencranim podacima i preporukama za upravljanje. Popis lokaliteta pogodnih za interpretaciju.	1	Vanjski suradnici											10.000,00
AG2	Izraditi LiDAR i prateći ortofoto snimak za područje Parka.	Izrađen LiDAR snimak u visokoj rezoluciji s prijelaznom zonom od 0,5 km. Izrađen ortofoto snimak s prijelaznom zonom od 0,5 km.	2	Vanjski suradnici											50.000,00
AG3	Provesti strukturne i morfometrijske analize reljefa temeljem detaljnog digitalnog modela reljefa i pratećih ortotosnimaka.	Provadena analiza i izrađeno izvješće sa strukturno geomorfološkom i morfometrijskom kartom Parka. Izrađen plan interpretacije geomorfologije Parka.	2	Vanjski suradnici											20.000,00
AG4	Razmotriti mogućnost uspostave mjerne infrastrukture za praćenje mikroklimatskih uvjeta u Parku radi praćenja utjecaja klimatskih promjena.	Nabavljeni i postavljeni mjerni uređaji za mjerjenje osnovnih meteoroloških parametara. Oprema i mjerne procedure uskladene sa standardima Svjetske meteorološke organizacije. Godišnje izvješće.	2	Vanjski suradnici											10.000,00
AG5	Provesti geološko kartiranje i izraditi geološki vodič.	Izrađena geološka georeferencirana karta s tumačem. Izrađen i tiskan geološki vodič za posjetitelje.	3	Vanjski suradnici											5.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet ¹²	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR] [*]			
AG6	Prilikom redovnog nadzora provjeravati poštivanje propisanih mjera očuvanja geobaštine, evidentirati eventualna kršenja te o tome izvještavati nadležne institucije i inspekciju.	Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Analiza izvješća o provedenom nadzoru svake dvije godine.	1															0,00
SVEUKUPNO TEMA A.														2.671.000,00				

* Navedeni iznosi odnose se na okvirnu procjenu sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti PU, dodatno na trenutno raspoloživa redovna sredstva JU. One aktivnosti za koje nije naznačen trošak provedbe provodit će se u okviru redovnog djelovanja JU, uz prepostavku ispunjenja aktivnosti planiranih u Temi E: Razvoj kapaciteta JU potrebnih za upravljanje područjem.

Slika 28. Tovareća mužika (foto: Arhiva JU)

3.3 Tema B. Očuvanje kulturno – povijesne baštine

3.3.1 Opći cilj

Kulturno-povijesne vrijednosti Parka obnovljene su i očuvane kroz suradnju s mjerodavnim institucijama.

3.3.2 Evaluacija stanja

Park prirode Telašćica iznimno je bogat baštinjenim kulturnim vrijednostima. Povjesno - prostorni pregled baštine je dobar kao i očuvanost povijesnih i prapovijesnih lokaliteta. Unatoč skromnim kapacitetima, Javna ustanova, u suradnji sa znanstvenim i obrazovnim institucijama, nadležnim konzervatorskim odjelom i lokalnom zajednicom, provodi aktivnosti na očuvanju baštinjenih kulturnih vrijednosti na području Parka. Glavne upravljačke aktivnosti u prethodnom razdoblju obuhvaćale su istraživanja, konzervaciju i postavljanje interpretativnih sadržaja na značajnije arheološke lokalitete, pri čemu je provedene aktivnosti Ustanova sufinancirala vlastitim sredstvima. Općenito stanje kulturne baštine ocijenjeno je dobrom. Tamo gdje su istraživanja provedena, arheološki lokaliteti se konzerviraju i ne prepustaju propadanju, a glavnina ih je primjereno opremljena interpretacijskim sadržajima te se oko njih redovno održava vegetacija. Postavljene interpretativne ploče često stradavaju zbog utjecaja sunca, te ih je potrebno zamijeniti, uz ažuriranje njihovog sadržaja, a moguće je i postaviti nove na neke zanimljive lokacije.

Danas se dio arheoloških nalaza sa područja Parka čuva u Arheološkom muzeju u Zadru, a dio u zgradici Općine Sali, na Odjelu za arheologiju u Zadru i/ili u privatnim zbirkama. Recentno je otvoren **interpretacijsko edukativni centar Grpaščak**, moderno adaptirana Austrougarska signalna stanica „Signalstation“, u kojoj su interpretirane baštinjene kulturne vrijednosti te je izložena replika darovnice iz 995. godine kojom zadarski plemići ustupaju Samostanu svetoga Krševana u Zadru svoje pravo ribarenja na otocima, a čiji se izvornik čuva u Zadru.

Premda je istražena i konzervirana te je u nekoliko navrata provedeno održavanje, **antička vila rustika** u Maloj Proversi sve je izloženija prirodnom procesu propadanja uslijed djelovanja mora. Dodatna ugroza koja potencira propadanje je pojačana abrazija djelovanjem valova uslijed pomorskog prometa kroz tjesnac. Pretpostavlja se kako su njezinom propadanju doprinijeli i radovi na izgradnji kanala krajem 80tih.

Podmorje Parka bogato je **ostatcima rasutog tereta antičkih brodoloma**. Stoga je potrebna uspostava praćenja stanja takvih lokaliteta kao i periodički nadzor, kojeg je moguće organizirati kroz program obalne straže u okviru kojeg su organizirane zajedničke ophodnje konzervatora i djelatnika MUP-a, tijekom kojih se provjerava i dokumentira stanje podmorskih zaštićenih lokaliteta.

Kao i kod mnogih drugih strateških točaka u prostoru, tako i na brdu Koženjak postoje tragovi kontinuiteta korištenja lokaliteta, od ostataka željeznodobne gradine, kasnije bizantske izvidnice pa do skromnih nalaza ostataka predromaničke crkve. Na padinama Koženjaka brojni su nalazi kasnoantičke keramike, tragovi suhozida kao i manja polušpilja koju je potrebno istražiti u narednom razdoblju.

U narednom razdoblju prioritet JU je nastavak istraživanja i konzervacija arheološkog lokaliteta **Gruh - Sv. Ivan**, uređenje lokaliteta crkve Sv. Luke u Čuh polju (Crkvina) te evaluaciju konzervacije ostataka crkve Sv. Viktora. Kao jedno od najznačajnijih sakralnih nalazišta, Sv. Ivan

će se primjерено interpretirati i otvoriti za posjetitelje nakon provedenih istraživanja. Tijekom istraživanja, provedenih u četiri navrata od 2016. godine, otkriven je termalni sklop rimske vile, antička i srednjovjekovna nekropola i srednjovjekovni ostatci crkve sv.Ivana. Brojni su ulomci rimske keramike, stakla i novca, te arhitektonski ulomci kultnog karaktera ili crkvenog namještaja. Lokalitet svjedoči o kontinuitetu korištenja od kraja 1 st. sve do 15 st.

Slika 29. Sv. Ivan u Stivanjem polju (foto: arhiva JU)

Tijekom 19. stoljeća Sali je stekao status jednog od najjačih središta ribarstva na Jadranu. Pedesetih godina 20. stoljeća, u spomen na ribarstvo, najzaslužnije gospodarske grane za razvoj Sali, u Uvali Poddugopolje postavljena je spomen ploča. Vremenom je ploča zaboravljena i zapuštena. JU planira novu ploču postaviti u uvali Mir te je primjерено prezentirati. Uz to, brojni tradicijski molovi izgrađeni za privez ribarskih brodova nisu u adekvatnom stanju i nužna je njihova obnova, uz obvezan nadzor arheologa.

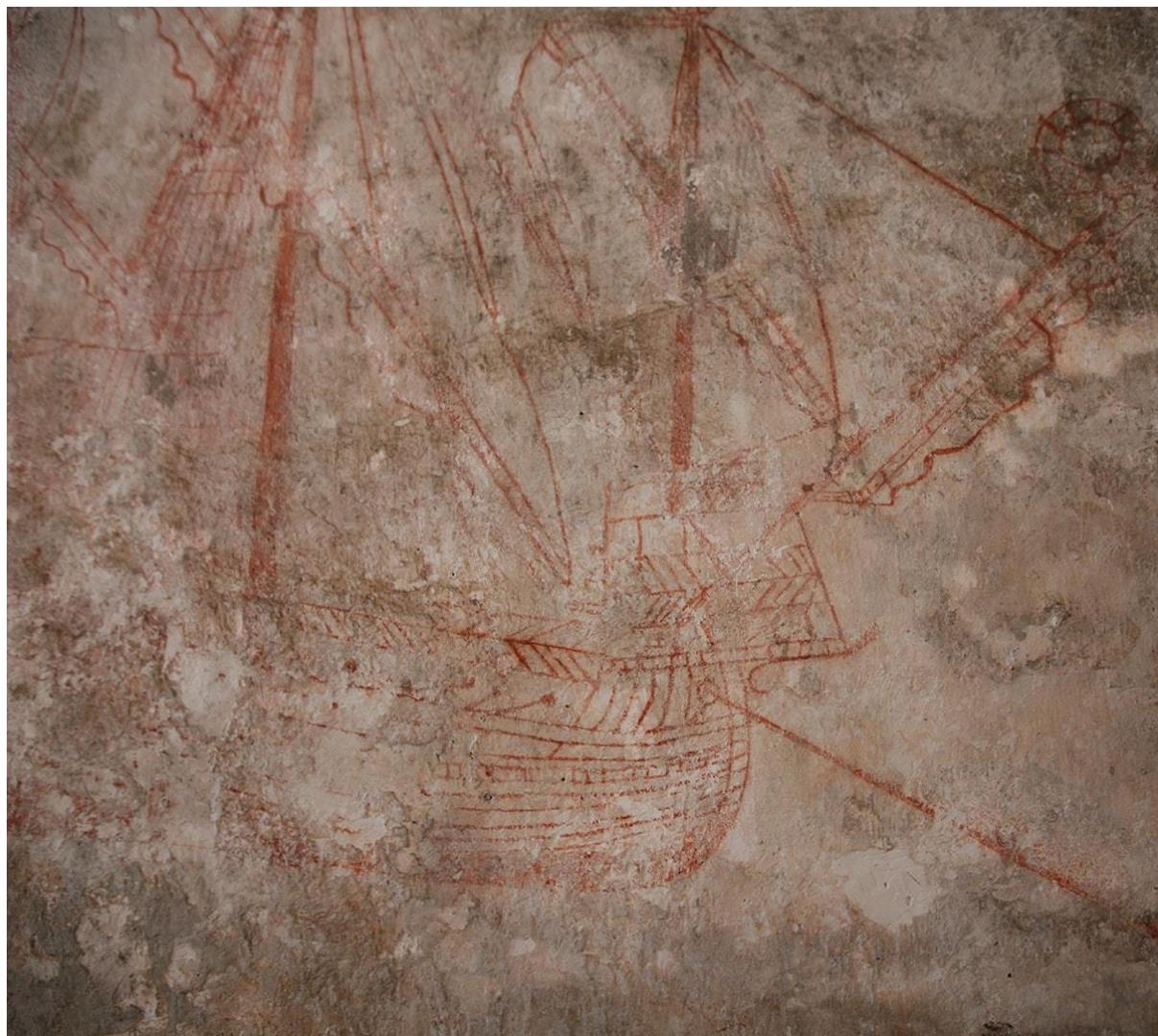
Od težačkog načina života vezanog uz djelatnosti poljoprivrede i stočarstva ostali su mnoge manje poljske kamene kućice koje se više ne koriste i ne održavaju zbog čega ih je većina urušena. S ciljem prezentacije nekadašnjeg težačkog života, JU, u suradnji s vlasnicima zemljišta, planira urediti tri kamene kućice na lokalitetima uvala Kučimol, Gmajno polje i Pećina.

Gotovo svi lokaliteti nalaze se na privatnim posjedima što je prepoznato kao izazov. S vlasnicima posjeda nije bilo konflikata u smislu ishođenja suglasnosti, no potrebno je zagovarati primjерeno sustavno rješenje kojim će se pravno urediti odnosi u smislu istraživanja, konzervacije i korištenja vrijednih arheoloških lokaliteta na privatnim zemljištima. S obzirom na dosadašnje pozitivno iskustvo i dobru suradnju s zemljoposjednicima, JU svakako može doprinijeti formiranju pravnog okvira. Otkup zemljišta prepoznato je kao jedno od mogućih rješenja, međutim nedostatak potrebnih sredstava kao i privola vlasnika dodatan su izazov za otkup zemljišta. Do danas su u registar kulturne baštine RH upisani ostaci crkve Sv. Ivana dok se crkva Sv. Viktora i antička Villa rustica u Maloj Proversi nalaze na popisu kulturnih dobara lokalnog značenja Općine Sali.

Na lokalitetima koji su uključeni u sustav posjećivanja redovito se provodi nadzor. U proteklom razdoblju nije bilo značajnijih ugroza osim povremenog hodanja po konzerviranim dijelovima arheoloških nalazišta unatoč istaknutim znakovima zabrane. Premda za sada nije bilo devastacija i uporabe metalnih detektorova svakako je nužno u neredom razdoblju pojačati nadzor posebice na zabačenijim lokalitetima.

Pretpostavlja se kako je na poznatim lokalitetima još mnoštvo neotkrivenih prapovijesnih artefakata, međutim isto tako se vjeruje kako postoji još i neotkrivenih nalazišta. Za sada nisu planirana daljnja istraživanja, međutim nužno je pratiti **moguće građevinske i poljoprivredne aktivnosti** kako bi se pravovremeno proveli preliminarni pregledi kao i nadzor tijekom zahvata i time spriječila moguća nenamjerna devastacija potencijalno vrijednih nalazišta.

Običaji otočana sastavni su dio kulturnog identiteta dalmatinskih otoka. Kroz suradnju s lokalnim kulturno-umjetničkim društvima nastoji se promicati folklorna baština nastupima na manifestacijama u organizaciji Ustanove. Potencijal postoji na dalnjem razvoju suradnje na sustavnom prikupljanju i očuvanju priča, legendi, pučkih predaja i pjesma.

Slika 30. Brod u crkvi sv. Marije (foto: arhiva JU)

3.3.3 Posebni cilj Tema B.

B. U Parku prirode Telašćica istražena je, zaštićena i prezentirana kulturna baština i tradicionalan način života kao važan dio identiteta područja.

Pokazatelji:

- Na području Parka istraženi su i valorizirani važni lokaliteti za očuvanje kulturne baštine.
- Na području Parka očuvani su i obnovljeni značajni lokaliteti i objekti kulturne baštine.
- U Parku su interpretirani značajni lokaliteti kulturne baštine.
- Šira javnost je senzibilizirana o kulturnoj baštini kroz manifestacije koje prezentiraju i potiču očuvanje kulturne baštine i tradicionalnog načina života na Otoku.
- U interni registar kulturne baštine popisana je sva materijalna i nematerijalna kulturna baština s literurnim referencama, popisom živih prenositelja baštine, arhivom starih zapisa, slika i dr.

3.3.4 Aktivnosti Teme B.

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
B. OČUVANJE KULTURNO – POVIJESNE BAŠTINE															
B1	Provesti inventarizaciju i vrednovanje kulturne baštine.	Izvješće o inventarizaciji i vrednovanju s preporukama za prilagodbu upravljanja i interpretaciju.	2	Vanjski suradnici											7.000,00
B2	Podupirati projekte i inicijative za istraživanje na području Parka.	Redovno ažuriran popis prioritetnih lokaliteta za istraživanje. Izvješća o provedenom istraživanju.	1	Vanjski suradnici, MKM, UNIZD											25.000,00
B3	Podupirati projekte i inicijative za konzervaciju arheoloških lokaliteta na području Parka.	Osmišljen projekt i ishodene potrebne dozvole. Osigurana potrebna finansijska sredstva. Izvješća o konzervaciji odabralih lokaliteta.	1	Vanjski suradnici, MKM, UNIZD											25.000,00
B4	Pratiti stanje i redovno održavati objekte kulturne baštine.	Izvješće o stanju objekata i prioritetima za održavanje. Evidencija provedenih aktivnosti održavanja na barem četiri objekta kulturne baštine.	1	Vanjski suradnici, konzervatorski odjel ZD											10.000,00
B5	Redovno provoditi akcije obnove suhozida.	Minimalno jedna akcija godišnje. Dužina obnovljenih suhozida.	2	OPG, volonteri											30.000,00
B6	Postaviti spomenik prvog spomena ribarstva u uvali Mir.	Postavljena spomen ploča.	1	Vanjski suradnici											40.000,00
B7	Obnoviti i interpretirati tri kamene kućice na lokalitetima: Uvala Kučimul, Gmajno polje i Pećina.	Izrađena potrebna dokumentacija. Osigurana finansijska sredstva. Obnovljene i interpretirane tri poljske kućice.	3	Općina Sali											1.000.000,00
B8	Poticati obnavljanje i, sukladno mogućnostima, održavati postojeće ribarske muliće.	Minimalno jedna ostvarena suradnja na održavanju ili obnovi ribarskih mulića.	3	Općina Sali											10.000,00
B9	Uspostaviti i redovito dopunjavati registar materijalne i nematerijalne kulturne baštine PP Telašćica kao prostornu bazu podataka.	Redovito dopunjavan prostorni registar kulturne baštine. Postojeći podaci uneseni su u prostorni registar kulturne baštine.	1												0,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
		Svaki element baze obuhvaća naziv, kratki opis, referencu na literaturne navode, popis živih prenositelja baštine i sl. Broj elemenata kulturne baštine godišnje dodan i/ili ažuriran u bazi.													
B10	Uspostaviti arhivu pisanih, audio i video zapisa priča, legendi, običaja i govora lokalnog stanovništva te arhivu starih fotografija.	Broj prikupljenih audio i video zapisa te starih fotografija. Uspostavljena arhiva.	3	Vanjski suradnici											15.000,00
B11	Poticati očuvanje nematerijalne kulturne baštine (korskog pjevanja, tovareće mužike, saljskog kola i dr.) uključivanjem u manifestacije.	JU je uključena u minimalno jednu manifestaciju godišnje.	3	Vanjski suradnici											30.000,00
B12	Poticati i podupirati uvrštanje objekata i lokaliteta na popis zaštićenih kulturnih dobara RH.	Popis objekata i lokaliteta kulturne baštine značajnih za uvrštanje na popis zaštićenih kulturnih dobara RH. Broj uvrštenih objekata i/ili lokaliteta u popis kulturnih dobara RH.	3	MKM											0,00
B13	Razvijati interpretacijske sadržaje i edukativne programe na temu različitih elemenata kulturne baštine, povijesti i tradicije Parka.	Razvijeni i implementirani interpretativni sadržaji.	3	Vanjski suradnici											15.000,00
B14	Logistički podupirati manifestacije koje uključuju promociju kulturne baštine i običaja.	JU je uključena u minimalno jednu manifestaciju godišnje.	3	Vanjski suradnici											30.000,00
B15	Prilikom redovnog nadzora evidentirati stanje lokaliteta kulturne baštine u Parku, te o eventualnim oštećenjima izvještavati nadležne institucije i inspekciju	Izvješća o provedenom nadzoru. Broj prijava.	1	MKM, KO, DIRH											0,00
SVEUKUPNO TEMA B.															1.237.000,00

* Navedeni iznosi odnose se na okvirnu procjenu sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti PU, dodatno na trenutno raspoloživa redovna sredstva JU. One aktivnosti za koje nije naznačen trošak provedbe provodit će se u okviru redovnog djelovanja JU, uz pretpostavku ispunjenja aktivnosti planiranih u Temi E: Razvoj kapaciteta JU potrebnih za upravljanje područjem.

Slika 31. Maslinici u polju (foto: arhiva JU)

3.4 Tema C. Podrška lokalnoj zajednici i održivo korištenje prirodnih dobara

3.4.1 Opći cilj

Zadovoljna i prosperitetna lokalna zajednica koja, uz potporu Javne ustanove i u suradnji s njom, obavlja svoje djelatnosti u skladu s ciljevima upravljanja Parkom.

3.4.2 Evaluacija stanja

Nesigurnost i nestabilnost prihoda od tradicionalnih oblika bavljenja poljoprivredom, potencirano padom broja stanovnika na Dugom otoku, doveli su do značajnog smanjenja poljoprivredne proizvodnje te okretanja stanovnika drugim gospodarskim djelatnostima, u prvom redu turizmu. Početkom 20. st. kada je u Salima bilo i najviše stanovnika, na području PP Telašćica obradivalo se oko 400 ha obradivih površina i to preko 200 ha maslina, 150 ha vinograda, te oko 40 ha oranica. Danas se obrađuje polovina površina pod maslinicima, te manje od 10 % vinograda i oranica. Nasadi maslina nalaze se na terasastim poljima gdje je zasađeno oko 200 ha, od čega se obrađuje oko 100-150 ha (oko 15.000 stabala) i to uglavnom u ekstenzivnom ili poluintenzivnom uzgoju sa starosti maslina u prosjeku između 50 i 200 godina. Od osobite važnosti za poljoprivredu je 10 krških polja na području Parka. U Tablica 6. prikazana je evaluacija stanja i obrađenosti krških polja prema podacima JU.

Lokacija	Površina	Uzgoj
Kršovo polje	10 ha	Obrađuje se 40%, vinogradi, povrtne kulture (krumpir) i mlade masline
Gmajno polje	11 ha	Obrađuje se 30%, vinova loza, sezonsko povrće
Stivanje polje	10 ha	Obrađuje se 5% (krumpir), uglavnom zapušteno
Arnjevo polje	3 ha	1 ha maslinika pod ekološkom proizvodnjom i povrtne kulture
Dugo polje i Krševanje polje Njarica	10 ha 8 ha	Obrađuje se manje od 10%, vinogradi, sezonsko povrće
Čuh polje	7 ha	Obrađuje se manje od 5%, manji povrtnjaci, masline
Kobiljak polje	3 ha	Potpuno zapušteno
Pećina polje	1,5 ha	Potpuno zapušteno

Tablica 6. Krška polja u Parku s prikazom stanja i obrađenosti (arhiva JU)

Značajan prostor za unaprjeđenje trenutnog stanja prvenstveno se očituje kroz potrebu pomlađivanja i boljeg održavanja maslina i vinograda. JU u narednom razdoblju planira poticati veći razvoj ekološke i integrirane poljoprivrede. Osim navedenog, na poljoprivrednim površinama Parka poželjna je tradicionalna ispaša stoke koje danas gotovo da i nema jer je stočarstvo svedeno na minimum (pokušaj uspostave opisan u evaluaciji travnjačkih staništa). Pčelarstvo je slabo razvijeno, sa samo nekolicinom košnica na području Parka.

Stagnaciji poljoprivrede na ovom području svakako doprinose neriješeni imovinsko-pravni odnosi i velika usitnjenošć poljoprivrednih zemljišta. Ugroze za poljoprivrednu proizvodnju su sve učestalije prirodne nepogode (suša, jak vjetar, bujice), nedostatak vode za bavljenje poljoprivredom, nedostatak financija i neodržavani makadamski putevi zbog kojih je često teško doći do pojedinih poljoprivrednih parcela. Dodatna otežavajuća okolnost je i slaba isplativost poljoprivredne proizvodnje u odnosu na bavljenje turizmom, nedostatak radne snage te visoka životna dob preostalih poljoprivrednika. U prethodnom razdoblju JU je redovno objavljivala natječaj za potpomaganje poljoprivrednika u obnavljanju zapuštenih polja, stočarstvu i sl. kroz davanje repromaterijala, no izostao je veći odaziv te često finansijska sredstva nisu bila u potpunosti potrošena.

Unatoč prethodno navedenim ugrozama, prema APPRRR (2021) na području općine Sali registrirana su ukupno 253 obiteljska poljoprivredna gospodarstva, od kojih samo naselje Sali ima 105 OPG-ova što ukazuje na značajne mogućnosti unaprjeđenja i daljnog razvoja poljoprivrede. Iako poljoprivreda više nije glavna djelatnost, prema podacima Lokalne razvojne strategije LAG Marea (2014-2020), gotovo se svo stanovništvo na Otoku bavi poljoprivrednom proizvodnjom za vlastite potrebe, ali i za rastuću turističku potražnju te je prisutna prodaja s kućnog praga. Lokalno stanovništvo u poljoprivredi i dalje vidi velik potencijal te smatra da bi se trebala poticati tradicionalna poljoprivredna proizvodnja kroz potpore, kao i kroz okrupnjavajuće zemljишnih čestica koje su često jako rascjepkane. Lokalno stanovništvo, kroz provedene polustrukturiранe intervjuje za izradu ovog PU, istaknulo je da veliku ugrozu predstavljaju neautohtone divlje životinje koje rade veliku štetu na usjevima u koje je uložen ogroman trud te smatraju da je rješavanje problema lova i divljači jedno od glavnih problema za koje se mora iznaći rješenje.

Za potrebe uspostave Posjetiteljskog centra Grpašćak napravljena je analiza proizvodnje otoka te je s pojedinim proizvođačima dogovoren otkup njihovih proizvoda (med i ostali pčelinji proizvodi, maslinovo ulje i tradicijski suveniri) za prodaju unutar Centra. Otežavajuća okolnost za Javnu ustanovu predstavlja nepostojanje certificiranih proizvoda, a za što nema interesa među lokalnim proizvođačima jer je potražnja veća od ponude te se glavnina proizvoda prodaje već na kućnom pragu. U svrhu rješavanja nepostojanja certifikata JU je pokušala osnovati poljoprivrednu zadrugu, ali nedovoljna zainteresiranost poljoprivrednika i nedostatak upravitelja zadruge spriječili su samo osnivanje. S ciljem okrupnijivanja poljoprivrednih površina, brendiranja i certificiranja proizvoda iz Parka te njihovog plasmana kroz gospodarske objekte JU potrebno je i dalje poticati udruživanje malih poljoprivrednika.

Tijekom 2017. godine, provedene su ankete s 11 lokalnih ribara (Ramov i Grbin, 2017). Prema rezultatima tog istraživanja, preko 90 % ispitanika navelo je da manje od pola vlastitih prihoda uprihođuju od ribolova te su smatrali da im prihodi od ribarstva ne omogućuju kvalitetan život. Također preko 90 % ispitanika smatralo je da se količina ribe u moru smanjuje s vremenom, ali da morska zaštićena područja poboljšavaju staništa unutar svojih granica te su predlagali veće uključivanje ribara u aktivnosti upravljanja i donošenja odluka u Parku. Tijekom 2017. godine, s ciljem jačanja suradnje i poboljšanja stanja ihtiofaune, JU je osnovala Lokalno savjetodavno vijeće za ribarstvo i uključila lokalne ribare kao dio savjetodavnog tijela te su isti sudjelovali u postupku za uvrštanje PP Telašćica u Pravilnik o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova. S ribarima iz savjetodavnog tijela usuglašena je i uvrštena u Pravilnik prostorno-vremenska zonacija ribolova, a sami ribari su svjesni ograničenja i mogućnosti ribarenja na ovom području. Dobro uspostavljena suradnja između JU i ribara očituje se i kroz poštivanje navedenih pravila i dojave samih ribara o ilegalnim radnjama u Parku te ribari ističu ribarstvo i riblji fond kao vrijednosti potrebne za očuvanje. Potencijalna ugroza za riblji fond je širenje invazivnih stranih vrsta poput srebrenopruge

napuhače (*Lagocephalus sceleratus*) i ribe lav/ribe paun (*Pterois miles*) koje su zabilježene u Jadranu dok njihovo pojavljivanje za sad nije uočeno u akvatoriju Parka. Radi suzbijanja invazivnih stranih vrsta, a samim time i očuvanja autohtone ihtiofaune potrebno je omogućiti ribarima izlov invazivne strane vrsta bez vremenskog ograničenja i propisane količine izlova.

Glavni problem vezan za zajedničko otvoreno lovište Dugi otok – Istok, XIII/107 je nepostojanje lovoovlaštenika i provođenja lovog gospodarenja sukladno izrađenom LGO. Naime, lovište je dodijeljeno na čuvanje Lovačkom savezu Zadarske županije te se, po potrebi, provodi reduksijski i sanitarni odstrel. S obzirom na navedeno, stvarno stanje matičnog fonda glavnih vrsta divljači nije poznato iako je matični fond propisan LGO-om. Dodatna otežavajuća okolnost je prisutnost alohtonih vrsta na Otoku, od kojih su neke, poput fazana, unesene temeljem tada važećih LGO te je pretpostavka da se njihove populacije, s obzirom na izostanak odstrela, dalje razmnožavaju i povećavaju te predstavljaju prijetnju za druge vrste prvenstveno zbog kompetencije za hranu.

U razgovorima provedenim tijekom procesa izrade ovog PU, lokalni stanovnici istakli su problem šteta na poljoprivrednim površinama (masline, vinogradi, usjevi i dr.) od alohtonih vrsta divljači. Znatne štete na poljoprivrednim površinama uzrokuje jelen aksis čija je populacija u porastu, a vrsta je uvrštena na Popis invazivnih stranih vrsta koje izazivaju zabrinutost u Europskoj uniji tzv. Unijin popis 2. kolovoza 2022. godine. Osim prouzrokovanih šteta na poljoprivrednom zemljištu, jelen aksis također predstavlja opasnost za sigurnost u cestovnom prometu.

Populacija muflona je stabilna te se održava njegova brojnost, a sama vrsta rijetko uzrokuje štete na poljoprivrednim površinama. Od ostalih vrsta divljači navedenih u LGO, prema kazivanju dionika i djelatnika JU, u lovištu nije prisutan zec obični i svinja divlja, dok se rasprostranjenost divljeg kunića nalazi van granica Parka. Nadalje, na području lovišta postoje naznake moguće prisutnosti čaglja (*Canis aureus*) što je potrebno dodatno istražiti i, sukladno rezultatima, s njom gospodariti te je uvrstiti u novi LGO prilikom njegove izrade.

Krivoval unutar Parka nije prisutan, a u predstojećem razdoblju potrebno je jačati suradnju s Lovačkim savezom Zadarske županije vezano uz nadzor nad poštivanjem utvrđenih pravila za lovne aktivnosti, ali i vezano uz suradnju u općenitom praćenju stanja i pojave na terenu.

S ciljem održivog gospodarenja lovištem te suočenjem prouzrokovanih šteta od lovne divljači na najmanju mogući mjeru potrebno je, u što skorijem roku, iznaći rješenje za upravljanje tj. lovno gospodarenje. U tom smislu prvi korak predstavlja prebrojavanje divljači i određivanje matičnog fonda s ciljem kvalitetnijeg lovog gospodarenja.

Kao mogući doprinos za rješavanje problema gospodarenja ovim lovištem Javna ustanova prepoznaće zagovaranje pri nadležnom ministarstvu za potpuno uklanjanje fazana s Dugog otoka, pokretanje postupka ukidanja lovišta, te posljedičnu izradu i donošenje programa zaštite divljači u skladu s kojim bi se dalje upravljalo vrstama krupne divljači.

3.4.3 Posebni cilj Teme C.

C. Ostvarena je suradnja Javne ustanove s lokalnom zajednicom na održivom i racionalnom korištenju prirodnih dobara u skladu s ciljevima očuvanja staništa, vrsta i drugih vrijednosti Parka.

Pokazatelji:

- Minimalno jedna ostvarena suradnja s lokalnom zajednicom vezana uz održivo korištenje prirodnih dobara.

- Broj poljoprivrednika koji se bave ekološkom poljoprivredom raste u odnosu na 2022. godinu.
- Brojnost alohtone divljači u Parku se smanjuje u odnosu na procijenjenu brojnost iz lovnog-gospodarske osnove u 2020. godini.
- Rezultati praćenja ribljeg fonda ukazuju na stabilno ili bolje stanje populacija ribljih vrsta u odnosu na rezultate početnih studija praćenja stanja.
- Prijavljen minimalno jedan zajednički projekt s lokalnom zajednicom.

Slika 32. vrijedne ruke (foto: arhiva JU)

3.4.4 Aktivnosti Teme C.

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
C. PODRŠKA LOKALNOJ ZAJEDNICI I ODRŽIVO KORIŠTENJE PRIRODNIH DOBARA															
C1	Istražiti postojanje podzemnih izvora vode u Parku s ciljem osiguravanja vode za poljoprivrednu.	Izvješće o provedenom istraživanju.	2	Vanjski suradnici, HV											30.000,00
C2	Prikupiti podatke o korištenju gnojiva i kemijskih sredstava na poljoprivrednim površinama / parcelama koje su na područjima sakupljanja oborinskih voda koje se ulijevaju u uvalu te po potrebi provoditi daljnja istraživanja.	Rezultati provedenih anketa/intervjua. Evidencija opažanja s terena. Po potrebi, rezultati provedenih istraživanja.	2	Vanjski suradnici											10.000,00
C3	Provoditi informiranje lokalnog stanovništva o štetnim utjecajima kemijskih sredstava na okoliš.	Minimalno jedno informiranje u svakoj godini provedbe. Broj sudionika.	2	Vanjski suradnici											5.000,00
C4	Popisati i pratiti načine i intenzitet bavljenja poljoprivredom te identificirati poljoprivrednike koji su zainteresirani za ekološku proizvodnju.	Izrađen popis. Identificirani su poljoprivrednici zainteresirani za ekološku poljoprivrednu.	2												0
C5	Poticati poljoprivrednike koji doprinose očuvanju bioraznolikosti, tradicijskih sorti i pasmina na području Parka.	Iznos utrošenih sredstava na potpore poljoprivrednicima. Broj uključenih poljoprivrednika. Površina obnovljenog i/ili održavanog poljoprivrednog zemljišta.	2	Vanjski suradnici											30.000,00
C6	Poticati razvoj projekata za pokretanje i razvoj poljoprivredne proizvodnje koja podržava očuvanje bioraznolikosti.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija/događanje u svakoj godini provedbe.	2	Vanjski suradnici, LAG											25.000,00
C7	Poticati informiranje i pružanje pomoći lokalnim poljoprivrednicima u prijavi i ostvarivanju poticaja iz dobrotoljnih mjera koje doprinose okolišu (IAKS mjere iz PRR) i/ili budućih eko-shema.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija s nadležnim institucionalnim dionicima godišnje. Broj korisnika i površine pod raznim IAKS mjerama.	2	Savjetodavna služba											0
C8	U suradnji s poljoprivrednicima i lokalnom samoupravom poticati udruživanje malih	Minimalno jedan sastanak/komunikacija/događanje u svakoj godini provedbe.	3	Vanjski suradnici, lokalni poljoprivrednici,											100.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
	poljoprivrednika (zadruga) i uspostavljanje sustava kontrole kvalitete proizvoda.	Uspostavljena zadruga. Uspostavljen sustav kontrole kvalitete.		lokalna samouprava											
C9	Omogućiti prodaju lokalnih poljoprivrednih proizvoda na događanjima i u info centrima u Parku.	Broj lokalnih poljoprivrednika s kojima je ostvarena suradnja. Broj lokalnih poljoprivrednih proizvoda na ponudi u info centrima Parka. Broj lokalnih poljoprivrednih proizvoda u ponudi na događanjima u Parku.	2	Vanjski suradnici, OPG-ovi											15.000,00
C10	Redovno održavati i obnavljati makadamske puteve do poljoprivrednih zemljišta.	Godišnje izvješće o održavanju puteva.	2	Vanjski suradnici											250.000,00
C11	U suradnji s lokalnim poljoprivrednicima osmislići projektni prijedlog, osigurati finansijska sredstva te postaviti ograda na poljoprivrednim zemljištima s utvrđenim povećanim štetama od divljači.	Osmišljen projektni prijedlog. Osigurana finansijska sredstva. Broj uključenih poljoprivrednika. Broj ograđenih poljoprivrednih zemljišta. Dužina postavljene ograde.	3	Vanjski suradnici											300.000,00
C12	Uključivati se u rad odbora za praćenje provedbe Strategije razvoja poljoprivrede Općine Sali.	Broj održanih sastanaka odbora na kojima je sudjelovala JU.	2	Općina Sali											0,00
C13	Održavati sastanke lokalnog savjetodavnog vijeća za ribarstvo.	Minimalno jedan sastanak godišnje. Izvješća sa sastanaka s prijedlozima za prilagodbu upravljanja ribarstvom u Parku.	1	Lokalna zajednica											5.000,00
C14	Uključivati se u izradu zakonskih akata vezanih uz ribarstvo.	Broj sastanaka/komunikacija. Broj dostavljenih prijedloga. Broj uvaženih prijedloga.	1	MP, MINGOR											0
C15	Pratiti ribolovni pritisak te sukladno rezultatima revidirati zone zabrane ribolova.	Izvješća o ribolovnom pritisku po utvrđenim zonama ribolova. Prostorna izmjena zona zabrane ribolova.	1												0
C16	Zagovarati MP za izdavanje posebne dozvole za ribolov invazivnih vrsta bez vremenskog ograničenja i propisane količine izlova s ciljem suzbijanja njihovog širenja.	Broj sastanaka/komunikacija. Broj izdanih posebnih dozvola.	1	MP, MINGOR											0

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
C17	Istražiti mogućnosti te, sukladno rezultatima, zagovarati ukidanje lovišta Dugi otok - Istok, XIII/107.	Broj sastanaka/komunikacija s nadležnim dionicima. Ukinuto lovište Dugi otok - Istok. Izrađen program zaštite divljači.	2	LSZDŽ, ZDŽ, MP, MINGOR											0
C18	Osmisliti projektni prijedlog, osigurati finansijska sredstva te provesti projekt uklanjanja invazivnih i stranih lovnih vrsta s Dugog otoka, s naglaskom na jelena aksisa.	Osmišljen projektni prijedlog. Ishodena potrebna dokumentacija. Osigurana finansijska sredstva. Evidencija provedenih aktivnosti. Uklonjen jelen aksis.	3	LSZDŽ, ZDŽ, MP, MINGOR											200.000,00
C19	Nastaviti razvijati suradnju s Lovačkim savezom Zadarske županije vezano uz nadzor nad poštivanjem utvrđenih pravila za lovne aktivnosti.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Godišnja izvješća o provedenom nadzoru. Podaci o brojnosti i evidenciji odstrela divljači dostupni su JU.	2	LSZDŽ											0

SVEUKUPNO TEMA C. 970.000,00

* Navedeni iznosi odnose se na okvirnu procjenu sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti PU, dodatno na trenutno raspoloživa redovna sredstva JU. One aktivnosti za koje nije naznačen trošak provedbe provodit će se u okviru redovnog djelovanja JU, uz pretpostavku ispunjenja aktivnosti planiranih u Temi E: Razvoj kapaciteta JU potrebnih za upravljanje područjem.

Slika 33. Poućna staza Jezero Mir (foto: arhiva JU)

3.5 Tema D. Upravljanje posjećivanjem, edukacija i interpretacija

3.5.1 Opći cilj

OPĆI CILJ | Posjećivanje je prilagođeno očuvanju vrijednosti Parka, a razvijena infrastruktura, programi i sadržaji u ponudi nude posjetiteljima autentično iskustvo boravka u prirodi i priliku za učenje.

3.5.2 Evaluacija stanja

Detaljniji podaci o broju posjetitelja Parka dostupni su od uvođenja sustava elektronske kontrole i prodaje ulaznica e-ticketing 2015. godine. U 2022. godini sustav je unaprijeđen te je uspostavljeno praćenje broja posjetitelja izletničkih plovila temeljem prodanih ulaznica dok se podaci za prethodne godine u toj kategoriji posjetitelja odnose na procjene broja posjetitelja temeljem broja uplova izletničkih plovila. S obzirom na navedeno tijekom ljetne turističke sezone 2022. godine izdano je oko 100.000 ulaznica od čega najveći dio čine posjetitelji s izletničkih plovila (oko 65.000), individualni posjetitelji na kopnenom ulazu Dolac (oko 21.000), ulaznice za plovila (oko 6.000) te također, od 2022. godine uvedena kategorija, motorna vozila (oko 7.000). Da bi se dobila procjena broja ljudi na plovilima (nautičari) broj prodanih ulaznica se množi sa prosječno 4 osobe po brodu, čime je procijenjeno da je Park u 2022. godini posjetilo oko 24.000 posjetitelja nautičara. Navedeni broj posjetitelja u ljetnoj sezoni 2022. godine, odgovara procijenjenom broju posjetitelja iz prethodnih godina koji je također iznosio oko 110.000 posjetitelja godišnje, s najvećim brojem u 2019. kad je Park posjetilo preko 120.000 posjetitelja. Većina gostiju Park posjećuje tijekom ljetne sezone, tj. od lipnja do listopada, najviše u srpnju i kolovozu, s tim da je veća posjećenost tijekom tjedna dok je vikendom smjena posjetitelja. Uz to, posjetitelji najčešće dolaze u Park u periodu od 10 h do 15 h. Praćenje prostorne distribucije posjećivanja uspostavljeno je na pomorskom dijelu kroz prodaju ulaznica za nautičare s označenim GPS koordinatama. Praćenje ukupne prostorne distribucije posjetitelja i utjecaja posjećivanja na vrijednosti Parka za sad nije uspostavljeno.

Ulaznice u Park se mogu kupiti na kopnenom ulazu Dolac, u partnerskim turističkim agencijama, u sklopu organiziranih brodarskih izleta, direktnom naplatom nautičarima te preko centraliziranog sustava za upravljanje ulaznicama e-ticket odnosno platforme parkovi Hrvatske i web shopa mySea za nautičare. Do 2022. godine se ulaznica u Park kopnom naplaćivala po osobi, dok se ulazak izletničkim brodovima naplaćivao prema kapacitetu broda (maksimalni broj ljudi kojeg brod može primiti), a nautičarima prema veličini broda. Od 2022. godine se za ulazak kopnom u Park, osim naplate ulaznica po osobi, naplaćuje i ulazak motornih vozila (izuzev onih koji koriste električni pogon), dok se naplata ulaznica za izletničke brodove naplaćuje prema točnom broju posjetitelja na brodu, a naplata za nautičare je i dalje prema veličini broda. Prednosti sustava Parkovi Hrvatske su što omogućuje i prodaju ulaznica s drugim parkovima (NP Mljet, NP Kornati i PP Lastovsko otočje) te analizu o broju posjetitelja po datumima, no s druge strane česte programske greške i nekompatibilnost sustava s drugim programima ponekad dovode do blokiranja sustava za vrijeme većeg pritiska, odnosno tijekom ljetne sezone. Kupnja ulaznica preko web-a nije moguća za trenutni dan već samo za dan unaprijed. JU u narednom periodu planira uspostaviti i kupnju ulaznica preko web stranice Parka na kojoj već postoji web shop, ali trenutno se klikom na njega korisnika preusmjerava na web shop Parkovi Hrvatske.

U najposjećenijem dijelu Parka, tj. širem području uvale Mir s jezerom Mir i strmcima, uslijed većeg pritiska posjetitelja tijekom ljetnih mjeseci dolazi do pojave gužvi. To potencijalno može negativno utjecati na doživljaj posjeta i zadovoljstvo posjetitelja kao i na prirodne vrijednosti

Parka (JU PP Telašćica, 2020a). Pogrešna promocija jezera Mir kao „prekrasnog jezera s ljekovitim svojstvima blata/mulja“, od pružatelja turističkih usluga, dodatno povećava pritisak na jezero. S tim u vezi, problem predstavlja i često nezadovoljavajuća kvaliteta vode u jezeru. Taj se pritisak može ublažiti regulacijom izdavanja koncesijskih odobrenja za brodske izlete, kojih je u 2022. godini izdano pedeset. Negativni utjecaj u širem području uvale Mir dodatno povećava veliki broj brodova, česta neprilagođena brzina jet-skija kao i povremeno preletanje helikoptera za vrijeme turističke sezone. Sve navedeno dovodi do povećanog rizika za sigurnost posjetitelja čemu doprinosi i ponekad neprimjereno ponašanje posjetitelja, poput kupanja na nedozvoljenim lokalitetima. Usljed povećanog pritiska posjećivanja izazov predstavlja i prikupljanje i odvoz otpada koje trenutno nije riješeno na adekvatan način. Potencijalna ugroza za posjetitelje, prvenstveno kupače, su i otpadne vode brodara za čiju kontrolu čuvari prirode nemaju nadležnost već povremenu kontrolu obavlja lučka kapetanija.

Veliki pritisak posjećivanja na pojedinim lokalitetima prepoznalo je i lokalno stanovništvo koje smatra da je potrebno „razvijati turizam s boljom ponudom – jednom stepenicom „boljih“ turista“ te da „treba raditi na turizmu kako bi osigurali bolju i kvalitetniju klijentelu i nikako ići u smjeru masovnosti“.

Postojeća posjetiteljska infrastruktura ne zadovoljava potrebe velikog broja posjetitelja. Trenutni sanitarni čvor u sklopu Konobe Tilago nije dostatan za prisutno opterećenje tijekom ljetne sezone. Adrenalinski park uz jezero Mir nije u funkciji od 2020. godine te je u lošem stanju i nije siguran za korištenje. Kapaciteti bova za sidrenje i priveza nisu dostatni za trenutnu potražnju nautičara i brodara, a problem predstavlja nemogućnost legalizacije postavljenih pontonskih privezišta ili postavljanja novih, zbog ograničenja propisanih Prostornim planom. Nadalje, prepoznata je potreba za postavljanjem dodatnih ekološki prihvatljivih sidrišta i plutajućih pontona u drugim prikladnim uvalama u Parku te uspostavom sustava rezervacija bova za privez (JU PP Telašćica, 2020a). Na rješavanju tih pitanja JU već ima uspostavljenu suradnju s Lučkom kapetanijom.

Problem za ulazak osobnim vozilima predstavlja uska prometnica kroz Park (od ulaza Dolac do IEC Grpaščak te do parkirališta u Gmajnom polju). Radi rasterećenja te prometnice planirana je uspostava vozne linije mini autobusom s 20 sjedećih mjesta, na relaciji Sali – IEC Grpaščak - uvala Mir, zbog čega je 2022. godine prošireno parkiralište u uvali Mir za potrebe mini autobusa, dok je dolazak osobnim vozilima na njega zabranjen. Zbog nemogućnosti pronalaska djelatnika za upravljanje mini autobusom navedena linija nije uspostavljena, no JU je za vrijeme trajanja turističke sezone (u periodu od 15.06. do 03.10.) organizirala prijevoz posjetitelja kombijima od parkirališta na Gmajnom polju do uvali Mir. U tu svrhu je uz cestu napravljeno 12 ugibališta za mimoilaženje vozila te je prošireno postojeće parkiralište na Gmajnom polju za dodatnih 80 parkirališnih mjesta. Daljnji pozitivan pomak moguć je kroz regulaciju i definiranje maksimalnog broja motornih vozila unutar Parka.

Novootvoreni IEC Grpaščak pruža i nove mogućnosti za razvoj i provođenje edukacijskih i prezentacijskih sadržaja. Tijekom prve ljetne turističke sezone (2022.) Centar je posjetilo oko 22.000 većinom individualnih posjetitelja.

Interes posjetitelja pobuđuje i utočište za dalmatinske magarce u Uvali Mir. Stoga je 2022. godine JU, u blizini vidikovca u uvali Mir, uredila tor za magarce u kojem se mogu razgledati magarci, čime se smanjio pritisak od posjećivanja na utočište.

Na području cijelog Parka, uz atraktivne posjetiteljske lokalitete postavljene su informacijsko-edukacijske ploče većina kojih je u lošem stanju zbog dotrajalosti te ih je potrebno obnoviti. Navedeno stanje se posebno odnosi na ploče koje se nalazi u blizini mora te su zbog izražene posolice i ostalih vremenskih neprilika u znatno lošijem stanju od ostalih. Za razliku od toga, pješačka i prometna signalizacija u Parku je u dobrom stanju.

Posjetiteljske staze većinom su makadamski putevi koji se uslijed vremenskih prilika, tj. kiša ispiru zbog čega ih je potrebno redovno održavati. Dijelovi pješačkih staza, makadamski putevi i dijelovi javnih prometnica koriste se za bicikлизam iako u Parku nema uspostavljenih biciklističkih staza. Parkiralište za bicikle prisutno je samo u Uvali Mir te nije dostatno za prihvatanje većeg broja bicikala. Također, nedostaju i uređena mjesta za odmor duž korištenih prometnica u Parku.

Unutar Parka postoji manji broj privatnih smještajnih kapaciteta za čije posjetitelje se naplaćuje posebna ulaznica. Daljnje povećanje smještajnih kapaciteta moguće je kroz rekonstrukciju određenog broja objekata izgrađenih prije 1968. godine¹³ u postojećim gabaritima te njihovog opremanja i stavljanja u funkciju smještaja (JU PP Telašćica, 2020a).

Prezentaciju i edukaciju o Parku JU provodi kroz vođene ture organizirane na zahtjev posjetitelja, putem dvije digitalne edukacijske ture (morska i kopnena) te kroz postavljene informativno-edukativne table i dvije poučne staze. Za dvije digitalne edukacijske ture nije uspostavljeno praćenje broja korištenja digitalnih tura. Daljnje unaprjeđenje interpretacije vrijednosti područja potrebno je putem uspostave planirane poučne staze „Maslinarski put“ te redovnim održavanjem već uspostavljenih poučnih staza, osobito podmorske poučne staze.

Slika 34. Podmorska poučna staza (foto: arhiva JU)

¹³ Postoji oko 400 objekata napravljenih prije 1968. godine koji su dislocirani (tradicione kuće).

Kroz postojeće edukacijske programe JU, u suradnji s lokalnom školom, godišnje se u prosjeku održi od pet do sedam edukacija. U sklopu IEC Grpaščak u narednom periodu predviđa se i uspostava novih edukacijskih programa - Stanišni tipovi od Grpaščaka do Uvale Mir te Kulturna baština. Za navedene edukacijske programe planirana je izrada knjižice s objašnjenom metodologijom edukacije i tiskanje edukacijskih materijala na engleskom jeziku (JU PP Telašćica, 2020a). Suradnja s WWF-om s ciljem poboljšanja suradnje zaštićenih područja i lokalne zajednice rezultirala je idejom za razvoj Mreže škola u zaštićenom području na kojoj osim JU PP Telašćica sudjeluju i JU PP Vransko jezero te JU NP Paklenica. Razvoj ideje Mreže škola zaustavljen je zbog pandemije, a u narednom periodu očekuje se daljnja razrada ideje te sama izrada i realizacija programa. Tijekom pandemije se nisu održavali volonterski programi, dok se 2022. godine ponovno započelo s njihovom provedbom. Volonteri su smješteni u nekadašnjem kampu/odmaralištu, a JU ne raspolaže smještajnim kapacitetima za prihvat većeg broja volontera. Uz sve navedene programe planirane u nadolazećem periodu bilo bi korisno i razmotriti mogućnost izrade i uspostave posebnih programa za posjetitelje koji se u Parku zadržavaju nekoliko sati te za ciljane manje grupe posjetitelja s brodova, kapaciteta 20 – 40 putnika, uz educiranog vodiča na brodu. Korak prema širenju ponude edukacijskih programa moguć je kroz veće uključivanje i edukaciju lokalne zajednice te njihovo vođenje tura po Parku s naglaskom na stručno vođenje (JU PP Telašćica, 2020a).

Slika 35. Edukacijska dvorana u IEC Grpaščak (foto: arhiva JU)

Dodatna ponuda za posjetitelje uključuje i ronjenje na pet lokaliteta kroz vođene ronilačke ture ronilačkih centara koji imaju sklopljeno koncesijsko odobrenje s JU. Godišnje ove ture koristi oko 200 ronioca, a povećanje broja ronioca moguće je kroz proširenje i uspostavu novih ronilačkih lokacija kao i bolju ponudu i promidžbu ove aktivnosti. Za razvoj dodatnih rekreativskih aktivnosti unutar Parka potrebno je razvijati suradnju s pružateljima koncesijskih usluga i davati koncesijska odobrenja za njihovo provođenje unutar Parka (npr. kajaci i sl.).

JU informacije o Parku komunicira posjetiteljima svim standardnim kanalima, od informacijskih ploča u Parku, preko informativno-edukativnih letaka dostupnih posjetiteljima, do web stranice Parka i društvenih mreža. Za dodatno poboljšanje informiranja pomoći informacijsko-edukacijskim pločama potrebno je postaviti QR kodove na postojeće ploče te postaviti nove na svim pristaništima (JU PP Telašćica, 2020a). Letci se redovno distribuiraju na nekoliko načina - dostupni su u TZ Dugi otok, Adamo travel, u suvenirnici u Uvali Mir, te ih djelatnici službe čuvara prirode nose sa sobom i dijele, a daju se i brodarima na zahtjev. Radi boljeg informiranja posjetitelja potrebno je osigurati dostupnost letaka na atraktivnim lokalitetima u okruženju (npr. PP Vransko jezero i NP Kornati) i u prisutnim smještajnim kapacitetima. Informacije za posjetitelje na web stranici Parka postoje samo na hrvatskom i engleskom jeziku. S obzirom na sve veći priljev posjetitelja različitih nacionalnosti potrebno je osigurati dostupnost informacija na još nekoliko jezika zemalja iz kojih se očekuje veći broj posjetitelja. Dodatno bolje informiranje može se postići razvojem posebnih turističkih karata područja ili smartphone aplikacije, osmišljavanjem posebnih letaka za djecu kao i postavljanjem turističkih karata na izletničke brodove (JU PP Telašćica, 2020a). Uz navedeno javlja se potreba i za boljim informiranjem posjetitelja vezano uz zabranu kupanja na određenim područjima, prvenstveno u Uvali Mir koja je luka i u kojoj je zakonski zabranjeno kupanje zbog sigurnosti posjetitelja.

Radi boljeg razumijevanja potreba posjetitelja i doživljaja posjeta Parku u 2015. i 2021. godini provedena su anketna istraživanja sa svim grupama posjetitelja. Posjetitelji ističu kupanje kao glavni razlog posjeta Parku te većina posjetitelja najviše svog vremena provede na jezeru Mir, no zanimljivo je da je skoro 70 % anketiranih posjetitelja izjavilo da bi Park posjetili i u slučaju da se zabrani kupanje u jezeru. Gotovo 53 % ispitanika navelo je da su doživjeli gužvu, odnosno prevelik broj posjetitelja u Parku, a od ukupnog broja anketiranih njih 45 % navelo je da ih gužva smeta tj. da je postojeći turistički pritisak unutar Parka prevelik, prvenstveno od izletničkih brodova i gužve na jezeru (JU PP Telašćica, 2021d). Navedeni rezultati se podudaraju s rezultatima sličnog istraživanja provedenog 2015. godine (Institut za turizam, 2015). Za daljnji razvoj i unaprjeđenje sustava posjećivanja potrebno je i dalje provoditi kraća ili duža, opća ili tematska anketna istraživanja.

Promocija Parka provodi se kroz sudjelovanje na različitim sajmovima (Place2go, Dani ljekovitog bilja i dr.), brojnim konferencijama i provođenju ekoloških akcija. Uz navedeno, JU obilježava i važne datume u zaštiti prirode te surađuje s raznim udrugama (Tovareća mužika, Pizuh i dr.) na suorganizaciji i/ili financiranju različitih manifestacija te rekreativnih i *outdoor* aktivnosti kao što je *trail* utrka Dugi otok i manifestacija Saljske Užance.

3.5.3 Posebni ciljevi Teme D.

Podtema DA: U Parku prirode Telašćica omogućen je sadržajan, ugodan i siguran posjet bez narušavanja prirodnih i drugih vrijednosti Parka, a sustav i organizacija posjećivanja odgovaraju potrebama i zahtjevima posjetitelja.

Pokazatelji:

- Svi elementi posjetiteljske infrastrukture redovno su održavani i sigurni za posjetitelje te ne narušavaju očuvanje vrijednosti Parka.
- Zadovoljstvo posjetitelja sadržajima i doživljajem Parka je visoko ili vrlo visoko.
- Praćenje utjecaja posjećivanja pokazuje da nema značajnog negativnog utjecaja na vrijednosti Parka.

Podtema DB: Kroz posjetiteljske i edukacijske programe Parka prirode Telašćica omogućen je doživljaj i učenje o vrijednostima te potrebi zaštite i očuvanja Parka.

Pokazatelji:

- Programi posjećivanja i edukacijski programi se redovno provode te unaprjeđuju u skladu s preferencijama posjetitelja.
- Prezentacija vrijednosti Parka je ažurirana i potpuna.
- Sve potrebne informacije za posjetitelje Parka dostupne su i vidljive kroz interne i vanjske kanale informiranja i komunikacije.
- Uspostavljena je suradnja s pružateljima turističkih usluga radi jačanja prezentacije vrijednosti Parka.

3.5.4 Aktivnosti Teme D.

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*	
	D. UPRAVLJANJE POSJEĆIVANJEM, EDUKACIJA I INTERPRETACIJA															
	Podtema DA. Sustav i organizacija posjećivanja															
DA1	Uspostaviti praćenje zadovoljstva posjetitelja te temeljem rezultata unaprjeđivati upravljanje posjećivanjem.	Izvješće o provedenom istraživanju za svaku godinu provedbe.	2	Vanjski suradnici												10.000,00
DA2	Redovno pratiti, analizirati i odgovarati na komentare posjetitelja na društvenim mrežama i raznim platformama specijaliziranim za putovanja.	Godišnja analiza komentara posjetitelja na najkorištenijim platformama za putovanja. Broj odgovora na komentare posjetitelja godišnje.	3													0,00
DA3	Uspostaviti jedinstveni sustav dojave opažanja u Parku od strane posjetitelja, ribara i drugih korisnika područja.	Uspostavljen sustav. Godišnje izvješće o zaprimljenim dojavama.	1													0,00
DA4	Po potrebi provoditi ciljana istraživanja vezana uz posjećivanje te njihov utjecaj na prirodne vrijednosti.	Ciljno istraživanje uvršteno i specificirano godišnjim programom JU. Izvješća o provedenim istraživanjima.	2													50.000,00
DA5	Nastaviti redovno praćenje fizikalno-kemijskih i mikrobioloških parametara vode u jezeru Mir s obzirom na ispravnost vode za kupanje.	Izvješća o praćenju.	1	Vanjski suradnici												5.000,00
DA6	U suradnji s Lučkom kapetanijom odrediti i uspostaviti zone pogodne za kupanje na širem području uvale Mir.	Zone pogodne za kupanje su određene i propisane Pravilnikom o zaštiti i očuvanju. Zone pogodne za kupanje su označene u prostoru, uključujući plutače.	1	Lučka kapetanija, Županijska lučka uprava												20.000,00
DA7	Po uspostavi zona za kupanje revidirati pozicije sidrišnih polja na širem području uvale Mir.	Revidirana sidrišna polja.	1	Vanjski suradnici, MINGOR, Zadarska županija												10.000,00
DA8	Odrediti prihvatljivi broj izletničkih brodova koji istovremeno borave u uvali Mir te ga kontrolirati kroz izdavanje koncesijskih odobrenja.	Analiza lučke uprave o prihvatnom kapacitetu plovila u uvali Mir. Broj izdanih koncesijskih odobrenja sukladno analizi.	1	Županijska lučka uprava												

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
DA9	Uspostaviti video nadzor nad ulazom plovila u Park.	Prostorni i vremenski podaci o ulazu plovila u Park.	2	Vanjski suradnici											1.500.000,00
DA10	Osigurati mogućnost prikupljanja podataka o prostornoj distribuciji plovila u nautičkom turizmu na području Parka.	Dostupnost podataka o vremenskoj i prostornoj distribuciji plovila u Parku.	1	Vanjski suradnici											0,00
DA11	Unaprijediti opremu i programsku podršku za sustav naplate ulaznica na ulazu Dolac.	Oprema i programska podrška odgovaraju potrebama naplate ulaznica na ulazu Dolac.	1	Vanjski suradnici											50.000,00
DA12	U suradnji s ostalim javnim ustanovama zagovarati unaprjedenje sustava on-line ulaznica preko platforme Parkovi Hrvatske.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija u svakoj godini provedbe. Sustav on-line ulaznica funkcioniра. Broj prodanih ulaznica preko sustava raste.	2	MINGOR											0,00
DA13	Uspostaviti on-line prodaju ulaznica preko web stranice Parka.	Uspostavljena prodaja on-line ulaznica preko web stranice Parka. Broj prodanih ulaznica godišnje preko web stranice.	1	Vanjski suradnici											10.000,00
DA14	Ukloniti manje kante za otpad na odabranim lokalitetima u Parku te postaviti informacijske ploče o pravilima odlaganja otpada u Parku (<i>Leave no trace</i>).	Određeni su lokaliteti za uklanjanje kanti. Broj uklonjenih kanti po lokalitetima. Postavljanje su info ploče na ključnim lokalitetima.	2												5.000,00
DA15	Kroz Pravilnik o zaštiti i očuvanju uspostaviti mјere očuvanja CST i CV pri ulasku brodova u uvalu Telašćica (npr. jačina motora, ispuštanje otpadnih voda i dr.).	Pravilnik o zaštiti i očuvanju sadrži propisana ograničenja o ulasku brodova u uvalu Telašćica.	1	MINGOR, MMPI											0,00
DA16	Osigurati učinkoviti nadzor nad poštivanjem pravila posjećivanja.	Utvrđen i prema potrebi revidiran plan nadzora. Godišnja izvješća o provedenom nadzoru.	1												0,00
DA17	Osmisliti i urediti nove poučne staze na području Parka.	Uređena barem jedna nova poučna staza (npr. maslinska staza).	3	Vanjski suradnici											30.000,00
DA18	Na lokalitetima većeg intenziteta posjećivanja urediti mјesta za ostavljanje bicikala.	Određeni su lokaliteti za ostavljanje bicikala. Uređena mjesta za odlaganje bicikala po utvrđenim lokalitetima.	3	Vanjski suradnici											10.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
DA19	Urediti objekt info punkta i nužnu prateću infrastrukturu na ulazu Dolac.	Izrađena potrebna dokumentacija i ishodene dozvole. Uređen info punkt na ulazu Dolac.	2	Vanjski suradnici											50.000,00
DA20	Na uspostavljenim zonama za kupanje u širem području uvale Mir urediti potrebnu infrastrukturu za siguran ulazak u more, na način koji je u skladu s očuvanjem CST Grebeni.	Izrađena potrebna dokumentacija i ishodene dozvole. Uređena je infrastruktura za siguran ulazak u more.	3	Vanjski suradnici											100.000,00
DA21	Postaviti prikladnu infrastrukturu na postojećim ronilačkim lokacijama u Parku.	Definirana je prikladna infrastruktura. Postojeće ronilačke lokacije imaju prikladnu infrastrukturu.	1	Vanjski suradnici											10.000,00
DA22	Izraditi projektu dokumentaciju, ishoditi potrebne dozvole te izgraditi objekte edukativno-posjetiteljskog centra Parka u uvali Mir (kamp, ugostiteljski objekt, info centar, prostore za boravak i rad i dr.), kako je predviđeno prostorno-planskom dokumentacijom.	Izrađena projektna dokumentacija. Ishodene dozvole. Osigurana finansijska sredstva. Izgrađen edukacijsko-posjetiteljski kompleks u uvali Mir. Osigurani prostori za boravak i rad djelatnika JU u uvali Mir. Osigurani prostori za smještaj i rad suradnika JU u uvali Mir.	1	MINGOR, MPUGDI, vanjski suradnici, ZDŽ											10.000.000,00
DA23	Redovno unaprjedivati sustav signalizacije u Parku.	Signalizacija odgovara potrebama posjećivanja i u dobrom je stanju.	2	Vanjski suradnici											100.000,00
DA24	Redovno održavati infrastrukturu za posjetitelje na području Parka kojom upravlja JU, uključujući i IEC Grpaščak.	Posjetiteljska infrastruktura u Parku je u dobrom stanju i sigurna za korištenje.	1												250.000,00
Podtema DB. Interpretacija, edukacija i informiranje posjetitelja															
DB1	Provoditi i unaprjedivati edukacijske programe JU u sklopu IEC i izvan njega.	Minimalno tri edukacijska programa u ponudi JU. Broj sudionika programa godišnje. Visoka razina zadovoljstva sudionika programa. Preporuka Agencije za odgoj i obrazovanje za pojedine edukacijske programe JU.	1	Vanjski suradnici											10.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
DB2	Izrađivati edukacijske materijale za korištenje prilikom provođenja edukacijskih programa ili događanja u Parku.	Izrađeni su edukacijski materijali za edukacijske programe. Broj distribuiranih edukacijskih materijala godišnje.	1	Vanjski suradnici											30.000,00
DB3	Surađivati s obrazovnim institucijama na ugrađivanju edukacijskih programa JU u godišnje planove škola te poticati dolazak školske djece u Park.	Minimalno jedna ostvarena suradnja godišnje. Evidencija školskih grupa koje su posjetile Park godišnje.	2												0,00
DB4	Sudjelovati na dalnjem razvoju Mreže škola s relevantnim dionicima.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Evidencija uključenih obrazovnih institucija u mrežu. Uspostavljena Mreža škola.	2	JU NP Paklenica, JU PP Vransko jezero											0,00
DB5	Po potrebi ažurirati i nadopunjavati prezentaciju vrijednosti Parka u sklopu IEC i izvan njega.	Evidencija ažuriranih i novih prezentacijskih sadržaja.	2	Vanjski suradnici											50.000,00
DB6	Izradivati i tiskati priručnik za vodiče posjetiteljskih grupa te ga distribuirati nositeljima koncesijskih odobrenja za vođenje.	Izrađen priručnik. U ugovore o koncesijskim odobrenjima ugrađena je obaveza korištenja priručnika pri vođenju posjetitelja u Parku.	1	Vanjski suradnici											15.000,00
DB7	Osmisliti i izraditi audio vodiče različitog trajanja i tematike te ih nuditi pružateljima turističkih usluga s naglaskom na brodske ture.	Minimalno jedan osmišljen audio vodič. Evidencija pružatelja turističkih usluga koji koristi audio vodiče.	3	Vanjski suradnici											10.000,00
DB8	Surađivati s ronilačkim klubovima na razvoju i unaprijeđenju programa ronilačkog posjećivanja.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Broj uspostavljenih ronilačkih lokacija.	2												0,00
DB9	Surađivati sa zaštićenim područjima u okruženju na razvoju i unaprijeđenju zajedničke ponude za posjećivanje.	Minimalno jedan sastanak/komunikacija godišnje. Broj uključenih zaštićenih područja. Broj zajednički nudenih ponuda za posjetitelje.	3	NP Kornati, PP Vransko jezero, JU Natura Jadera, JU Priroda ŠKŽ											0,00
DB10	Podupirati projekte i inicijative za razvoj zajedničkih programa posjeta Parku u suradnji s lokalnim OPG-ima i pružateljima usluga u turizmu na području Parka.	Minimalno jedan osmišljeni zajednički programa posjeta. Analiza zadovoljstva posjetitelja osmišljenog programa.	3	OPG-i, pružatelji turističkih usluga											15.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
DB11	Nastaviti provoditi postojeće i dalje razvijati volonterske programe vezano uz obavljanje djelatnosti zaštite i posjećivanja.	Minimalno dva nuđena volonterska programa godišnje. Evidencija popunjenoštci volonterskih programi.	2												15.000,00
DB12	Izraditi komunikacijski i marketinški plan Parka prirode Telašćica radi utvrđivanja ciljnih skupina posjetitelja i odgovarajuće promocije.	Plan je izrađen i provodi se.	1	Vanjski suradnici											30.000,00
DB13	Redovno ažurirati i prema potrebi sadržajno i prezentacijski unaprijedivati web stranicu i društvene mreže Javne ustanove.	Sadržaji na web stranici i društvenim mrežama JU su ažurni i točni. Evidencija posjeta web stranice i društvenih mreža godišnje.	1	Vanjski suradnici											50.000,00
DB14	Po potrebi organizirati i provoditi kampanje i događanja vezana uz pojavu ugroza u Parku ili druge teme relevantne za upravljanje Parkom.	Minimalno tri provedene kampanje/događanja. Izvješće o kampanji/događaju.	2	Vanjski suradnici											10.000,00
DB15	Nastaviti obilježavati važne datume u zaštiti prirode sa svrhom edukacije i podizanja svijesti posjetitelja.	Minimalno tri organizirana događanja godišnje.	2	Vanjski suradnici											10.000,00
DB16	Izrađivati publikacije i suvenire na temu prirodne i kulturne baštine Parka.	Evidencija publikacija i suvenira u ponudi JU. Evidencija prodanih primjeraka po proizvodu.	2	Vanjski suradnici											60.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
DB17	Redovno tiskati te, po potrebi, ažurirati i unaprijedivati informativni materijal s ključnim informacijama o posjetu Parku koji će se distribuirati posjetiteljima pri ulazu u Park.	Evidencija izrađenih i tiskanih informativnih materijala godišnje.	1	Vanjski suradnici											50.000,00
DB18	Pri uvođenju novih pravila ili sadržaja za posjetitelje informirati brodare i ostale dionike u turizmu o uvedenim promjenama u Parku.	Provđeno minimalno jedno informiranje dionika prilikom uvođenja novih pravila ili sadržaja. Godišnja izvješća o provedenom nadzoru.	1												0,00
DB19	Zagovarati označavanje područja rasprostranjenosti osjetljivih morskih staništa, pravila ponašanja te upravljačkih zona u Parku na nautičkim kartama.	Broj sastanaka/komunikacija. Nautičke karte sadrže informacije o upravljačkim zonama i pravilima ponašanja u Parku.	1	Hidrografski institut, MMPI											0,00
SVEUKUPNO TEMA D.														12.565.000,00	

* Navedeni iznosi odnose se na okvirnu procjenu sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti PU, dodatno na trenutno raspoloživa redovna sredstva JU. One aktivnosti za koje nije naznačen trošak provedbe provodit će se u okviru redovnog djelovanja JU, uz pretpostavku ispunjenja aktivnosti planiranih u Temi E: Razvoj kapaciteta JU potrebnih za upravljanje područjem.

Slika 36. Plovilo JU PP Telašćica (foto: arhiva JU)

3.6 Tema E. Razvoj kapaciteta za upravljanje

3.6.1 Opći cilj

Javna ustanova raspolaže svim ljudskim i organizacijskim kapacitetima, materijalnim resursima i pravnim ovlastima potrebnim za učinkovito upravljanje Parkom.

3.6.2 Evaluacija stanja

Samostalni i kompetentni djelatnici, od kojih je većina zaposlena u Javnoj ustanovi već više godina te je stekla iskustvo u upravljanju zaštićenim područjem, među glavnim su snagama na koje se JU oslanja prilikom upravljanja Parkom. Osim stručnosti u obavljanju svojih svakodnevnih zadaća, djelatnici raspolažu i iskustvom u prijavljivanju i provedbi projekata financiranih iz EU fondova i drugih vanjskih izvora. Kompetencije i iskustvo djelatnika prepoznate su i od strane nadležnog ministarstva pa se djelatnike često poziva na održavanje edukacija i uključivanje u radne skupine, a Park prirode Telašćica koristi se kao primjer dobre prakse u upravljanju zaštićenim morskim područjima. S ciljem dodatnog razvoja ljudskih kapaciteta JU, prema potrebi i na zahtjev, osigurava se dopunsko stručno usavršavanje djelatnika u njihovim područjima rada.

Iako je u Ustanovi zaposlen dovoljan broj stručnih ljudi sa znanjima u segmentu zaštite prirode, prepoznata je potreba za povećanjem ljudskih resursa potrebnih za provedbu svih planiranih aktivnosti. Prisutni rast intenziteta aktivnosti vezanih uz osiguranje ponude za posjetitelje i upravljanje posjećivanjem Parka te uspostava novog IEC Grpašćak povećava potrebu za širenjem ljudskih kapaciteta u Odsjeku za promidžbene aktivnosti i ugostiteljsko turističku djelatnost te Odsjeku tehničkih poslova koji treba osigurati kvalitetno održavanje Parka kao i recentno razvijene posjetiteljske infrastrukture. Unatoč malom području koje je lako kontrolirati, nedostatak kadra osjeća se i u Odjelu čuvara prirode, gdje osim dodatnih čuvara prirode nedostaje i voditelj odjela. Dodatni izazov u zapošljavanju unutar Odjela čuvara prirode su kompetencije potrebne za obavljanje te vrste posla, odnosno posjedovanje C kategorije za vožnju broda, poznавanje jezika te poželjni položeni stručni ispit s područja zaštite od požara. Bilo bi poželjno imati i zaposlenog djelatnika za pravne poslove ili uspostaviti i osigurati ponovnu pravnu podršku na nacionalnoj razini, u prvom redu za zastupanje Parka na sudu vezano uz prekršajne i druge sporove koje JU pokreće. Nadalje, učestale greške kod automatiziranih sustava naplate ulaznica i finansijskih sustava te neusklađenost programa za prodaju ulaznica zahtijevaju osiguravanje stručnog kadra koji bi se bavio *on-line* prodajom ulaznica i programskom podrškom. Uz to, poželjno bi bilo imati i zaposlenog djelatnika za poslove vezane uz kulturnu baštinu koja će brinuti o vođenju projekata i jačanju međusektorske suradnje na temama očuvanja kulturnih vrijednosti te pratiti stanje kulturnih dobara.

Navedeni nedostatak kapaciteta u pojedinim službama nastoji se kompenzirati angažmanom djelatnika iz drugih službi zbog čega dolazi do pomanjkanja vremena i smanjenog obavljanja primarnih djelatnosti tih službi. Dodatni sve osjetniji izazov je osiguravanje kvalitetnih sezonskih djelatnika, jer je privatni sektor tijekom sezone na turističkoj rivijeri u mogućnosti ponuditi finansijski atraktivnije uvjete, a sama JU nema mogućnost koristiti mjeru „stalni sezonac¹⁴“ (HZZ,

¹⁴ Mjera stalni sezonac omogućava finansijsku podršku radnicima – sezonzima u razdoblju kada ne rade, a kako bi se osigurala potrebna radna snaga poslodavcima kao podnositeljima zahtjeva iz svih djelatnosti koji tijekom godine imaju razdoblja smanjenog obujma posla zbog sezonskog obilježja poslovanja (HZZ, 2022).

2022). Pronalazak stručnih ljudi posebno je otežan na otoku s obzirom na prisutnu depopulaciju stanovništva. Prijetnju dalnjem razvoju kapaciteta predstavljaju i niske plaće na svim radnim mjestima unutar službi, izostanak nagrađivanja i stimuliranja djelatnika, što sve može dovesti do zamora i pada motivacije djelatnika, a potencijalno i gubitka najiskusnijih ljudi u Ustanovi.

Za sustavnije upravljanje Parkom potrebno je i znatno unaprjeđenje komunikacije među službama, odnosno osiguravanje bržeg i potpunijeg direktnog prijenosa informacija. Navedeno se posebno odnosi na manjak komunikacije zbog dislociranosti službi, odnosno protoka informacija između uredskih poslova i poslova na terenu. Potencijalno rješenje je donošenje komunikacijske strategije te održavanje redovnih koordinacija koje, iako troše vrijeme djelatnika, omogućuju pravovremeni dogovor oko tekućih aktivnosti te kvalitetnije upravljanje.

JU ne posjeduje vlastitu upravnu zgradu već za uredski prostor koristi unajmljeni objekt u Salima koji nije adekvatan te ne zadovoljava potrebe svih službi. Zbog premalog kapaciteta unajmljenog objekta Odjel čuvara prirode i Odsjek za protupožarnu zaštitu nemaju adekvatan ured. U okviru evaluacije stanja za izradu APUP-a predviđena je izgradnja upravne zgrade na području Uvale Mir, no recentno je došlo do izmjene lokacije te je otkupljeno građevinsko zemljište u Salima. U narednom periodu svakako treba pronaći optimalno rješenje za upravnu zgradu, prikupiti potrebnu dokumentaciju te osigurati finansijska sredstva.

Stanje opremljenosti je zadovoljavajuće, no svakako ima prostora za napredak. U zadnjih nekoliko godina se osigurao zavidan broj vozila i plovila. JU raspolaže s pet plovila¹⁵, četiri automobila za različite službe, dva kombija (teretni i za prijevoz putnika) te jednim vatrogasnim vozilom. Svakako je važno napomenuti osiguran prijevoz djelatnika na posao s kombijem koji se često koristi i za pomoć prijevoza lokalne zajednice (škola, udruge i sl.). Nabavkom minibusa, u narednoj turističkoj sezoni, planira se uspostava vozne linije koja će povezivati Sali s Uvalom Mir i recentno izrađenim IEC Grpaščak. Osim navedenog, JU raspolaže s većinom opreme potrebne za provođenje protupožarnih aktivnosti. S druge strane, nedostaje adekvatne opreme za samostalno obavljanje mnogih djelatnosti, od opreme za praćenje stanja očuvanosti raznih vrsta i staništa, opreme potrebne za kontrolu poštivanja propisanih pravila (terenska odjeća i obuća, oprema za mjerjenje jačine svjetlosti i dr.) do manje uredske opreme. S ciljem poboljšanja opremljenosti potrebno je redovno ažurirati popis potrebne opreme te nabavljati opremu prema prioritetima i s obzirom na finansijska sredstva.

Zahvaljujući osiguranom financiranju iz državnog proračuna te vlastitim prihodima od prodaje ulaznica i naknada od koncesijskih odobrenja, JU uživa relativnu finansijsku stabilnost. Značajan dio (posebno vezano uz infrastrukturu i opremu) ostvaruje se i kroz razne projekte, ponajviše financirane iz strukturnih fondova EU, koje JU prijavljuje i provodi sama¹⁶ ili u suradnji s drugim institucijama i organizacijama iz sektora zaštite prirode (npr. MINGOR, WWF Adria i dr.). S druge strane, velika birokratiziranost procesa, nejasna pravila i promjene tumačenja u procesima provedbe projekata (primarno nabave) od strane regulatornih tijela zaduženih za praćenje provedbe ponekad onemogućuju kvalitetnu provedbu cijelih projekata.

Slabija posjećenost uzrokovanja pandemijom korona virusa smanjila je prihode i onemogućila provedbu svih planiranih aktivnosti u zadnje dvije godine.

Priliku za povećanje vlastitih prihoda JU prepoznaje u raznim oblicima bavljenja posjećivanjem što je svakako potrebno za razvoj i stabilnost poslovanja JU, no pritom se ne smije izostaviti osnovne ciljeve zbog kojih je Ustanova osnovana. U prilog razvoja posjećivanja ide i recentno

¹⁵ Tri veća gumenjaka od kojih je jedan opremljeniji i ima radio komunikaciju, dva manja gumenjaka i vatrogasni brod namijenjen samo za gašenje požara unutar Parka.

¹⁶

Projekt izrade IEC Grpaščak prvi je veliki projekt kojeg JU provodi samostalno.

izrađen IEC Grpašćak s kojim se planira proširiti turistička ponuda, zaposliti dodatna radna snaga te povećati prihodi. Također, unatoč navedenim poteškoćama, JU povećanje prihoda prepoznaće i kroz povećani broj prijava i provedbi projekata osiguranih iz vanjskih izvora financiranja. S obzirom na količinu i vrstu posjetitelja moguće povećanje prihoda je i *fundraising* (priključivanje sredstava) za „priatelje Parka“ ili priključivanje sredstava putem digitalnih platformi (tzv. *crowdfunding* kampanja) za neke buduće projekte.

Vezano uz pravni i planski okvir, kvalitetnim upravljanjem Parkom svakako doprinosi postojanje planskih dokumenata: recentno izrađenog Pravilnika o zaštiti i očuvanju, prethodnog Plana upravljanja (2012.) te Prostornog plana (2014.). Prema mišljenju dionika JU, Prostornim planom propisana su ograničenja sličnija onima za prostor nacionalnog parka što svakako ne odgovara lokalnoj zajednici ni samoj JU. Naime, u Prostornom planu nije dopuštena izgradnja određene infrastrukture unutar Parka kao npr. osiguravanje električne energije. S druge strane, "ilegalnim" objektima koji su izgrađeni unutar Parka dopuštena je legalizacija, no nova gradnja je zabranjena osim obnove poljskih kućica što je dovelo do jaza između JU i lokalne zajednice. Iz razgovora (polu-strukturiranih intervjuja) s lokalnim stanovništvom tijekom procesa izrade ovog PU, vidljivo je da ljudi pitanje gradnje unutar Parka smatraju jednim od većih propusta Prostornog plana te ističu kako bi se trebalo ići u smjeru gradnje unificiranih, tradicionalnih kućica sa strogo određenim pravilima i u određenim zonama gradnje. S obzirom na navedeno, JU planira predložiti izmjene Prostornog plana te određivanje zone moguće gradnje po strogo definiranim i kontroliranim uvjetima. JU je izradila i Pravilnik o zaštiti i očuvanju koji, zajedno sa Zakonom o morskom ribarstvu, omogućuje ovlasti za postupanje čuvarima prirode u obliku detaljnije provjere plovila i ribara na moru. Daljnji iskorak u cilju olakšavanja upravljanja i zaštite pomorskog dijela Parka je dodjeljivanje prava upravljanja pomorskim dobrom JU što svakako treba zagovarati kod nadležnog ministarstva. Kao povoljna okolnost prepoznaju se i jasno definirane i u lokalnoj zajednici prepoznate granice područja. Problem neažurnog katastra i gruntovnice¹⁷ je smanjen u posljednje vrijeme jer je općina Sali, u razdoblju 2016.-2022. godine, provela postupak javnog izlaganja upisa u katastar i upisa u zemljišnu knjigu za dio katastarske općine Sali uključujući i oko trećinu površine Parka prirode Telašćica. Prepoznat ugled Ustanove može se iskoristiti za zagovaranje i uključivanje u izradu zakonodavnih akata što potencijalno povećava utjecaj na strateško donošenje nacionalnih odluka.

Od ostalih važnih dokumenata potrebnih za upravljanje, izrađena je Procjena ugroženosti od požara i Plan za zaštitu od požara prema kojima JU provodi protupožarne mjere zaštite. Prema trenutnoj kategoriji (2B) ugroženosti od požara propisano je vatrogasno dežurstvo s dva profesionalna vatrogasca u smjeni ili jednim profesionalnim vatrogascem i tri djelatnika stručno osposobljena za dobrovoljnog vatrogasca te najmanje jednim djelatnikom za obavljanje preventivnih poslova zaštite od požara. Organizacija protupožarne službe temelji se na pojačanom nadzoru nad područjem u svrhu brze intervencije i sprječavanja požara tijekom ljetne sezone. Također je razvijena i izvrsna suradnja s interventnom vatrogasnog postrojbom DVD Sali i upravom HŠ.

JU ima uspostavljene izvrsne suradničke odnose sa svim ključnim dionicima. Općina Sali podupire Park, a često i sudjeluju kao partneri na zajedničkim projektima i manifestacijama. Uključena je i lokalna zajednica te razne udruge s otoka koje Ustanova podupire u suorganizaciji. Primjer dobro uspostavljene suradnje je i uključivanje lokalnih ribara u Lokalno savjetodavno vijeće. Na području je prisutan trend podizanja svijesti lokalnog stanovništva vezan uz značaj zaštite prirode što svakako doprinosi dalnjem razvoju ove već izvrsne suradnje. Na poštivanju propisanih pravila ponašanja JU izvrsno surađuje sa svim nadležnim inspekcijama.

¹⁷ Npr. u slučajevima kad treba identificirati počinitelje prekršaja u prostoru.

Uspostavljeni suradnički odnosi sa stručnom javnošću i institucijama na nacionalnom i međunarodnom nivou, od kojih se posebno ističe suradnja s WWF Adria, MEDPAN-om (Udruženje morskih parkova na Mediteranu) i Parkovima Dinaridima, omogućuju JU lakše prijavljivanje na projekte, ukupnu vidljivost u sektoru zaštite prirode te upotpunjaju stručno znanje. Razmjena znanja i informacija uspostavljena je i sa sličnim talijanskim zaštićenim područjima, raznim obrazovnim institucijama i ekološkim udrugama. Redovna i uspješna suradnja uspostavljena je i s JU Natura Jadera s kojom JU PP Telašćica zajednički provodi projekte i promidžbene aktivnosti.

Umrežavanjem sa sličnim parkovima u Hrvatskoj i svijetu osigurao bi se dodatan protok informacija i znanja te povećala vidljivost i prepoznatljivost Parka. Prostor za daljnji pozitivan pomak odnosi se i na proširenje broja programa za volontere kao i razvoja programa studentske prakse (izrada ocjenskih radova, pisanje stručnih i znanstvenih radova i dr.) u okviru kojih se vrše kvalitetna istraživanja čiji rezultati mogu biti od koristi za upravljanje Ustanovom. Osiguravanje smještajnih kapaciteta, za potrebe JU, kroz obnavljanje kampa/odmarališta ili kroz rješavanje dodatnog adekvatnog smještaja olakšalo bi korištenje ove mogućnosti.

3.6.3 Posebni ciljevi Teme E.

E. Javna ustanova upravlja Parkom i područjima ekološke mreže u skladu s ciljevima očuvanja prirodnih i drugih vrijednosti.

Pokazatelji:

- Interni akti Javne ustanove u skladu su sa zakonskim obvezama te se redovno ažuriraju sukladno potrebama upravljanja Parkom i PEM.
- Broj djelatnika Javne ustanove te njihova znanja i vještine odgovaraju potrebama upravljanja Parkom i PEM.
- Postojeća znanja i informacije relevantne za upravljanje Parkom i PEM pohranjene su u baze podataka Javne ustanove.
- Resursi Javne ustanove odgovaraju potrebama upravljanja Parkom i PEM.
- Broj ostvarenih suradnji Javne ustanove s partnerskim institucijama i dionicima na upravljanju Parkom i PEM.

3.6.4 Aktivnosti Teme E.

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
E. RAZVOJ KAPACITETA ZA UPRAVLJANJE															
E1	Zagovarati izmjene i dopune Prostornog plana područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica.	Minimalno tri sastanaka/komunikacija za vrijeme provedbe aktivnosti. Dostavljen prijedlog izmjene. Prostorni plan izmijenjen sukladno danim prijedlozima.	2	MINGOR, Zavod za prostorno planiranje, MPUGDI, Udruga PIZUH, Općina Sali, LAG Marea											0,00
E2	Zagovarati pri nadležnom ministarstvu dodjeljivanje posebne upotrebe pomorskog dobra Javnoj ustanovi PP Telašćica.	Minimalno dva sastanaka/komunikacija za vrijeme provedbe aktivnosti. Posebna upotreba pomorskog dobra dodijeljena JU.	1	MMPI, MINGOR, Uprava za pomorstvo Zadarske županije											0,00
E3	Pomagati lokalnom stanovništvu u rješavanju imovinsko - pravnih odnosa za zemljišta u Parku.	Evidencija upisa u internu bazu podataka.	3	Lokalna zajednica, lokalna samouprava											0,00
E4	Sudjelovati u izradi novog Zakona u zaštiti prirode, Zakona o pomorskom dobru i drugim relevantnim pravnim aktima.	Dostavljeni prijedlozi JU prilikom izrade ili izmjene relevantnih pravnih akata.	1	Nadležna ministarstva											0,00
E5	Po potrebi revidirati sve interne akte i dokumente JU te ih usklađivati s važećim propisima i potrebama upravljanja Parkom, uključujući i ograničenja koji proizlaze iz mjera očuvanja CST i CV u Pravilnik o zaštiti i očuvanju.	Dokumenti su usklađeni sa zakonskim aktima i potrebama upravljanja.	1	MINGOR, vanjski suradnici											10.000,00
E6	Suradivati s nadležnim institucijama u postupcima prethodne Ocjene prihvatljivosti za EM.	Evidencija procesa na kojima je ostvarena suradnja godišnje.	1	MINGOR, Zadarska županija											0,00
E7	Osigurati finansijska sredstva za rad 3 dodatna djelatnika u Službi stručnih poslova zaštite, očuvanja i korištenja.	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu rade 3 djelatnika više nego 2022.	1	MINGOR											300.000,00
E8	Osigurati finansijska sredstva za rad 2 dodatna djelatnika u Službi čuvara prirode.	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu rade 2 djelatnika više nego 2022.	1	MINGOR											250.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*	
E9	Osigurati finansijska sredstva za rad 1 dodatnog djelatnika u Odjelu općih i zajedničkih poslova	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu radi 1 djelatnik više nego 2022.	1	MINGOR												150.000,00
E10	Osigurati finansijska sredstva za rad 3 dodatna djelatnika u Odjelu tehničkih poslova	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu radi 3 djelatnika više nego 2022.	1	MINGOR												250.000,00
E11	Osigurati finansijska sredstva za rad 1 dodatnog djelatnika u Odsjeku za protupožarnu zaštitu	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu radi 1 djelatnik više nego 2022.	1	MINGOR												180.000,00
E12	Osigurati finansijska sredstva za rad 2 dodatna djelatnika u Odsjeku za promidžbene aktivnosti	Osigurana su finansijska sredstva. Do 2033. godine u Odjelu rade 2 djelatnika više nego 2022.	1	MINGOR												300.000,00
E13	Jednom godišnje izraditi procjenu potrebe za dodatnim edukacijama te sukladno tome upućivati djelatnike JU na stručno ili znanstveno usavršavanje.	Godišnje izvješće o procjeni. Evidencije o provedenim stručnim ili znanstvenim usavršavanjima djelatnika.	1	Vanjski suradnici												100.000,00
E14	Omogućiti djelatnicima JU sudjelovanje na radionicama, sastancima, skupovima, studijskim putovanjima relevantnim za upravljanje Parkom.	Broj djelatnika koji su sudjelovali na skupovima godišnje. Sudjelovanje na najmanje četiri događaja godišnje.	1	Vanjski suradnici												100.000,00
E15	Osmisliti i provoditi programe edukacije i senzibilizacije novih i postojećih djelatnika svih službi JU o vrijednostima Parka i upravljanju zaštićenim područjem.	Osmišljen minimalno jedan program. Evidencija provedenih programa.	1													15.000,00
E16	Poboljšati komunikaciju unutar JU, između i unutar službi, kroz redovno održavanje sastanaka i kolegija te na druge načine.	Minimalno jedan održan sastanak i kolegij mjesečno.	1	Vanjski suradnici												30.000,00
E17	Jednom godišnje provoditi anketu o zadovoljstvu djelatnika i prijedlozima za unaprijeđenje.	Izvješće o pozitivnim i negativnim stranama poslovanja.	1													0,00
E18	Osmisliti i provoditi načine i alate za motivaciju djelatnika JU.	Broj i vrsta osmišljenih načina i alata. Rezultati anketa pokazuju veću motiviranost djelatnika.	1													250.000,00
E19	Razvijati i redovno nadopunjavati cjelovitu prostornu bazu podataka JU koja sadrži sve	Ustanovljene su procedure za redovno ažuriranje baze. Baza je dostupna djelatnicima JU.	1													15.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*
	informacije relevantne za upravljanje Parkom.														
E20	Uspostaviti i po potrebi ažurirati bazu podataka o ključnim dionicima, s kontaktima, područjima suradnje, interesima i sl.	Uspostavljena i ažurirana baza.	1												0,00
E21	Uspostaviti i održavati knjižnicu JU, uključujući i foto, audio i video dokumentaciju.	Uspostavljena knjižnica. Broj i vrsta različitih dokumenata u knjižnici.	2												100.000,00
E22	Odabrati lokaciju, izraditi projektnu dokumentaciju, ishoditi potrebne dozvole, osigurati finansijska sredstva te izgraditi i opremiti upravnu zgradu.	Odabrana najpogodnija lokacija. Ishodene potrebne dozvole. Osigurana finansijska sredstva. Izgrađena i opremljena upravna zgrada.	1	MINGOR, MPUGDI, vanjski suradnici, ZDŽ											4.000.000,00
E23	Redovno održavati te po potrebi nadopunjavati svu opremu potrebnu za rad djelatnika JU.	Pregled potrebne i nabavljene opreme. Trošak održavanja i nadopunjavanja opreme. Djelatnici JU raspolažu svom potrebom opremom za upravljanje Parkom.	1												250.000,00
E24	Nabaviti 5 novih vozila i plovila potrebnih za rad svih službi JU.	Nabavljena vozila i plovila. Broj vozila i plovila odgovara potrebama upravljanja Parkom.	2												450.000,00
E25	Redovno održavati sva vozila i plovila JU.	Godišnji trošak održavanja, amortizacije i korištenja. Vozila i plovila su u adekvatnom stanju za korištenje.	1	Vanjski suradnici											300.000,00
E26	Jednom godišnje provoditi inventuru imovine.	Izvješće o provedenoj inventuri.	1												0,00
E27	Učlanjivati se, održavati članstvo i aktivno sudjelovati u radu domaćih i međunarodnih stručnih udruženja i organizacija.	Broj članstava u različitim udruženjima i organizacijama. Evidencija godišnjih koordinacijskih sastanaka. Izvješće o zajedničkim inicijativama, aktivnostima i projektima.	2												30.000,00

Kod	Aktivnosti	Pokazatelji	Prioritet	Suradnici	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	Trošak provedbe [EUR]*	
E28	Održavati i dalje razvijati suradnju sa zaštićenim područjima u okruženju te drugim zaštićenim područjima.	Minimalno jedan godišnji koordinacijski sastanak. Izvešće o zajedničkim inicijativama, aktivnostima i projektima.	1													0,00
E29	Surađivati sa znanstvenim, obrazovnim i stručnim institucijama na provedbi istraživanja relevantnih za upravljanje Parkom.	Rezultati istraživanja i smjernice se koriste u upravljanju Parkom.	1													0,00
E30	Redovno izrađivati Godišnji plan motrenja, čuvanja i ophodarenja u svrhu zaštite od požara, po potrebi ažurirati Plan zaštite od požara JU i revidirati Procjenu ugroženosti od požara.	Redovna izvješća Protupožarnog inspektora. Redovna izvješća Inspektora zaštite prirode.	1													10.000,00
SVEUKUPNO TEMA E.															7.090.000,00	

* Navedeni iznosi odnose se na okvirnu procjenu sredstava potrebnih za provedbu aktivnosti PU, dodatno na trenutno raspoloživa redovna sredstva JU. One aktivnosti za koje nije naznačen trošak provedbe provodit će se u okviru redovnog djelovanja JU, uz pretpostavku ispunjenja aktivnosti planiranih u Temi E: Razvoj kapaciteta JU potrebnih za upravljanje područjem.

4 UPRAVLJAČKA ZONACIJA

Upravljačka zonacija za Plan upravljanja rađena je sukladno Smjernicama za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže (MINGOR, 2020) koje predviđaju tri glavne zone, u rasponu od zone gdje nije prisutan gotovo nikakav ljudski utjecaj pa do zone u kojoj prirodni prostor može biti znatno izmijenjen ljudskim utjecajem. Redoslijed zona ne ukazuje na vrijednost nekog područja, već odražava potrebe za upravljanjem u svrhu očuvanja specifične bioraznolikosti i georaznolikosti.

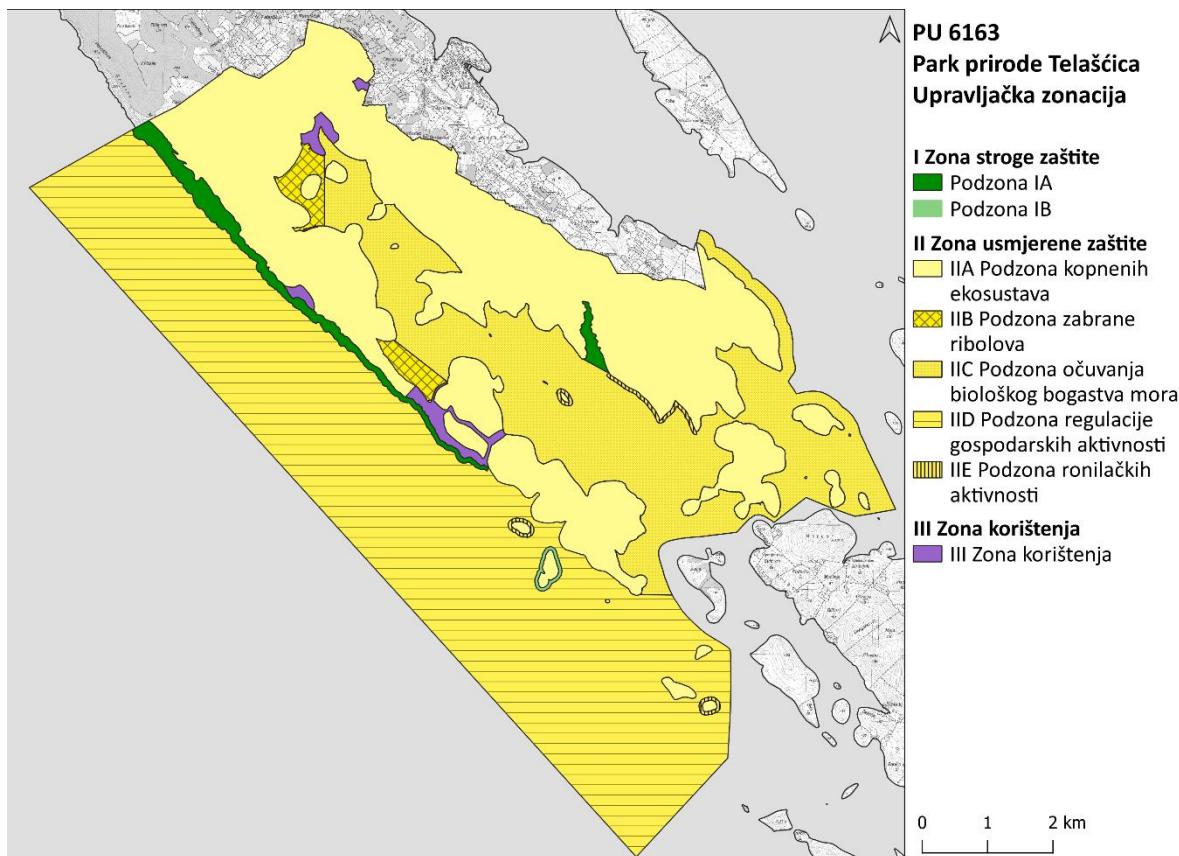
Upravljačka zonacija je izrađena na temelju dostupnih prostornih i drugih relevantnih podataka o zonama rasprostranjenosti vrsta i stanišnih tipova za područja ekološke mreže Natura 2000 te njihovim ekološkim zahtjevima, podataka o drugim značajnim vrstama i staništima, kulturnim vrijednostima i geolokalitetima, te procjeni njihovog stanja relativno prema ciljevima očuvanja, kao i podataka opostojecim i planiranim načinima posjećivanja i prezentacije vrijednosti, korištenja zemljišta / prostora i uz njih vezanoj infrastrukturni. Kao i ostatak Plana, upravljačka zonacija izrađena je i verificirana kroz participativni planski proces, te će se u okviru prilagodljivog upravljanja prema potrebi revidirati i uskladiti s novostečenim podacima i spoznajama, sve u cilju učinkovitog postizanja ciljeva očuvanja vrijednosti. Upravljačka zonacija preuzeta je iz važećeg Pravilnika o zaštiti i očuvanju (NN 8/22) uz neznatnu prilagodbu podzona usmjerene zaštite (dodata je podzona usmjerene zaštite IIa koja Pravilnikom nije bila izdvojena u podzonu).

Područje obuhvata Plana upravljanja podijeljeno je na tri standardne osnovne upravljačke zone – I zonu stroge zaštite, II zonu usmjerene zaštite i III zonu korištenja od kojih su sve podijeljene na više podzona. Sukladno obilježjima područja i potrebama upravljanja, unutar Parka su utvrđene sve tri glavne zone, uz dodatnu podjelu na podzone. Najveći udio površine Parka od 97,09 % nalazi se unutar usmjerene zaštite (Zona II) iza koje slijedi Zona stroge zaštite (Zona I) sa 2,00 %. Najmanji udio od 0,91 % je u Zoni korištenja (Zona III). Površine i raspodjela zonacije u skladu je s nacionalnim i međunarodnim standardima za kategoriju parkova prirode. Tablica 7. prikazuje udjele u površini područja obuhvata, a Slika 37. prostorni obuhvat pojedinih zona i podzona.

Tablica 7. Statistika udjela površina pojedinih zona i podzona u odnosu na ukupnu površinu Parka prirode Telašćica

Zona / Podzona	Naziv podzone	P (ha)	Udio
I Zona stroge zaštite			
IA	Podzona IA	132,57	1,89%
IB	Podzona IB	8,14	0,12%
	Ukupno	140,71	2,01%

II Zona usmjerenje zaštite				
IIA	Podzona kopnenog ekosustava	2.409,56	34,36%	
IIB	Podzona zabrane ribolova	83,75	1,19%	
IIC	Podzona očuvanja biološkog bogatstva mora	1.348,68	19,23%	
IID	Podzona regulacije gospodarskih aktivnosti	2.944,48	41,99%	
IIE	Podzona ronilačkih aktivnosti	22,15	0,32%	
		Ukupno	6.808,61	97,09%
III Zona korištenja				
III	Zona korištenja	63,56	0,91%	
		Ukupno	63,56	0,91%
		SVEUKUPNO	7012,88	100,00%

Slika 37. Upravljačka zonacija Parka prirode Telašćica

ZONA I Zona stroge zaštite

Prema Smjernicama (MINGOR, 2020), zona stroge zaštite obuhvaća područja prirodnih ekosustava u kojima obilježja i stanje očuvanosti staništa i vrsta nisu izmijenjeni utjecajem čovjeka te za njihovo očuvanje nije potrebno provoditi aktivne mjere upravljanja i/ili područja ekosustava u kojima obilježja i stanje očuvanosti staništa jesu izmijenjeni (primjerice kao posljedica elementarnih nepogoda ili dr.), ali za njihov oporavak također nije potrebno provoditi aktivne mjere upravljanja, već ih je dovoljno zaštititi od antropogenih utjecaja i prepustiti prirodnom razvoju.

U zoni stroge zaštite nije dopušteno ekstrakcijsko korištenje prirodnih dobara bilo kojeg tipa (gospodarsko, rekreativno ili za osobne potrebe). Dopuštena su znanstvena istraživanja, praćenje stanja prirodnih vrijednosti uz primjereno nadzor od strane javne ustanove. Samo iznimno, dopuštene su intervencije u hitnim situacijama (npr. lokaliziranje požara, uklanjanje invazivnih stranih vrsta, saniranje šteta nastalih zbog ekstremnih događaja poput onečišćenja, havarija i sl.).

Podzona IA

Podzona 1A obuhvaća cjelokupni akvatorij uvale Čuška dumboka koji uključuje morsku površinu, vodenim stupacem i morsko dno te uski kopneni dio obale i strmca. Drugi dio ove zone obuhvaća Dugootočki strmac od točke sjeverozapadne granice Parka prirode kod vrha Mrzlovica i proteže se pravcem sjeverozapad – jugoistok do ispod Muravjaka (148 m), uključujući i područje Male Prsike te obuhvaća prostor 50 metara od obalne linije strmca uključujući zračni prostor, morsku površinu, vodenim stupacem i morsko dno.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je očuvanje prirodnosti i dobrog stanja morskih staništa i uz njega vezanih vrsta na području uvale Čuška dumboka te očuvanje kopnenog dijela obale i strmca.

Dozvoljene aktivnosti su znanstvena istraživanja i praćenje biološke raznolikosti. U ovoj podzoni u potpunosti je zabranjen ljudski utjecaj na prirodne procese.

Podzona IB

Podzona 1B obuhvaća obalni dio otoka Garmenjak veli, 50 metara od obalne linije uključujući morsku površinu, vodenim stupacem i morsko dno.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je očuvanje prirodnosti dobrog stanja morskih staništa i uz njega vezanih vrsta na području od 50 m od obalne linije otoka Garmenjak.

Dozvoljene aktivnosti su znanstvena istraživanja, praćenje biološke raznolikosti, tranzit plovila sukladno posebnom propisu te ograničeno ronilačko posjećivanje uz regulaciju propisanu Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćica. U ovoj podzoni zabranjeno je gospodarsko iskorištavanje morskih organizama.

ZONA II Zona usmjerenje zaštite

Prema Smjernicama (MINGOR, 2020), zona usmjerenje zaštite obuhvaća doprirodne ekosustave, geolokalitete i izdvojene lokalitete kulturne baštine koji u svrhu dugoročnog očuvanja zahtijevaju provedbu aktivnih upravljačkih mjera održavanja, a moguće i revitalizacije ili čak potpune restauracije. Uz to, u ovu zonu uključeni su i prirodni ekosustavi u kojima su kategorijom zaštite dozvoljene poljoprivredne, šumske-gospodarske te lovne i ribolovne aktivnosti korištenja prirodnih dobara, koje se odvijaju u skladu s ciljevima upravljanja i očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti zaštićenog područja, uz poštivanje propisanih uvjeta zaštite prirode i mjera očuvanja.

Unutar Zone usmjerenje zaštite omogućeno je gospodarenje prirodnim resursima temeljem odgovarajućih planova gospodarenja prirodnim dobrima, upravljanje pomorskim dobrrom sukladno posebnom propisu, rekonstrukcija tradicionalnih poljskih kućica s postojećim temeljima i uz uporabu tradicionalnih materijala sukladno posebnim propisima, uspostava ekološki prihvatljivih plutačnih vezova sukladno posebnom propisu, obavljanje ribolova uz ograničenja propisana propisima iz područja morskog ribarstva i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parkom prirode Telašćica, ronilačko posjećivanje, tranzit plovila sukladno posebnom propisu i privez na plutače.

Podzona IIA Kopnenih ekosustava

Podzona IIA obuhvaća travnjake u većem ili manjem stupnju sukcesije, šume, poljoprivredne površine, polja te s njima povezane ostatke tradicionalne arhitekture, druge tradicionalne građevine, kulturna dobra, suhozide, gusterne, lokve te slano jezero Mir.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je očuvanje kopnenih ekosustava i krajobraza kroz regulaciju i nadzor nad gospodarskim korištenjem prirodnih i drugih resursa.

Podzona IIB Područja zabrane ribolova

Podzona zabrane ribolova obuhvaća akvatorij krajnjeg sjeverozapadnog dijela uvale Telašćica od dna uvale do spojnica Rta Artak u kursu 180° prema uvali Jaz, zatim akvatorij jugozapadnog dijela uvale Telašćica od obalne linije između uvale Tripuljak – uvale Pod Poljica do spojnica Rta Tripuljak u kursu 128° prema uvali Pod Poljica.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je oporavak ribljeg fonda kroz zabranu gospodarskog iskorištavanja morskih organizama.

Dozvoljene aktivnosti definirane su posebnim propisima (Prostornim planom područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica (NN 22/2014), Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (NN125/2020) i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćice (NN 8/22)).

Podzona IIC Područja očuvanja biološkog bogatstva mora

Podzona očuvanja biološkog bogatstva mora obuhvaća unutarnji akvatorij Parka prirode omeđen granicama: s jugoistočne strane spojnicom južne točke Rta Vidilica u kursu 90° prema granici Parka prirode i od te točke granicom Parka prirode kroz Prolaz Vela Proversa s kompletnom istočnom i sjeveroistočnom granicom Parka prirode s cjelokupnim akvatorijem uvale Telašćica izuzev Podzone zabrane ribolova i Podzone 1A.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je obnova ribljeg fonda i bioraznolikosti podmorja smanjenjem ribolovnog napora kroz regulaciju ribolova, odnosno ograničenje korištenja ribolovnih alata.

Dozvoljene aktivnosti definirane su posebnim propisima (Prostornim planom područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica (NN 22/2014), Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (NN125/2020) i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćice (NN 8/22)).

Podzona IID Područja regulacije gospodarskih aktivnosti

Podzona regulacije gospodarskih aktivnosti obuhvaća pučinsko područje akvatorija omeđeno granicama Podzone očuvanja biološkog bogatstva mora i vanjskom granicom Parka prirode izuzev Podzone 1A i Podzone 1B.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je zaštita ribljeg fonda i ostalih bogatstava mora kroz strogu regulaciju gospodarskog ribolova i upotrebe gospodarskih ribolovnih alata.

Dozvoljene aktivnosti definirane su posebnim propisima (Prostornim planom područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica (NN 22/2014), Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (NN125/2020) i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćice (NN 8/22)).

Podzona IIE Područja ronilačkih aktivnosti

Podzona ronilačkih aktivnosti obuhvaća četiri lokaliteta: obalno područje, morsku površinu, vodenu stupac i morsko dno 50 metara od obalne linije otoka Garmenjak Mali, Korotan, Mala Sestrica i dio obalnog područja između uvale Čuška dumboka i Suhog rta na Dugom otoku.

Cilj upravljanja u ovoj podzoni je regulacija ronilačkog posjećivanja, odnosno obavljanje rekreativnog ronjenja.

Dozvoljene aktivnosti definirane su posebnim propisima (Prostornim planom područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica (NN 22/2014), Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova (NN125/2020) i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćice (NN 8/22)).

ZONA III Zona korištenja

Prema Smjernicama (MINGOR, 2020), zona korištenja obuhvaća područja u kojima je priroda značajno izmijenjena prisutnošću određenog stupnja korištenja te područja koja su izdvojena kao najprikladniji lokaliteti za različite dopuštene oblike korištenja visokog intenziteta, a sve u skladu s ciljevima zaštite područja, kao svojevrstan kompromis između zaštite prirode i korištenja.

U Zoni korištenja dopuštena je rekonstrukcija i prilagodba postojećih objekata te izgradnja objekata u funkciji informiranja i posjećivanja Parka prirode, a u skladu s posebnim propisima.

Zona korištenja obuhvaća izdvojena područja s već postojećom infrastrukturom za posjetitelje, uvalu Mir, lokaciju Grpaščak, ulaznu postaju Dolac, suženo područje Magrovice, Artak i uvalu Poddugopolje, sve postojeće ceste, šumske ceste te pješačke staze, a namijenjena je posjećivanju i rekreaciji.

Cilj upravljanja u ovoj zoni je korištenje u svrhu posjećivanja s naglaskom na održivi razvoj u područjima s već postojećom infrastrukturom i građevinama.

Dozvoljene aktivnosti definirane su posebnim propisima (Prostornim planom područja posebnih obilježja Parka prirode Telašćica (NN 22/2014) i Pravilnikom o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćice (NN 8/22)).

Slika 38. Jezero Mir i uvala Telašćica (foto: arhiva JU)

5 RELACIJSKE TABLICE

Tablica 8. Pregled nacrtta ciljeva i mjera očuvanja te pridruženih aktivnosti koje doprinose ostvarivanju mjera i postizanju ciljeva očuvanja ciljnih stanišnih tipova i ciljnih vrsta na PEM PP Telašćica (MINGOR, 2021b)

Hrvatski naziv vrste / stanišnog tipa	Znanstveni naziv vrste / šifra stanišnog tipa	Cilj očuvanja	Mjere očuvanja	Kod aktivnosti
ID kod i naziv PEM: HR4000002 Park prirode Telašćica				
Naselja posidonije (<i>Posidonia oceanicae</i>)	1120	Očuvano 100 ha postojeće površine stanišnog tipa.	Zabranjeno je korištenje ribolovnih alata koji oštećuju i uništavaju posidoniju;	AA27, E5
			Zabranjeno je provoditi gradnju i nasipavanja u more iznad naselja posidonije i u zoni utjecaja;	AA27, E5
			Osigurati dovoljan broj ekološki prihvatljivih sidrišta te zabraniti sidrenje na području rasprostranjenosti livada posidonije izvan trajnih sidrišta;	AA17, AA20, DB18, DB19
			Zabranjeno je obaranje sidra iznad naselja posidonije;	AA27, E5
			Kontrolirati populacije invazivnih stranih vrsta te gdje je moguće provoditi iskorjenjivanje;	AA14, AA15
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AA3, AA9, AA13, AA18, AA19, AA22, AA25, DA4
Obalne lagune	1150	Očuvano 20 ha postojeće površine stanišnog tipa.	Zabranjena je gradnja i nasipavanje na području rasprostranjenosti stanišnog tipa;	AB7, E5
			Očuvati stalnu povezanost s morem;	AB4, AB7, D5
			Sprječiti unos stranih i invazivnih stranih vrsta te	AA14, AA15, AB7

			<p>po potrebi provoditi iskorjenjivanje;</p> <p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	
Velike i plitke uvale i zaljevi	1160	Očuvano 395 ha postojeće površine stanišnog tipa.	Zabranjena je gradnja i nasipanje mora kao i zatrpanjanje zatvorenih uvala;	AA27, E5
			<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AA1, AA9, AA13, AA18, AA19, AA20, AA21, AA25, C2, DA4
Grebeni	1170	Očuvano 320 ha postojeće površine stanišnog tipa.	Zabranjeno je korištenje ribolovnih alata koji oštećuju/uništavaju stanišni tip;	AA27, E5
			<p>Zabranjeno je provoditi gradnju i nasipavanje u more na području rasprostranjenosti stanišnog tipa;</p>	AA27, E5
			Ograničiti broj posjeta/ronilaca;	DB8, E5
			Osigurati dovoljan broj ekološki prihvatljivih sidrišta te zabraniti sidrenje na području rasprostranjenosti grebena izvan trajnih sidrišta;	AA17, DB18, DB19
			Kontrolirati populacije invazivnih stranih vrsta te gdje je moguće provoditi iskorjenjivanje;	AA14, AA15
			<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AA2, AA13, AA18, AA19, AA25, AA9, DA4
Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium</i> spp.	1240	Očuvano 40 ha postojeće površine stanišnog tipa te 6 ha u kompleksu sa stanišnim tipom 8210 Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom	Zabranjena je gradnja na području rasprostranjenosti stanišnog tipa te nasipavanje obale;	AB7, E5
			<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AB2, DA4
Termo- mediteranske (stenomediteranske) grmolike formacije s <i>Euphorbia dendroides</i>	5330	Očuvano 7 ha postojeće površine stanišnog tipa u kompleksu sa stanišnim tipovima 1240 Stijene i strmci (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium</i> spp.; 8210 Karbonatne stijene s hazmofitskom	Zabranjeno je krčenje i degradacija postojeće površine stanišnog tipa;	AE5, E5
			<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AE1, AE2, AE3, DA4

		vegetacijom i 6220 Eumediterski travnjaci <i>Thero - Brachypodietea</i>		
Eumediterski travnjaci <i>Thero - Brachypodietea</i>	6220	Očuvano 590 ha postojeće površine stanišnog tipa te 1000 ha u kompleksu s drugim stanišnim tipovima.	Osigurati dobrovoljne mjere (koje doprinose okolišu) za korisnike zemljišta, sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
			Poticati redovito održavanje staništa košnjom i/ili ekstenzivnom ispašom;	AD5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD1, AE3, AD7, C3, C4, C5, C6, E5, DA4
Karbonatne stijene s hazmofitskom vegetacijom	8210	Očuvana postojeće površine stanišnog tipa u zoni od 10 ha, od čega je 6 ha u kompleksu s ciljnim stanišnim tipom 1240 Stijene i strmcici (klifovi) mediteranskih obala obrasli endemičnim vrstama <i>Limonium</i> spp.	Nisu dopuštene sportske aktivnosti (npr. penjanje); <i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AB7 AB1, DA4
Preplavljeni ili dijelom preplavljeni morske šipilje	8330	Očuvane su 4 morske šipilje.	Očuvati povoljne stanišne uvjete u speleološkim objektima održavanjem fizikalno-kemijskih obilježja i kvalitete vode;	AA6, AA13, AA25
			Ne dopustiti turističko posjećivanje/ronjenje u šipilji;	AA27, E5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AA18, AA19, AA5, DA4
veliki potkovnjak	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	Očuvane porodiljne kolonije od najmanje 250 do 300 jedinki te skloništa (podzemni objekti, osobito šipila Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (šume alepskog bora i hrasta crnike od viših oblika šume, niskih makija do gariga i ogoljelog kamenjara, suhi travnjaci te poljoprivredne površine, najčešće vinogradi i maslinici)	Očuvati raznolikost staništa važnih za očuvanje vrste koja su međusobno povezana linearnim elementima krajobraza (drvoredi, šikare, žifice itd.) te čine mozaični krajolik;	C5, C6, C7, AD5
			Održavati postojeće lokve te po potrebi obnoviti zarasle i presušene lokve;	AF2, AF3
			Osigurati dobrovoljne mjere (koje doprinose okolišu) za korisnike zemljišta, sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
			Ograničiti korištenje sredstava za zaštitu bilja i mineralnih gnojiva na pogodnim staništima za	C2, C3

			vrstu i njihovoj neposrednoj blizini;	
			Ne dopustiti fragmentaciju staništa te omogućiti povezivanje skloništa i lovnih staništa;	AC2, AC4, C5, C6
			Izbjegavati korištenje antiparazitskih lijekova za stoku - ivermektina i sličnih proizvoda;	C3, C5, C6
			Zabranjeno je osvjetljavanje ulaza u skloništa šišmiša;	AC4, E5
			Sprječiti uznemiravanje šišmiša u skloništima;	AC4, E5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AC2, AC3, DA4
riđi šišmiš	<i>Myotis emarginatus</i>	Očuvane porodiljne kolonije od najmanje 1500 do 1600 jedinki te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (bogato strukturirana šumska staništa te područja pod tradicionalnom poljoprivredom s velikom raznolikosti krajobraza)	Očuvati povoljne stanišne uvjete za očuvanje vrste održavanjem bogato strukturiranog krajobraza;	C5, C6, C7, AD5
			Ograničiti korištenje sredstava za zaštitu bilja i mineralnih gnojiva na pogodnim staništima za vrstu i njihovoj neposrednoj blizini;	C2, C3
			Osigurati dobrovoljne mjere (koje doprinose okolišu) za korisnike zemljišta, sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
			Ne dopustiti fragmentaciju staništa te omogućiti povezivanje skloništa i lovnih staništa;	AC2, C5, C6
			Sprječiti uznemiravanje kolonija šišmiša;	AC4, E5
			Zabranjeno je osvjetljavanje ulaza u skloništa šišmiša;	AC4, E5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AC2, AC3, DA4
oštouhi šišmiš	<i>Myotis blythii</i>	Očuvane porodiljne kolonije od najmanje 50 jedinki te skloništa (podzemni objekti, osobito špilja Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (topla otvorena staništa, travnjaci i područja s ekstenzivnom	Očuvati povoljne stanišne uvjete za očuvanje vrste održavanjem bogato strukturiranog krajobraza;	C5, C6, C7, AD5
			Održavati postojeće lokve te po potrebi obnoviti zarasle i presušene lokve;	AF2, AF3
			Osigurati dobrovoljne mjere (koje doprinose okolišu) za korisnike zemljišta, sufinancirane	C7

		poljoprivredom, rubovi šuma)	sredstvima Europske unije;	
			Ograničiti korištenje sredstava za zaštitu bilja i mineralnih gnojiva na pogodnim staništima za vrstu i njihovoj neposrednoj blizini;	C2, C3
			Sprječiti uznemiravanje kolonija šišmiša u podzemnim objektima;	AC4, E5
			Zabranjeno je osvjetljavanje ulaza u skloništa šišmiša;	AC4, E5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AC2, AC3, DA4
dugokrili pršnjak	<i>Miniopterus schreibersii</i>	Očuvane porodiljne kolonije od najmanje 100 do 150 jedinki te skloništa (podzemni objekti, osobito šipila Golubinka) i pogodna lovna staništa u zoni od 2540 ha (šumska staništa, od viših oblika šume, makija do gariga, rubovi šuma i ogoljeli kamenjar, suhi travnaci te poljoprivredne površine, najčešće vinogradi i maslinici)	Očuvati povoljne stanišne uvjete za očuvanje vrste održavanjem bogato strukturiranog krajobraza;	C5, C6, C7, AD5
			Održavati postojeće lokve te po potrebi obnoviti zarasle i presušene lokve;	AF2, AF3
			Ograničiti korištenje sredstava za zaštitu bilja i mineralnih gnojiva na pogodnim staništima za vrstu i njihovoj neposrednoj blizini;	C2, C3
			Sprječiti uznemiravanje šišmiša u podzemnim objektima;	AC4, E5
			Zabranjeno je osvjetljavanje ulaza u skloništa šišmiša;	AC4, E5
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AC2, AC3, DA4
crvenkrpica	<i>Zamenis situla</i>	Očuvana pogodna staništa za vrstu (otvorena, sunčana i suha staništa, osobito kamenita i stjenovita staništa s nešto vegetacije koja imaju dovoljno zaklona i potencijalnih skrovišta poput rijetke makije i gariga, kamenjarskih livada i pašnjaka, suhozida; obradive površine: vinogradi, vrtovi, maslinici) u zoni od 2540 ha	Osigurati dobrovoljne mjere (koje doprinose okolišu) za korisnike zemljišta, sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
			Očuvati suhozide;	B4
			Ograničiti korištenje sredstava za zaštitu bilja i mineralnih gnojiva na pogodnim staništima za vrstu i njihovoj neposrednoj blizini;	C2, C3
			<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD2, AD5, AD7, DA4

Tablica 9. Pregled nacrta ciljeva i mjera očuvanja te pridruženih aktivnosti koje doprinose ostvarivanju mjera i postizanju ciljeva očuvanja ciljnih vrsta ptica na POP NP Kornati i PP Telašćica

Pregled ciljeva i mjera očuvanja te pridruženih aktivnosti za ciljne vrste i stanišne tipove prema području ekološke mreže obuhvaćenih planom upravljanja								
Znanstveni naziv vrste	Hrvatski naziv vrste	K ¹⁸	Gnijezdaric	Preletnica	Zimovalica	Cilj očuvanja	Mjere očuvanja	Kod aktivnosti
ID kod i naziv PEM: HR1000035 NP Kornati i PP Telašćica								
<i>Alectoris graeca</i>	jarebica kamenjarka	1	G			Očuvana populacija i staništa (otvoreni kamenjarski travnjaci) za održanje gnijezdeće populacije od 5-10 p.	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
							ne ispuštati druge vrste roda <i>Alectoris</i> u prirodu;	E5
							po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3
							redovito održavati lokve u kršu;	AF2, AF3
							<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD3, AD4, AD7, C5, C6, DA4
<i>Anthus campestris</i>	primorska trepteljka	1	G			Očuvana populacija i staništa (otvoreni suhi travnjaci) za održanje gnijezdeće populacije od 200-300 p.	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
							po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3
							<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD4, AD7, AF1, C5, C6, DA4
<i>Bubo bubo</i>	ušara	1	G			Očuvana populacija i staništa (stjenovita područja,	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane	C7

¹⁸ Kategorija za ciljnu vrstu

					kamenjarski travnjaci) za održanje gniazdeće populacije od 18-20 p.	sredstvima Europske unije;	
					po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3	
					ne provoditi sportske i rekreativske aktivnosti od 1. veljače do 15. lipnja u krugu od 150 m oko poznatih gniazda	E5, AB8	
					elektroenergetsku infrastrukturu planirati, obnavljati i graditi na način da se spriječe kolizije ptica na visokonaponskim (VN) dalekovodima i elektrokućije ptica na srednjenaponskim (SN) dalekovodima;	E5	
					na dionicama postojećih dalekovoda te na stupnim mjestima na kojima se utvrdi povećani rizik ili stradavanja od kolizije i/ili elektrokućije provesti tehničke mjere sprečavanja dalnjih stradavanja ptica;	Mjera nije relevantna jer nema dalekovoda na području Parka.	
					<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AB5, AB7, DA4	
<i>Caprimulgus europaeus</i>	leganj	1	G	Očuvana populacija i staništa (garizi, mozaična staništa s ekstenzivnom poljoprivredom) za održanje gniazdeće populacije od 50-80 p.	Osigurati povoljan udio gariga;	AD3, AD4, C5, C6	
					očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7	
					po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3	
					<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD3, AD4, AD7, C5, C6, DA4	

<i>Circaetus gallicus</i>	zmijar	1	G		<p>Očuvana populacija i pogodna staništa (stjenovita područja, kamenjarski travnjaci ispresjecani šumama, šumarcima, makijom ili garigom) za održanje gniazeće populacije od 3-4 p.</p>	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
						po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3
						ne provoditi sportske aktivnosti te građevinske radove od 15. travnja do 15. kolovoza u krugu od 200-600 m oko poznatih gniazda;	E5, AB8
						elektroenergetsku infrastrukturu planirati, obnavljati i graditi na način da se spriječe kolizije ptica na visokonaponskim (VN) dalekovodima i elektrokučnje ptica na srednjenaponskim (SN) dalekovodima;	E5
						na dionicama postojećih dalekovoda te na stupnim mjestima na kojima se utvrdi povećani rizik ili stradavanja od kolizije i/ili elektrokučnje provesti tehničke mjere sprečavanja daljnjih stradavanja ptica;	Mjera nije relevantna jer nema dalekovoda na području Parka.
						<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD4, AD7, C5, C6, DA4
<i>Circus cyaneus</i>	eja strnjarica	1		Z	<p>Očuvana populacija i staništa (otvoreni travnjaci, otvorena mozaična staništa) za održanje značajne zimujuće populacije</p>	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
						po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;	AD5, AE3

						elektroenergetsku infrastrukturu planirati, obnavljati i graditi na način da se spriječe kolizije ptica na visokonaponskim (VN) dalekovodima i elektrokućije ptica na srednjenačajnim (SN) dalekovodima;	E5
						na dionicama postojećih dalekovoda te na stupnim mjestima na kojima se utvrdi povećani rizik ili stradavanja od kolizije i/ili elektrokućije provesti tehničke mjere sprečavanja dalnjih stradavanja ptica;	Mjera nije relevantna jer nema dalekovoda na području Parka.
						<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD4, AD7, C5, C6, DA4
<i>Falco columbarius</i>	mali sokol	1		Z	Očuvana populacija i staništa (mozaična staništa s ekstenzivnom poljoprivredom) za održanje značajne zimujuće populacije	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7
						elektroenergetsku infrastrukturu planirati, obnavljati i graditi na način da se spriječe kolizije ptica na visokonaponskim (VN) dalekovodima i elektrokućije ptica na srednjenačajnim (SN) dalekovodima;	E5
						na dionicama postojećih dalekovoda te na stupnim mjestima na kojima se utvrdi povećani rizik ili stradavanja od kolizije i/ili elektrokućije provesti tehničke mjere sprečavanja dalnjih stradavanja ptica;	Mjera nije relevantna jer nema dalekovoda na području Parka.
						<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD4, AD7, C5, C6, DA4

<i>Falco peregrinus</i>	sivi sokol	1	G		<p>Očuvana populacija i staništa za gniažđenje (visoke stijene, strme litice) za održanje gniazeće populacije od 7-9 p.</p>	<p>Ne provoditi sportske i rekreacijske aktivnosti od 15. veljače do 15. lipnja u krugu od 750 m oko poznatih gniazežda;</p>	E5, AB8
						<p>elektroenergetsku infrastrukturu planirati, obnavljati i graditi na način da se sprječe kolizije ptica na visokonaponskim (VN) dalekovodima i elektrokućije ptica na srednjenačonskim (SN) dalekovodima;</p>	E5
						<p>na dionicama postojećih dalekovoda te na stupnim mjestima na kojima se utvrdi povećani rizik ili stradavanja od kolizije i/ili elektrokućije provesti tehničke mjere sprečavanja daljnjih stradavanja ptica;</p>	Mjera nije relevantna jer nema dalekovoda na području Parka.
						<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AB5, AB7, DA4
<i>Gavia arctica</i>	crnogrlji plijenor	1		Z	Očuvana populacija i pogodna staništa (duboke morske uvale, priobalno more) za značajnu zimujuću populaciju	<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	A7, AA8, AA27, DA4
<i>Lanius collurio</i>	rusi svračak	1	G		<p>Očuvana populacija i staništa (otvorena mozaična staništa) za održanje gniazeće populacije od 600-1000 p.</p>	<p>Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;</p>	C7
						<p>po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezaraslih travnjačkih površina;</p>	AD5, AE3
						<p><i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i></p>	AD4, AD7, C5, C6, DA4
<i>Lanius minor</i>	sivi svračak	1	G		Očuvana populacija i staništa (otvorena mozaična poljoprivredna staništa) za	Očuvati povoljne stanišne uvjete kroz dobrovoljne mjere za korisnike zemljišta sufinancirane sredstvima Europske unije;	C7

					održanje gnijezdeće populacije od 2- 5 p.	po potrebi provesti kontrolirano paljenje i /ili krčenje (čišćenje) prezarašlih travnjačkih površina;	AD5, AE3
						<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AD4, AD7, C5, C6, DA4
<i>Phalacrocor ax aristotelis desmarestii</i>	morski vranac	1	G		Očuvana populacija i staništa (strme stjenovite obale otoka; stjenoviti otočići) za održanje gnijezdeće populacije od 200-250 p.	Ne posjećivati gnijezdilišne otoke u razdoblju gnagežđenja od 1. siječnja do 31. svibnja; provoditi smanjivanje brojnosti (eradikaciju) štakora i mačaka na gnijezdilištima;	E5 Mjera nije relevantna jer nema štakora ni mačaka zbog nepristupačnost i terena (stijene i strmci).
						<i>Ostale aktivnosti koje doprinose postizanju cilja očuvanja</i>	AB5, AB7, AA12, AA18, DA4

6 LITERATURA

- Agencija za plaćanje u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (2021): Upisnik poljoprivrednika za 2021. god, URL: <https://www.aprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (09.02.2022.)
- Agencija za razvoj zadarske županije – ZADRA NOVA (2016): Županijska razvojna strategija zadarske županije 2016. – 2020.
- Bakran – Petricoli, T. (2011): Priručnik za određivanje morskih staništa u Hrvatskoj prema Direktivi o staništima EU. Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.
- Baraka, P.J. i Petešić, J. (2018.): Il sito Gruh-Sv. Ivan dentro il parco naturale di Telašćica, 17th International Congress of Christian Archaeology (Utrecht/ Nijmegen, 2018).
- Bardi A., Papini P., Quaglino E., Biondi E., Topić J., Milović M., Pandža M., Kaligarič M., Oriolo G., Roland V., Batina A., Kirin T. (2016): Karta prirodnih i poluprirodnih nešumskih kopnenih i slatkovodnih staništa Republike Hrvatske. AGRISTUDIO s.r.l., TEMI S.r.l., TIMESIS S.r.l., HAOP.
- Batović, Š. (1997.): O prapovijesti Dugoga otoka // Dugi otok : zbornik / Batović, Šime; Obad, Stijepo; Petricoli, Ivo (ur.). Matica Hrvatska Zadar, Zadar, 99. – 165.
- Batović, Š., (1992.): Rekognosciranje Dugog otoka u 1991 g. OHAD XXIV, 1 Zagreb 1992.
- Belančić, A., Bogdanović, T., Franković, M., Ljuština, M., Mihoković, N. i Vitas, B. (2008): Crvena knjiga vretenaca Hrvatske. (M. Franković, ur.) Zagreb: Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb
- Berković, B., Jakl, Z., Zrnčić, V., Šarčević, T., Šimac, M., Paradinović, A., Dokoza, F., Strigo, V. i Tasić, P. (2019): Praćenje stanja livada vrste Posidonia oceanica na području Parka prirode Telašćica, izvještaj. Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split.
- Biportal (2021): Standard Data Form HR4000002 Park prirode Telašćica.
<http://natura2000.dzzp.hr/reportpublish/reportproxy.aspx?paramSITECODE=HR4000002> (05.09.2021.)
- Biportal (2023): Službene revidirane granice PP Telašćica prema katstru objavljene na Biportalu 2023 godine. <https://www.biportal.hr/gis/> (20.02.2023.)
- BirdLife International (2021) IUCN Red List for birds
- Bogadanović, S. (2015): Centaurea ragusina L. U: Nikolić, T., Topić, J. (ur.) (2005): Crvena knjiga vaskularne flore Hrvatske. Ministarstvo kulture, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.
- Bognar, A. (1999): Geomorfološka regionalizacija Hrvatske, Acta Geographica Croatica, 34, str. 7-29

- Bogunović, M., Vidaček, Ž., Racz, Z., Husnjak, S., Sraka, M., (1997): Namjenska pedološka karta Republike Hrvatske mjerila 1:300.000
- Čižmek, H., Čolić, B. i Oštarić, M. (2021): Biološko istraživanje i istraživanje regrutacijskog potencijala plemenite periske
- Čižmek, H., Čolić, B. i Oštarić, M. (2019): Praćenje stanja plemenite periske (*Pinna nobilis*) na području Parka prirode Telašćica. Društvo istraživača mora 20000 milja, Zadar.
- Čižmek, H., Frleta-Valić, M., Marković, K., Bukša, F. i Osman, S. (2015): Monitoring no-take zona i ribljeg fonda na području Parka prirode Telašćica. Društvo istraživača mora 20000 milja, Zadar.
- Ćiković D., Barišić S., Tutiš V., Budinski I., Kralj J., Radović D. (2006): Grabljivice, sove i čiope Parka prirode Telašćica. Znanstveno-stručna studija. Zavod za ornitologiju HAZU. Zagreb.
- Delforge, P. (2005): Orchids of Europe, North Africa and the Middle East. A&C Black Publishers Ltd. London.
- DGU (2021): Topografska karta Hrvatske u mjerilu 1:25000. Geoportal Državne geodetske uprave. Dostupno na: <http://geoportal.dgu.hr/>
- DI Franco, A., Di Lorenzo, M., Ventura, P. (2020): Analysis of the state of fish stocks and assessment of biomass in Nature Parks Lastovo islands and Telašćica by the method of visual census and analysis of catches and comparison of existing data for the protected area in the Mediterranean sea
- Dietz, C., Kiefer, A. (2016): Bats of Britain and Europe. Bloomsbury Publishing, London.
- Direktiva o očuvanju divljih ptica 79/409/EEC. Službeni list Europske unije.
- Direktiva vijeća 92/43/EEZ o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore. Službeni list Europske unije.
- Društvo istraživača mora 20000 milja (2020): Čišćenje Uvale Čuške Dumboke u Parku prirode Telašćica nakon velike poplave 2017. (2019-2020), URL: <http://www.drustvo20000milja.hr/ciscenje-uvale-cuske-dumboke-u-parku-prirode-telascica-nakon-velike-poplave-2017/> (28.04.2022.)
- Državna geodetska uprava (2022): Geoportal Državne geodetske uprave. URL: <http://geoportal.dgu.hr/> (Pristupljeno 01.03.2022.)
- Državni zavod za statistiku (2013): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011 <https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/censustabshtm.htm> (20.02.2022)
- Državni zavod za statistiku (2021): Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. <https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (12.11.2021)
- Džaja, K. (2003): Geomorfološke značajke Dugog otoka. Geoadria, vol. 8: 5-44
- European Commission (2022): Rock Partridge (Alpine subspecies) *Alectoris graeca saxatilis* URL: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/threatened/a/alectoris_graea_saxatilis_en.htm (25.04.2022.)
- European Commission (2022): Tawny Pipit *Anthus campestris* URL: https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/threatened/a/anthus_campestris_en.htm (25.04.2022.)
- Filipi, A. R. (1981.): Saljske crkve i kratka povijest Sali, u: Grbin, N., don Frka-Petešić, S. (ur.), Župa Sali. O 400. obljetnici dogradnje župne crkve Svete Marije. 1581 - 1981, Sali, 21–59.

- Finka, B. (1968.): Prilozi studiji o Dugom otoku, Starohrvatska prosvjeta III (10), 165. – 179.
- Guala I., Di Carlo G., Jakl Z., et al. 2012. Monitoring of Posidonia oceanica meadows in Croatian Protected Areas. Association Sunce Technical Report, January 2012, 49 pp. + annexes.
- HHD Hyla (2020): Izvješće monitoringa gatalinke i zelene hrastače
- HHD Hyla (2016): „HERPEN2000“ Prijedlog projekta za definiranje ekoloških zahtjeva, metodologije izrade zonacije, te mjere očuvanja vodozemaca i gmazova uključenih u Natura 2000 ekološku mrežu RH.
- Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (HAOP) (2016): Plan upravljanja s akcijskim planom zaštite kitova (Cetacea) u Hrvatskoj za razdoblje 2016-2026.. Zagreb.
- Hrvatski zavod za zapošljavanje (2022): Stalni sezonac, URL: <https://mjere.hr/katalog-mjera/stalni-sezonac/> (Pristupljeno 13.06.2022.)
- Husnjak, S. (2014): Sistematika tala Hrvatske. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Husnjak, S., Košćak Miočić-Stošić, V., Zuber, M. (2008): Uloga pedoloških značajki u krajobraznom planiranju razvoja poljoprivrede unutar zaštićenih područja prirode – Park prirode Telašćica. Agronomski glasnik, 70(4), str. 335-354
- Institut Plavi Svijet (2018): Istraživanje dobrih dupina u Parku prirode „Telašćica“, prijedlog projektnih aktivnosti za 2018.i 2019. godinu. Plavi svijet Institut za istraživanje i zaštitu mora, Veli Lošinj.
- IPCC, 2014: Climate Change 2014: Synthesis Report
- Istarsko Botaničko Društvo (2019): Elaborat - Kartiranje kopnenih staništa u Natura 2000 području HR3000003 Vrsarski otoci.
- Jakl, Z., Rožić, S., Šijan, M., Prvan, M., Matas, V., Bušelić, I., Vrbatović, A., Bilan, M., Pavičić, M., Budimir, S. i Čižmek H. (2012): Kartiranje morskih staništa i vrsta Parka prirode Telašćica (2011.), završno izvješće. Udruga za prirodu, okoliš i održivi razvoj Sunce, Split.
- Jelić, D. (2016): HERPEN2000 Prijedlog projekta za definiranje ekoloških zahtjeva, metodologije izrade zonacije, te mjere očuvanja vodozemaca i gmazova uključenih u Natura 2000 ekološku mrežu RH. Prvi izvještaj. Hrvatsko herpetološko društvo Hyla
- JU Park prirode Telašćica (2012): Plan upravljanja PP Telašćica 2012.-2022.
- JU Park prirode Telašćica (2014): Statut Javne ustanove „Park prirode Telašćica“
- JU Park prirode Telašćica (2017): Pravilnik o unutarnjem ustrojstvu Javne ustanove „Park prirode Telašćica“
- JU Park prirode Telašćica (2020a): Akcijski plan upravljanja posjećivanjem
- JU Park prirode Telašćica (2020b): Izvještaj o stanju lokvi na području Parka prirode Telašćica u 2020. godini
- JU Park prirode Telašćica (2020c): Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutarnjem ustrojstvu Javne ustanove “Park prirode Telašćica”
- JU Park prirode Telašćica (2021a): Javna ustanova. <https://pp-telascica.hr/javna-ustanova/> (26.11.2021)
- JU Park prirode Telašćica (2021b): O Parku, URL: <https://pp-telascica.hr/o-parku/> (30.09.2021)
- JU Park prirode Telašćica (2021c): Uvala Telašćica, Taljurić, URL: <https://pp-telascica.hr/posjecivanje-uvala-telascica/>, URL: <https://pp-telascica.hr/posjecivanje-taljuric/> (15.12.2021.)

- JU Park prirode Telašćica (2021d): Analiza upitnika za posjetitelje Parka prirode Telašćica
- JU Park prirode Telašćica (2022): Tovareća mužika, URL: <https://pp-telascica.hr/tovareca-mutika/> (01.06.2022.)
- LAG Marea (2021): Lokalna razvojna strategija Lokalne akcijske grupe Marea 2014-2020
- Kapelj, S., Šarić, I., Ječmenica, B., Čulig, P., Katanović, I., Budinski, I., (2017): Praćenje stanja populacija ptica značajnih za Park prirode "Telašćica"; Izvještaj za 2017. Udruga BIOM. Zagreb.
- Kovač, D., Zrnčić, V. (2011): Istraživanje vrste Nyctalus lasiopterus (golemi večernjak) u PP Telašćica i okolnom području, Zagreb.
- Kralj J., Barišić, S., Tutiš, V., Ćiković, D. (2013): Atlas selidbe ptica Hrvatske. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Razred za prirodne znanosti, Zavod za ornitologiju. Zagreb.
- Kružić, P. (2007): Anthozoan fauna of Telašćica Nature Park (Adriatic Sea, Croatia). Nat. Croat, Vol.16, No. 4., 233–266, 2007, Zagreb.
- Kružić, P. (2017): Praćenje stanja koraligenske biocenoze u 2017. godini na lokalitetima Krk, Prvić i PP Telašćica, izvještaj za 2017. godinu. Hrvatsko biološko društvo, Zagreb.
- Kružić, P., Ankon, P., Kvarantan, M., Šipraga, I., Matoh, S. i Ačkar, B. (2019): Monitoring koraligenske zajednice na strmcima u Parku prirode Telašćica, izvještaj za 2019. godinu. Hrvatsko biološko društvo, Zagreb.
- Kružić, P., Moraj, N., Homan, D., Ankon, P. i Sviben, S. (2013): Monitoring koraligenske zajednice na strmcima u Parku prirode Telašćica, izvješće za 2013. godinu. NATURA – Društvo za zaštitu prirode Hrvatske. Zagreb.
- Kružić, P., Popijač, A., Kvarantan, M., Kipson, S., Matas, V. i Lonić, V. (2009): Kartiranje naselja crvenog koralja (*Corallium rubrum*, L. 1578) na strmcima PP "Telašćica," i NP "Kornati,, NATURA -Društvo za zaštitu prirode Hrvatske. Zagreb.
- Kružić, P., Popijač, A., Kvarantan, M., Kipson, S., Matas, V., Vučković, K. i Cetinić, K. (2010): Utjecaj temperaturnih promjena na naselja koralja u koraligenskoj zajednici na strmcima u Parku prirode Telašćica. NATURA – Društvo za zaštitu prirode Hrvatske. Zagreb.
- Kružić, P., Popijač, A., Kvarantan, M., Kipson, S., Matas, V., Vučković, K. i Cetinić, K. (2011): Utjecaj temperaturnih promjena na naselja koralja u koraligenskoj zajednici na strmcima u Parku prirode Telašćica, izvješće za 2009., 2010. i 2011. godinu. NATURA – Društvo za zaštitu prirode Hrvatske. Zagreb.
- Kružić, P., Vučković, K., Ankon, P., Serić, M., Sviben, S.. Marković, K. i Kvarantan, M. (2015): Monitoring koraligenske zajednice na strmcima u Parku prirode Telašćica, izvješće za 2015. godinu. NATURA – Društvo za zaštitu prirode Hrvatske. Zagreb.
- Kyheröinen E.M., S. Aulagnier, J. Dekker, M.-J. Dubourg-Savage, B. Ferrer, S. Gazaryan, P. Georgiakakis, D. Hamidovic, C. Harbusch, K. Haysom, H. Jahelková, T. Kervyn, M. Koch, M. Lundy, F. Marnell, A. Mitchell-Jones, J. Pir, D. Russo, H. Schofield, P.O. Syvertsen, A. Tsoar (2019): Guidance on the conservation and management of critical feeding areas and commuting routes for bats. EUROBATS Publication Series No. 9. UNEP/EUROBATS Secretariat, Bonn, Germany, 109 pp.
- Lozić, S., Radoš, D. i Šiljeg, A. (2013): Klimate značajke šireg područja Velog Rata na Dugom otoku.

- Lukač, G. (2011): Atlas ptica Nacionalnog parka Paklenica, JU Nacionalni park Paklenica, Starigrad-Paklenica
- Ljubešić, Z., Kružić, P., Bosak, S., Olujić, G., Mihanović, H., Polović, D., Koletić, N. i Hanžek, N. (2012): Projekt Bioraznolikost fitoplanktona u odnosu na ekološke prilike u akvatoriju PP „Telašćica“. Izvješće za 2012. godinu. Laboratorij za algologiju Biološkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatski hidrografski institut, Split i Udruga studenata biologije BIUS, Zagreb.
- Mamužić, P. & Nedela-Devide, D. (1968): Osnovna geološka karta SFRJ 1:100.000, List Biograd K33-7 – Institut za geološka istraživanja (1963); Savezni geološki zavod, Beograd
- Mamužić, P. & Nedela-Devide, D. (1973): Osnovna geološka karta SFRJ 1:100.000, Tumač za list Biograd K33-7 – Institut za geološka istraživanja, Zagreb (1963); Savezni geološki zavod, Beograd, str. 27
- Matić-Skoko, S., Stagličić, N. i Palloro, A. (2011): Inventarizacija priobalnih naselja riba te procjena i praćenje stanja priobalnih ribolovnih resursa Parka prirode »Telašćica«, izvještaj. Institut za oceanografiju i ribarstvo, Split.
- Mazija, M., Domazetović, Z. (2013): Monitoring odabranih porodiljnih kolonija vrsta šišmiša veliki potkovnjak (*Rhinolophus ferrumequinum*) i Blazijev potkovnjak (*Rhinolophus blasii*), Zagreb.
- Mihelčić, G., Legović, T. i Žinić, M (2008): Temeljna ekološka studija Uvale Telašćica
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2021a): Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (vrste, staništa, ekološka mreža, zaštićena područja, zonacija). Dostupno putem Kataloga informacija.
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2021b): Nacrt ciljeva i mjera očuvanja područja ekološke mreže.
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2021c): Plemenita periska (*Pinna nobilis*) i masovna smrtnost, URL: <https://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/prirodne-vrijednosti-stanje-i-ocuvanje/bioraznolikost/morske-vrste/plemenita> (10.06.2022.)
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja (2020): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže. Verzija 1.1. UNDP, Hrvatska.
- Ministarstvo graditeljstva i prostornoga uređenja, Zavod za prostorno planiranje (2014): Prostorni plan Parka prirode Telašćica. NN 22/2014
- Ministarstvo poljoprivrede (2020): Pravilnik o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova. NN 125/2020
- Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje (1997): Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske
- Mlakar, M., Cuculić, V., Cukrov, N., Kwokal, Ž., Caktaš-Šagi, F. (2010): Preliminarno određivanje tragova ekotoksičnih metala u vodi i bioti Jezera Mir, Parka Prirode „Telašćica“
- Montefalcone, M., Lasagna, R., Bianchi, C.N., Morri, C., 2006. Anchoring damage on *Posidonia oceanica* meadow cover: a case study in Prelo Cove (Ligurian Sea, NW Mediterranean). *Chemistry and Ecology* 22 (1), 207-217.
- Moreno D., Aguilera P.A., Castro H., 2001. Assessment of the conservation status of seagrass (*Posidonia oceanica*) meadows: implications for monitoring strategy and the decision-making process. *Biological Conservation* 102, 325-332.

- Nikolić T., Milović M., Bogdanović S., Jasprica N. (2015): Endemi u hrvatskoj flori. Alfa, Zagreb.
- Nikolić T., ur. (2021): Flora Croatica baza podataka, on-line (<http://hirc.botanic.hr/fcd>). Botanički zavod Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (18.06.2021.)
- NKS (2021): Nacionalna klasifikacija staništa Republike Hrvatske, 5. verzija. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. Dostupno na http://www.haop.hr/sites/default/files/uploads/dokumenti/03_prirodne/NKS_2018_opisi.pdf
- Oštrić, G. (1959): Hrvatske narodne priče, anegdote i predaje sa Dugog Otoka (Sali) i otoka Sestrunj, 1956 - 1958. Zbirka rukopisa Instituta za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
- Pandža, M. (2010.): Kornati i Telašćica, U: Nikolić, T., Topić, J., Vuković, N. (ur.): Botanički važna područja Hrvatske. Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Školska knjiga d.o.o., Zagreb, 198-205.
- Pavoković G. (2011): Terenska istraživanja Phalacrocorax aristotelis desmarestii 2011. Udruga "Animalia", Rijeka
- Petković, D. (2004): Ratna mornarica Austro-Ugarske monarhije : brodovi u K. u K. Kriegsmarine s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće do kraja Prvog svjetskog rata. Pula: C.A.S.H.
- PMF (2004): Inventarizacija podmorskih biocenoza Uvale Telašćica, izvješće. Biološki odsjek prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Požar-Domac, A., Kružić, P., Novosel, M., Antolić, B., Radić, I. i Kipson, S. (2006): Projekt inventarizacija vrsta u životnim zajednicama na strmcima u parku prirode „Telašćica“, izvješće. Biološki odsjek Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pravilnik o ciljevima očuvanja i mjerama očuvanja ciljnih vrsta ptica u područjima ekološke mreže. Narodne novine 25/20, 38/20.
- Pravilnikom o obavljanju ribolova u zaštićenim područjima, posebnim staništima i područjima s posebnom regulacijom ribolova. Narodne novine (125/2020)
- Pravilnik o zaštiti i očuvanju Parka prirode Telašćica. NN 8/2022.
- Rako Gospić, N., Vučur Blazinić, T., Radulović, M. i Pleslić, G. (2018): Istraživanje dobrih dupina u Nacionalnom parku Kornati 2017./2018. Plavi svijet – Institut za istraživanje i zaštitu mora. Veli Lošinj.
- Ramov, M. i Grbin, J. (2017): INTERREG MED PROGRAMME FISHMPABLUE2 PROJECT
- Rnjak D., G. Rnjak (2016): Monitoring šišmiša na području Parka prirode Telašćica 2016. godine. Zagreb.
- Rnjak D., G. Rnjak (2018): Monitoring šišmiša na području Parka prirode Telašćica 2018. godine – Završni izvještaj. Zagreb.
- Rnjak D., G. Rnjak (2019): Istraživanje šišmiša na području Parka prirode Telašćica 2019. godine. Zagreb.
- Romanjek, K., Budinski, I., Šoštarić I. i Mikuska T. (2020): Ornitološki vodič Parka prirode Učka; Javna ustanova Park prirode Učka i Hrvatsko društvo za zaštitu ptica i prirode, Liganj-Osijek.
- Službena mrežna stranica (Županijska uprava za ceste Zadarske županije): Razvrstavanje javne ceste temeljem Odluke o razvrstavanju javnih cesta (Narodne novine 103/2018) - Kartografski prikaz u mjerilu 1:100.000 (<https://www.zuc-zadar.hr/ceste/> (1.12.2021.)

- Službena mrežna stranica (Županijska uprava za ceste Zadarske županije): Popis županijskih cesta. (<https://www.zuc-zadar.hr/popis-zupanijskih-cesta/> (1.12.2021.))
- Službena mrežna stranica (Županijska uprava za ceste Zadarske županije): Popis županijskih cesta. (<https://www.zuc-zadar.hr/popis-lokalnih-cesta/> (1.12.2021.))
- Službeni glasnik Općine Sali (2021)
- Službeni portal Državnog hidrometeorološkog zavoda (DHMZ) (2022), URL: www.meteo.hr (20.01.2022.)
- Speybroeck, J., Beukema, W., Bok, B., Voort, J. van der, Velikov, I. (2016): Field guide to the amphibians and reptiles of Britain and Europe. Bloomsbury Publishing Plc, London, 432 str.
- Strategija prilagodbe klimatskim promjenama (2017), URL: <http://prilagodba-klimi.hr/baza-znanja/klimatsko-modeliranje/> (20.01.2022.)
- Suić, M. (1952.):- Iskapanje rimske ville u Maloj Proversi, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 54, Split, 174–187.
- Svensson L., Mularney K., Zeteström D. (2018): Ptice Hrvatske i Europe. Udruga Biom, Zagreb.
- Šestani G., Starčević I., Krivanek G. (2014): Stručna podloga za izmjenu granica Značajnog krajobraza Rovinjski otoci i priobalno područje. Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.
- Terzić, J. i Berović, N. (2013): Hidrogeološka obilježja sjeverozapadnog dijela Dugog otoka. U: Uglešić, A. & Faričić, J. (ur.) Veli Rat. Zadar, Sveučilište u Zadru, str. 62-82.
- Terzić, J. (2007): 'Hidrogeologija jadranskih krških otoka', doktorska disertacija, Rudarsko-geološko-naftni fakultet, Zagreb.
- Topić J., Vukelić J. (2009): Priručnik za određivanje kopnenih staništa u Hrvatskoj prema Direktivi o staništima EU. Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.
- Topić, J. i Vukelić, J. (2009): Priručnik za određivanje kopnenih staništa u Hrvatskoj prema Direktivi o staništima EU. Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb.
- Tutiš, V., Barišić, S., Ćiković, D., Kralj, J., Barišić, M., Ružanović, Z. (2018): Inventarizacija faune ptica Nacionalnog Parka Kornati – izvješće 2018. Zavod za ornitologiju, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
- Tvrković N. (2017): Šišmiši Hrvatske – Kratka povijest istraživanja i priručnik za određivanje. Prirodoslovni muzej Rijeka, Hrvatski prirodoslovni muzej, Rijeka, 104 pp.
- Uglešić, A. (2002.): Ranokršćanska arhitektura na području današnje Zadarske nadbiskupije. Zadar, Filozofski fakultet u Zadru, Zadarska nadbiskupija.(monografija)
- Uglešić, A. (1993.): Tragom ranokršćanskih i predromaničkih spomenika na Dugom Otku. Radovi (Sveučilište u Splitu. Filozofski fakultet Zadar. Razdio povjesnih znanosti), 32, 151 – 176.
- Uglešić, A. i Šućur, J. (2019.): Arheološka istraživanja lokaliteta Crkvina u Čuh polju kod Sali, Diadora 33-34, 451 – 464.
- Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže. Narodne novine 80/2019
- Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže. Narodne novine 80/2019.
- Vučić, J. (2012.): Arheološka istraživanja crkve sv. Viktora u Telašćici, Diadora 25, Zadar, 103–142.
- Zakon o izmjeni Zakona o Nacionalnom parku "Kornati". Narodne novine 13/1997
- Zakon o nacionalnom parku "Kornati". Narodne novine 31/80, 14/88, 13/97

- Zakon o proglašenju parka prirode "Telašćica". Narodne Novine 14/88
- Zakon o zaštiti prirode. Narodne novine 80/13, 15/18, 14/19, 127/19
- Zaninović, K., Gajić-Čapka, M., Perčec Tadić, M., Vučetić, M., Milković, J., Bajić, A., Cindrić, K., Cvitan, L., Katušin, Z., Kaučić, D., Likso, T., Lončar, E., Lončar, Ž., Mihajlović, D., Pandžić, K., Patarčić, M., Srnec, L., Vučetić, V. (2008): Klimatski atlas Hrvatske 1961 - 1990, 1971 - 2000, DHMZ, Zagreb
- Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (2021): Bioportal - Web portal Informacijskog sustava zaštite prirode. <http://www.bioportal.hr/> (15.9.2021.)
- Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (2018): ENVI atlas okoliša - Pokrov i način korištenja zemljišta CORINE Land Cover RH 1980. - 2018. <http://envi.azo.hr> (22.3.2022.)
- Zavod za zaštitu okoliša i prirode Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (2021): Održivo korištenje prirodnih dobara i ekološka mreža. <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza> (22.11.2021)

7 PRILOZI

7.1 7.1. Popis dionika koji su bili uključeni u izradu Plana upravljanja 6013

Razina	Institucija/organizacijska jedinica	Način uključivanja
Lokalna razina	Adamo travel, turistička agencija	Dionička radionica
	Udruga Pizduh	Dionička radionica
	TZ Općine Sali	Dionička radionica
	MO Zaglav	Dionička radionica
	OPG Ušalj Jurica	Dionička radionica
	DVD Sali	Dionička radionica
	Mulić d.o.o.	Dionička radionica
	Općina Sali	Dionička radionica
	Kayak adventure Zadar	Dionička radionica
	Babilona d.o.o.	Dionička radionica
Regionalna razina	Agencija za razvoj zadarske županije, ZADRA NOVA	Dionička radionica
	D.I.I.V. d.o.o.	Dionička radionica
	JU Natura Jadera	Dionička radionica
	Društvo 20000 milja	Dionička radionica
	Hrvatski prirodoslovni muzej Zadar	Dionička radionica
	Ronilački klub KPA Zadar	Dionička radionica
Nacionalna razina	Ministarstvo poljoprivrede, Uprava za ribarstvo	Dionička radionica
	Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja; Uprava za zaštitu prirode	Dionička radionica
	Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja; Zavod za zaštitu okoliša i prirode	Dionička radionica
	Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu	Dionička radionica

Razvoj okvira za
upravljanje ekološkom
mrežom NATURA 2000